

SVENSK CIVILPROCESSRÄTT

AF

E. KALLENBERG

ANDRA BANDET

II.

LUND
HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI
1928

E-boken är publicerad av Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2024

eISBN: 9789198899719

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.276>

Denna text är licensierad under CC BY-NC 4.0, Erkännande.

(Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>).

Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men ej användas i kommersiella syften. Verkets upphovsperson måste anges.

Juridikbok se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

KAPITEL II.

Underrättsförfarandets allmänna gång.

§ 71.

Allmänna anmärkningar om underrättsförfarandet¹.

I. Uppfattningen af processen såsom ett förfarande hvilat på den tanken, att processhandlingarna på grund af det gemensamma ändamålet böra anses bilda ett sammanhängande helt². De i detta förfarande ingående handlingarna ha tidigare i detta arbete³ från skilda synpunkter uppdelats i olika kategorier. Sålunda har skilts emellan sådana handlingar, som tillhöra domstolsförfarandet, och utomrättsliga handlingar; vidare mellan handlingar af domstolen och af parterna samt i afseende å hvardera å dessa kategorier emellan handlingar af olika innebörd.

I detta sammanhang är min uppgift ej att ytterligare ingå i undersökning af de särskilda processhandlingarna i anseende till deras innebörd utan att se till, huru förfarandet i stort sedt gestaltar sig. Därvid är till en början att märka, hurusom förfarandet i första instans, d. ä. — om man bortser från, att vissa mål kunna anhängiggöras omedelbart i högre rätt — underrättsförfarandet, har en väsentligen annan karaktär än rättsmedelsförfarandet. Här är

¹ Af litteratur, som upptager allmänna uttalanden i ämnet, må det vara tillräckligt att hänvisa till *Wetzell*, System des ordentlichen Civilprocesses §§ 69, 70 och 71, samt inom den nordiska litteraturen *Wrede*, Civilprocessrätt I § 61.

² Se Bd I sid. 1098 och 1204.

³ Bd I §§ 61—63.

endast underrättsförfarandet föremål för granskning, medan rättsmedelsförfarandet behandlas i den hufvudafdelning af systemet, som angår rättsmedlen.

II. Då man talar om förfarandets allmänna gång, tänker man antingen på, hvilka handlingar ingå i förfarandet, eller på ordningsföljden emellan de handlingar af olika slag, som tillsammans bilda förfarandet. I förra afseendet är det fråga om processens innehåll. Hvad detta innehåll beträffar, ligger det i öppen dag, att, bortsedt från vissa bindande regler, t. ex. angående visst sätt för processens inledande, förfarandet ej i olika mål kan gestalta sig på samma sätt. Det är ju nämligen själfklart, att parterna ej i stort sedt kunna tillförbindas att företaga handlingar af någon viss bestämd innebörd. Hvardera parten måste ega handla så, som han finner sitt intresse påkalla, och omständigheterna i hvarje särskildt fall äro härför afgörande; framför allt äro enligt sakens natur hvardera partens handlingar bestämda af motpartens handlingar. Hvad härom i allmänhet är att säga, blir nedan föremål för några kortfattade anmärkningar.

III. Först skall dock talas om processhandlingarnas ordningsföljd; det är närmast detta, som åsyftas med uttrycket förfarandets allmänna gång. Uppenbart är, att man, då man beträffande processhandlingarna öfver hufvud ifrågasätter en viss ordningsföljd, ej afser en ordning, som är beroende af tillfälligheter eller af hvad parterna i hvarje särskildt mål finna för godt, utan utgår från, att vissa positiva regler eller eljest vedertagna principer bestämma ordningen. Gemenligen hänvisar man här i främsta rummet till hvad logiska grunder i ordningshänseende bjuda. Det är sålunda t. ex. utan vidare gifvet, att de handlingar, som inbegripas under processdriften (de, som åsyfta processens inledande eller fortskridande), intaga en ställning för sig, och vidare att de handlingar, med hvilka part vill bemöta hvad motparten i sitt intresse fört in i rättegången,

följa efter det, som skall bemötas (bortsedt från antecipationer), liksom ock att de handlingar, som innebära framläggande af bevis, falla till tiden efter parternas anföranden af de omständigheter, som de vilja med bevisningen styrka. Att närmare utföra detta, är ej af behovet påkalladt. Vill man därutöver ordna förfarandet, så kan det ske på två olika vägar: antingen genom allmänna regler i lagen, hvilka påbjuda en viss ordning, eller därigenom, att lagen upplåter åt domstolarna makten att i de särskilda fallen inom vissa gränser meddela de föreskrifter, som synas påkallade. Vare sig den ena eller andra vägen väljes, kan syftet endast vara att åstadkomma de garantier för klarhet, reda, öfversiktighet, grundlighet eller skyndsamhet i processen, som lagstiftaren finner nödiga. Det gäller här till en början att tillse, efter hvilka olika grunder förfarandets ordnande genom allmänna regler kan ifrågasättas. En dylik undersökning lämnar en god inblick i förfarandets struktur oberoende af, huruvida den ger till resultat, att en reglering efter denna linje är lämplig eller ej.

En regleringsgrund, som synes naturligare och mera betydelsefull än någon annan, finner man, om man utgår från det förhållandet, att den akt, som ger upphof åt rättegången och väsentligen bestämmer dess innehåll, nämligen kärandens talan, har en formell och en materiell sida: den går ut på, dels att domstolen skall ingå i pröfning af kärandens materiella rättspåstående, dels att domstolen skall pröfva detta så, att kärandens yrkande bifalles⁴. För att talan i anseende till dess formella sida skall kunna vinna bifall, fordras, att den är formellt befogad, eller, närmare bestämdt, att förutsättningarna för pröfning af det materiella rättspåståndet, de s. k. processförutsättningarna, äro för handen; endast om detta är fallet, bör det komma till pröfning af den påstådda materiella rätten. Hufvudföremål

⁴ Bd I § 47, särsk. stld. 870—873.

för domstolens pröfning äro således dels frågan om processförutsättningarnas existens dels ock eventuellt den påstådda materiella rättens existens (hufvudsaken). Då, såsom nyss nämndes, pröfning af hufvudsaken är betingad af, att processförutsättningarna föreligga, synes det logiskt sedt vara riktigt och lämpligt att skilja mellan ett förfarande, som inrymmer handläggning och pröfning af uppkomna processförutsättningsfrågor, och ett hufvudförfarande, som omfattar handläggning och pröfning af hufvudsaken och som kommer till stånd, endast så framt ej någon processförutsättningsbrist yppat sig. En sådan klyfning af processen möter i den tidigare romerska processrätten med dess allbekanta anordning af ett förfarande in *jure* och ett förfarande in *judicio*, och samma grundtanke, om också ej så skarpt utpräglad som i den klassiska romerska processen, går igen i vissa senare process-system⁵. I själva verket kan näppeligen någon processlagstiftning underlåta att i någon mån taga hänsyn till den synpunkten, att processförutsättningsspörsmål helst böra beaktas och prövas i processens början, innan handläggningen af hufvudsaken börjat eller i hvarje fall skridit långt fram.

Då man söker ytterligare reglera processen genom dess sönderdelning i skilda afdelningar, utgår man naturligen från den olika innebörden af de processhandlingar, som tillsammans bilda förfarandet angående hufvudsaken. I en process, som förlöper normalt och sålunda avslutas först genom dom (= afgörande af hufvudsaken), kan man närmast skilja mellan två grupper handlingar: de, som gå ut på att fastställa, att och hvarom parterna tvista, och de, som skola göra det möjligt för domstolen att afgöra, om den om-

⁵ I fråga om hufvuddragen af civilprocessens allmänna europeiska utvecklingsgång må särskildt hänvisas till den utmärkta framställningen af *Schmidt*, Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts §§ 5—17. Inom den svenska processlitteraturen förtjenar uppmärksammas *Annerstedt's* framställning i skriften, Om Domarens processledande verksamhet vid civila rättstvister sid. 7 ff.

processade rätten består eller ej. Till den senare gruppen höra framför allt dels de anföranden af parterna, som afse klarläggande af saksammanhanget och hvardera partens ställning till motpartens uppgifter, äfvensom parternas utläggningar af sakens rättsliga sida eller af erfarenhetssatser, dels de handlingar, som utgöra bevisningen. På grundvalen af den sålunda gjorda uppdelningen kan man dela förfarandet angående hufvudsaken i två eller tre hufvudafdelningar: det förra, om man till en period förlägger fastställandet af tvistens föremål och utredningen af premisserna för pröfningen af yrkandenas befogethet samt till en andra period bevisningen, det senare, om man med bibehållande av sistnämnda period på skilda perioder fördelar de båda uppgifter, som i tvåperiodsindelningen sammanförts till en gemensam första period.

Processrättens historia visar, att positiv rätt (lag eller sedvanerätt) kan gå ännu längre i fråga om förfarandets ordnande efter ett visst schema⁶. Det kan sålunda skiljas emellan olika yrkanden och hvarje yrkande med allt därtill hänförligt processmaterial behandlas för sig; vidare kan, så framt käranden åberopat olika grunder till stöd för samma yrkande eller svaranden gjort gällande olika invändningar mot samma anspråk, den regeln lända till efterrättelse, att vid handläggningen de olika grunderna eller invändningarna skola hållas i sär.

Hela den senare, sedan mer än ett århundrade fortgående, allmänt-europeiska utvecklingen på processrättens område har i stort sedt gått i den riktningen, att det processuella förfarandets bindande vid en viss i enskildheter genomförd ordning uppgifvits. Reda och ordning i processen äro visserligen oundgängliga betingelser för en god rättskipning, men erfarenheten har gifvit vid handen, att man endast i begränsad omfattning bör söka åstadkomma

⁶ Längst härutinnan har den kanoniska processen gått.

dessa betingelser genom direkta positiva bestämmelser. På denna väg står ej tillräckligt att vinna, och dylika bestämmelser, som ju icke kunna taga hänsyn till de särskilda fallens skiftande omständigheter, verka med sitt stela schema hämmande och tyngande samt blifva sålunda lätt mera till skada än till gagn. Det syfte, som man med dem velat främja, anser man numera bäst tillgodoses därigenom, att lagen förlämnar domstolarna en vidtgående makt att utöfva processledning. Den processledning, hvarpå nu hännyftas, är den s. k. formella processledningen⁷.

Den svenska underrättsprocessen, sådan den framträder i 1734 års lag och ännu i allt väsentligt fortbestår, är i anmärkningsvärd grad fri från bundenhet af bestämmelser, som åsyfta att reglera dess allmänna gång. Det processuella förfarandet bildar ett sammanhängande helt och är ej afdeladt i olika perioder, inrymmande hvar sitt särskilda slag af processhandlingar; det är tvärtom i det hela så, att processhandlingar af hvad slag som helst kunna företagas under förfarandets olika skeden. De undantag härifrån, som äro gifna, bero hufvudsakligen antingen därpå, att processföremålet, sådant det blifvit fixerad redan i stämningen, ej får ändras, eller på den särskilda behandling, som är föreskrifven för vissa processuella invändningar. Åt domstolarna har det enligt vår processrätt anförtratts att genom sin processledning sörja för ordning i förfarandet. Hvilka befogenheter den formella processledningen enligt svensk rätt inrymmer, blir nedan i den paragraf, som egnas åt densamma, föremål för utredning.

IV. En viktig fråga beträffande förfarandets allmänna gång rör dess koncentration till ett enda rättegångstillfälle eller fördelning på ett flertal tillfällen. Ett af krafven på en god rättskipning är, att den skall vara snabb⁸. Bortses från den förutsättning för snabbhet, som består däri, att

⁷ Jfr sid. 46 not 7 i förevarande band af detta arbete.

⁸ Jfr ofvan sid. 1 f. i detta band.

domstolarna sammanträda så ofta och med så korta mellanrum, att ett vid domstol anhängiggjordt mål kan första gången förekomma till handläggning utan någon längre tidsutdräkt och att, där målet uppskjutes från ett rättegångstillfälle till ett annat, den fortsatta handläggningen ej behöfver anstå längre tid än som öfver hufvud är oundgängligt, så kan det för öfrigt framhållas såsom själfklart, att förfarandets koncentration främjar rättskipningens snabbhet, medan uppskof bidraga till dess långsamhet. Uppenbart är, att det icke gifves något medel att förhindra hvarje uppskof och på samma gång göra det öfverflödigt. Af mångfaldiga anledningar kan ett uppskof vara fullt befogadt: det kan vara omöjligt att till föresatt tid anskaffa bevis, hvarpå framgången af partens talan är beroende, (vittne, som kallats att infinna sig, kan t. ex. uteblifva), ena partens anförande eller bevisning, hvarpå motparten ej på förhand varit beredd, kan vara sådan, att denne senare ej skäligen kan förvägras anstånd för bemötande, o. s. v. Det blir dock alltid en betydelsefull uppgift för processlagstif-taren att söka förekomma alla uppskof, som icke äro strängt nödvändiga, och de bestämmelser i processlagen, som äro gifna för detta ändamål, utgöra en viktig del af de processuella reglerna. Ett synnerligen radikalt, i processrättens historia ej okänt medel att förekomma rättegångars förhalande består i att stadga en viss tidsbegränsning för deras varaktighet⁹. Att denna utväg icke kan anses lämplig, torde ej behöfva närmare utvecklas; den har ej heller anlåtats i nyare processlagstiftning. En annan förut omnämnd anordning i förevarande syfte¹⁰ är att klyfva förfarandet i en förberedande behandling af målet och en hufvudförhandling, i hvilken allt, som öfver hufvud skall ligga

⁹ Se en bestämmelse härom i Christian V:s danska och norska lagar, 1—5—8. I romersk process har ock tanken kommit till uttryck; jfr *Wetzell*, System sid. 965.

¹⁰ Se sid. 111 f., 119 i detta band.

till grund för domen, bör i ett sammanhang framläggas för domstolen. Med en dylik klyfning vill man, som antydts, befordra snabbheten, men oafsedt detta är den i en modern muntlig process ett livsvillkor för muntlighetens upprätthållande (ofvan sid. 111). Äfven i en skriftlig process af den särskilda art, som man i svensk processteori benämner muntligt-protokollarisk, skulle den egentliga handläggningens, hufvudförhandlingens, förberedande genom en föregående behandling enligt min förut uttalade åsikt (sid. 118 f.) kunna, hvad de större målen angår, vara ett godt medel för vinnande af koncentration och förebyggande af uppskof, men i gällande svensk rätt saknas dock alla bestämmelser härom.

En mera utförlig redogörelse kräfver den princip för vinnande af koncentration i processen, som går under namnet *eventualprincipen*.

Denna princip utgår därifrån, att, om det tillåtes part att under förfarandets hela gång successivt framkomma med det ena angrepps- eller försvarsmedlet efter det andra, processens afslutande kan komma att oskäligen fördröjas. Den bjuder därför, att parterna skola på en gång och genast framföra alla sina angrepps- eller försvarsmedel. Benämningen *eventualprincip* syftar därpå, att skyldigheten att på en gång anföra allt inbegriper äfven en sådan omständighet, som endast eventuellt, d. ä. för den händelse en annan omständighet icke skulle godkännas, kommer i betraktande, alltså har allenast subsidiär betydelse. Denna dess subsidiära betydelse kan bero antingen på partens egen begäran att få densamma beaktad endast eventuellt eller därpå, att flera särskilda af parten åberopade omständigheter stå i det förhållande till hvarandra, att de icke alla behöfva eller ens kunna godkännas för att parten skall ha framgång¹¹. Man uttrycker ock ofta principens innebörd

¹¹ Många af de bestämmingar på begreppet *eventualprincip*, som möta inom litteraturen, framhålla blott den subsidiaritet, som beror på

sålunda, att man säger, att part skall, när han har ordet, uttala sig så, som om han icke vidare finge tillfälle att yttra sig.

det förra förhållandet, men en dylik bestämning är ej tillräckligt omfattande.

Den tanke, som i den s. k. eventualprincipen gifvit sig uttryck, har uppkommit samt småningom utvecklats i medeltidens italienska process, närmare bestämdt i den process, som på grundvalen af romersk och germansk process, särskildt den romersk-longobardiska blandningsprocessen, samt med stöd af den på 1100-talet uppblomstrande italienska rättsvetenskapen utbildats i de italienska städerna såsom statut- eller sedvanerätt äfvensom i den påfliga, kanoniska lagstiftningen. Fullt utvecklad framträder principen i Tysklands Gemeiner Process; jfr särsk. *Schmidt*, Lehrbuch sid. 81 f. och 85. Principen leder sitt ursprung från den anordning, enligt hvilken det processuella förfarandet sönderföll i olika strängt skilda afdelningar, bestämda hvar för sitt särskilda slag af processhandlingar; handlingar, som voro hänvisade till ett tidigare skede af förfarandet, kunde väl företagas på en gång eller successivt under detta skede men icke under ett följande skede; jfr därom *Wetzell*, System § 71. Behofvet af eventualprincipen såsom koncentrationsmedel var, så länge denna delning af förfarandet egde bestånd, ej starkt framträdande, ehuru tydligtvis hinder för dess tillämpning inom hvarje afdelning för sig ej funnits och sådan tillämpning jämväl förekommit, men i och med delningens sönderfallande erhöll principen allt större betydelse och kom att intaga en central ställning bland hufvudprinciperna för förfarandet. Ursprungligen innebar den allenast en plikt för part att på en gång företaga (kumulera) konkurrerande handlingar, d. v. s. handlingar, hvilka äro oberoende af hvarandra, såsom åberopande från karendens sida af flera fristående grunder för samma yrkande eller olika själfständiga invändningar af svaranden mot samma anspråk. Då hvarje sådan grund eller invändning ensam är tillräcklig för bifall till partens talan, sker deras sammanförande (kumulerande) *in eventum*, d. ä. med hänsyn till den möjligheten, att annan af dem skulle visa sig verkningslös. Om man ger principen en så begränsad innebörd, åstadkommer man emellertid ej mera än ett samtidigt företagande af likvärdiga handlingar, men man förhindrar icke ett successivt företagande af olikvärdiga, såsom först bestridande af ett anspråks grund och därefter invändning mot samma anspråk. Ej heller är det redan i och med statuerandet af en plikt till kumulation sörjdt för, att hvarje processhandling företages så snart det är möjligt. Uppenbart är, att principen är skäligen betydelselös, om ej i densamma upptages såsom ett moment någon påföljd, med hvars statuerande det sist antydda syftet fullföljes. I jämförelse därmed är det af mindre vikt, huruvida prin-

Principens användning står historiskt i samband med skriftlighetens öfverhandtagande och den därpå beroende allt konsekventare tillämpningen af förhandlingsprincipen, hvarmed följde, att domarens processledande verksamhet starkt reducerades. Då domaren icke har makt eller möjlighet att genom processledande förfoganden förekomma sådana missbruk i parternas processföring, som leda till processens otillbörliga förhalande, ter sig uppställandet af en sådan processuell princip som eventualprincipen såsom en naturlig sak. Man kan sålunda i viss mån säga, att den gjort tjänst såsom ett surrogat för en kraftig processledning från domarens sida.

Principen kan gifvetvis genomföras mer eller mindre strängt. Först och främst kan det samtidiga företagandet af processhandlingar påbjudas i större eller mindre omfattning (se not 11). Och vidare kan regeln därom vara ovillkorlig eller modifieras af hänsyn till billighetens kraf. Det kan i sistnämnda afseende medgifvas part att, sedan han tidigare yttrat sig i målet, anföra nya omständigheter under förutsättning af skälig orsak till att det nya icke förr framställts, såsom att det först senare kommit till eller blifvit honom bekant eller att motpartens utförande af sin talan ej förr gifvit anledning till att framkomma därmed¹². En annan olikhet har afseende därå, huruvida principen gäller såsom en absolut regel, hvars iakttagande följaktligen bör af domstolen ex officio övervakas, eller det ankommer på part att påyrka dess tillämpning.

cipen utsträcker så, att den påbjuder sammanförande jämväl af olikvärdiga handlingar. En dylik utsträckning har den under utvecklingens gång erhållit, ja man har därutinnan gått t. o. m. så långt, att förening af processinvändning med svaromål i sak påbjudits, eller att det ålagts part att samtidigt med sina uppgifter nämna sina bevis; se för öfrigt ofvan i texten.

¹² Jfr sålunda ang. eventualprincipens tillämpning i äldre dansk rätt, där den genom praxis vunnit insteg, *Nellemann*, Den ordinaire civile Procesmaade (Fjerde Udgate, 1892) sid. 7—9, 72 ff. samt *Munch-Petersen*, Den danske Civilproces i Hovedtræk (1906) sid. 263—267.

I bestämningen på begreppet eventualprincip upptager man nästan alltid såsom ett moment, att parts underlåtenhet att i vederbörlig tid företaga en handling medför såsom påföljd förlust af rätten att företaga samma handling; han har, såsom det också plägar uttryckas, försuttit rätten därtill. Eller, m. a. o., eventualprincipen är en præklausionsprincip. Strängt taget är det knappast riktigt att bestämma begreppet på detta sätt. Försummelse att iakttaga den föreskrift om kumulation, som principen innebär, kan beläggas med annan påföljd än prækclusion (straff eller ersättningsskyldighet), utan att däri ligger något med principens bärande tanke oförenligt. Huruvida den ena eller andra påföljden stipuleras, är ej annat än en ändamålsenlighetsfråga och något för principens begreppsliga innebörd likgiltigt. Att fastslå detta, är så till vida af intresse, som man vid undersökningen af, om en viss positiv rätt hyllar eventualprincipen eller ej, icke bör låta den omständigheten ensamt vara afgörande, huruvida prækclusion är upptagen såsom påföljd i en gifven föreskrift om kumulation. Det bör emellertid betonas, att principen för att vara fullt effektiv ej kan undvara præklausionsmomentet; att påföljden är prækclusion, torde nog ock få anses ligga i sakens natur, om ej annat är stadgadt eller eljest framgår af lagens innehåll. Numera förekommer det t. o. m. ej sällan, att man helt enkelt bestämmer eventualprincipen såsom en princip om prækclusion, så att, där en lag stadgar, att part skall på ett visst stadium af processen vid påföljd af prækclusion anföra hvad han i ett visst afseende vill ha beaktadt (framställande af en processinvändning eller ett yrkande eller en faktisk grund o. s. v.), det säges, att eventualprincipen kommit till användning¹⁸.

I nyare civilprocess har eventualprincipen i egentlig mening ej funnit någon vidsträcktare användning. Hvad

¹⁸ Jfr t. ex. *Munch-Petersen's* framställning, *Den danske Retspleje* II § 26.

man med densamma velat vinna befrämjas öfver hufvud bättre genom domstolarnas utrustande med en vidtomfattande formell processledning. Härmed är dock icke sagdt, att præklusionsbestämmelser i allo kunna undvaras. Hufvudsakligen i två afseenden framträder behovet däraf: dels med hänsyn till framställandet af processinvändningar, i det att processförutsättningsfrågorna böra komma under pröfning i rättegångens början, dels ock med hänsyn till intresset däraf, att den förberedande behandling af målen, som i den moderna muntliga processen måste föregå den omedelbart till grund för domen liggande handläggningen (jfr sid. 111 f.), lägger en fast och tillräckligt omfattande grundval för nämnda handläggning; det kan således ej utan inskränkningar medgifvas part att under denna handläggning komma med något nytt¹⁴.

Hvad gällande svensk rätt innehåller om medlen att ernå koncentration och befordra skyndsamhet, skall utredas nedan i de båda paragrafer, som handla om resp. formell processledning samt koncentration och uppskof.

Ett ämne, som står i visst samband med frågan om processens utsträckning i tiden, rör processdriften, hvarom nödiga uttalanden äro att finna i den särskilda paragraf (§ 72), som är egnad åt detta ämne.

V. Med några ord må härefter anges, huru det ordinära civilprocessuella underrättsförfarandet gestaltar sig enligt vår rätt och domstolspraxis.

Förfarandet inledes genom stämning¹⁵. Om hvad denna skall innehålla, behöfver här ej tilläggas något utöfver hvad

¹⁴ Jag finner ej anledning att lämna någon framställning af de regler i utländsk processrätt, som åsyfta åstadkommande af koncentration och skyndsamhet. Det må vara tillräckligt att hänvisa till hvad Processkommissionens betänkande därom innehåller; särsk. III sid. 5—14.

¹⁵ Se Bd I § 58.

redan därom är antydt¹⁶. Vid processdomstolen tager handläggningen sin början genom upprop af målet¹⁷, då parterna (själfva eller företrädda af behöriga representanter) hafva att anmäla sig. För det fall, att ej båda parterna infinna sig (vare sig nu båda uteblifva eller allenast endera af dem är frånvarande), komma särskilda regler till användning. Sin normala gestaltning erhåller förfarandet, om båda parterna äro tillstädes och det öfver hufvud kommer till handläggning och pröfning af kärandens talan¹⁸. Förfarandet, till den del det består af handlingar, företagna af processsubjekten (domstolen och parterna), har karaktären af en förhandling dem emellan. Denna förhandling kan röra vare sig processuella frågor — bland hvilka de, som angå förefintligheten af processförutsättningarna, äro de viktigaste — eller den omprocessade materiella rätten. Till någon handläggning angående denna senare kommer det öfver hufvud icke, om det genast uppstår spörsmål om en viss processförutsättningsbrist samt handläggningen, såsom för visst fall är påbjudet, inskränkes till att afse allenast den sålunda yppade frågan och utmynnar i ett utslag, hvarigenom på grund af bristen saken afvisas utan vidare pröfning. Jämväl på ett senare stadium kan handläggningen komma att begränsas till en processuell fråga med undanskjutande af hufvudsakens behandling¹⁹. Bortse vi från

¹⁶ Se därom i Bd I särsk. sid. 885 ff. Ämnet är i dess helhet utredt i den framställning, som behandlar stämningsreglerna, §§ 75—77.

¹⁷ Upprop sker med ledning af en uppropsslista, som anger den ordning, hvori de olika målen å en rättegångsdag skola företagas till handläggning; se Bd I sid. 208 (sid. 197 f. i 2:dra uppl. af del 1).

¹⁸ Detta sker ej, om käranden genast nedlägger (återkallar) sin talan eller parterna genast anmäla, att de träffat förlikning. Det behöfver knappast nämnas, att återkallelse och förlikning kunna komma till stånd äfven senare, efter det målet börjat handläggas. Om återkallelse och förlikning skall talas vidare på vederbörliga ställen i systemet.

¹⁹ Ang. behandlingen af processuella invändningar närmare framdeles.

sådana fall och fästa uppmärksamheten särskildt på hvad förfarandet inrymmer af processhandlingar rörande hufvudsaken, så ter det sig på följande sätt. Käranden framställer sitt käromål, hvori innefattas hvad han yrkar och till grund därför åberopar, nämligen de i hans redogörelse för saksammanhanget i sådant afseende anförda fakta jämte, där sådant öfver hufvud förekommer, erfarenhetssatser och rättssatser, som han anser tillämpliga. Svaranden afger i anledning af kärandens framställning sitt svaromål²⁰. Detta sistnämnda kan uppkalla käranden till nya uttalanden, hvilka i sin ordning kunna ge anledning till att svaranden ånyo yttrar sig, och på detta sätt kan förhandlingen vidare fortgå. Till förhandlingen emellan parterna anknyter sig den af domstolen i afseende därå utöfvade formella och materiella processledningen.

Till en andra hufvuddel består förfarandet af bevisning, d. v. s. den verksamhet, som åsyftar åstadkommandet af visshet angående de element, på hvilka domslutets premisser uppbyggas²¹, i främsta rummet och förnämligast fakta men stundom äfven erfarenhets- och rättssatser²². Åstadkommandet af bevis sker väsentligen på initiativ af parterna och genom deras åtgöranden, men i viss omfattning kan ett initiativ i detta hänseende utgå jämväl från domstolen²³.

Partsförhandlingen och bevisföringen bilda, såsom ofvan redan antydts, enligt vår rätt icke två i yttre måtto från hvarandra skilda afdelningar af processen, så att den förra föregår den senare och afslutas, innan denna vidtager, utan under hvarje skede af förfarandet kan jämte förhandling bevisföring förekomma. Till bevisföringen kunna natur-

²⁰ Närmare om käromål och svaromål i nästföljande (åttonde) afdelning.

²¹ Se detta band sid. 5 m. fl. ställen.

²² Se sid. 89—101.

²³ Se sid. 125 ff.

ligtvis anföranden af parterna anknyta sig; part kan nämligen vilja belysa hvad genom den af honom förda bevisningen bragts i dagen och betydelsen däraf eller vända sig mot vederpartens bevisning.

Någon i lag fastställd tidsgräns för förfarandet i dess helhet eller för någon af dess båda hufvuddelar, förhandling och bevisföring, finnes icke. Särskildt må nämnas, att antalet muntliga anföranden af parterna ej är begränsadt; med skrifter förhåller sig därutinnan annorlunda enligt 14: 1 RB, men bestämmelserna därom tillämpas icke.

För öfrigt ligger det i öppen dag, att svarandens ställning till käromålet är väsentligen bestämmande för den karaktär, som förfarandet antager. Såsom redan förut i detta arbete utvecklats²⁴, har man i första hand att skilja mellan, om svaranden erkänner eller bestrider rättmätigheten af kärandens talan. Det första alternativet innebär, om det tages i hela dess vidd, att svaranden erkänner ej mindre, att den af käranden påstådda materiella rätten eger bestånd, än äfven, att alla förutsättningarna för att få denna rätt i processen fastställd äro för handen. Hvad erkännandet i sistnämnda hänseende angår, så är det utan någon afsevärd betydelse; beträffande de dispositiva processförutsättningarna kommer det ej an på svarandens erkännande utan på hans underlåtenhet att göra invändning, och i fråga om de absoluta processförutsättningarna gäller, att de skola prövas af domstolen ex officio, alltså oberoende af hvad svaranden därom har att förmåla. Så mycket mera betydelsefullt är det erkännande af svaranden, som afser den omprocessade materiella rättens bestånd. På grund af ett dylikt erkännande varder (förutsatt att det kommer till hufvudsaklig pröfning) käromålet utan vidare bifallet; ingen som helst pröfning af dess befogenhet är af nöden eller ens får anställas²⁵. Förfarandet är i före-

²⁴ Bd I sid. 1220.

²⁵ Jfr detta band sid. 28—30 och där citeradt ställe i Bd I.

varande fall så enkelt och kortvarigt, som det öfver hufvud är möjligt. Praktiskt taget på enahanda sätt gestaltar det sig, om svaranden erkänner den af kändanden åberopade faktiska grunden för hans anspråk utan att göra någon invändning mot samma anspråk. Till ett omständligare och mera inveckladt processande, med en i egentligaste mening kontradiktorisk förhandling jämte bevisföring, kommer det allenast, om svaranden bestrider anspråkets faktiska grund eller framställer någon invändning mot detsamma²⁶.

Efter förfarandets (förhandlingens och bevisföringens) afslutande följer domstolens slutliga utslag, d. ä. det utslag, hvarigenom domstolen skiljer målet från sig. Med hänsyn till innehållet kunna dessa domstolsafgöranden vara af olika slag; till den förut lämnade redogörelsen därför må här hänvisas²⁷. Tilläggas må blott, att för meddelande af slutligt utslag icke förutsättes, att båda parterna eller endera af dem förklarar sig icke vidare ha något att förebriaga och fördenskull påkallar sådant utslag. Det är domstolen, som afgör, huruvida förfarandet skall fortsättas eller ett slutligt afgörande meddelas.

VI. Den redogörelse för förfarandets allmänna gång, som ofvan lämnats, har afsett förfarandet vid underrätt (härads- och rådstufvurätt). Hofrätt är emellertid första instans i vissa tvistemål, de där anhängiggöras genom stämning, och om förfarandet i dessa mål ha bestämmelser upptagits i 26: 16 RB. Af dem må här blott uppmärksammas den i andra stycket af lagrummet förekommande, hvilken innehåller, att i ifrågavarande mål hvad om sättet för utförande af talan inför underrätt gäller skall lända till efterrättelse. I enlighet med denna bestämmelse gestaltar sig alltså hofrättsförfarandet i mål, som till hofrätt instämts, väsentligen lika med underrättsförfarandet²⁸.

²⁶ Om de olika arterna af partsförsvär se nästföljande afdelning.

²⁷ Se Bd I sid. 1208—1212.

²⁸ Lagrummet har tillkommit genom 1901 års rättegångslag, som

§ 72.

Processdriften.

I. Den undersökning, som verkställes i denna paragraf, har väsentligen till syfte begreppsbestämningar och har således afseende å processen i allmänhet, ej enbart å underrättsprocessen.

Närmast gäller det att bestämma begreppet processdrift. Att utgå från detsamma såsom utan vidare gifvet, bör så mycket mindre ifrågakomma, som det inom litteraturen öfver hufvud saknar nödig bestämdhet. Meningarna om dess innebörd, omfattning och förhållande till närstående begrepp äro delade och gemenligen ganska sväfvande. Hvad särskildt angår den nordiska litteraturen, är frågan föga uppmärksammas¹.

Själftva ordet processdrift synes gifva vid handen, att därmed afses de processhandlingar², som ha till syfte att drifva processen eller — hvilket närmast är därmed liktydigt — att föra den framåt. I allmänhet stannar man härvid och inlåter sig ej på någon mera ingående analys³. Mycket är

gifvit 26 kap. RB dess nuvarande lydelse. Se i K. propos. N:r 24 vid 1901 års riksdag motiveringen för ifrågavarande paragraf i statsrådsprot.

¹ *Hagerup*, Den norske Civilproces I sid. 400, nöjer sig med den allmänna och föga upplysande förklaringen, att de handlingar, som ha till ändamål att »sätta processens mekanism i gång», utgöra processdriften. *Munch-Petersen*, Den danske Retspleje II sid. 245, talar om »Processens ydre Drift» men ger ej någon allmän bestämning af hvad därmed skall förstås. Beträffande *Wrede's* uppfattning se här nedan not 5. *Sjöström*, Om formell processledning sid. 30—32, har, i anslutning till en del tyska processualister, mera än någon af de nyss citerade författarne beaktat frågan, huru själfva begreppet skall bestämmas, särsk. frågan om gränsbestämningen emellan processdrift och formell processledning; se vidare not 5.

² Det är alltså endast fråga om handlingar af processsubjekten (domstolen och parterna); se ang. begreppet processhandling Bd I § 60 särsk. sid. 1199—1201.

³ I Bd I sid. 1214 har jag, hvad angår de processhandlingar af

dock ej sålunda vunnet. Alla processhandlingar (med undantag för dem, som omedelbart och uteslutande afse att bringa processen i hvila, så ock själfva det slutliga afgörandet af målet) kunna i viss mening anses åsyfta att föra processen framåt, men det behöfver ju ej närmare utvecklas, att processdrift ej är eller lämpligen kan vara en gemensam beteckning för dem alla. Om termen skall ega något begreppsligt värde, måste, enligt min uppfattning, dess innebörd begränsas så, att den omfattar allenast sådana handlingar, som icke ha någon annan omedelbar processuell betydelse än den, att de föra processen framåt eller åsyfta att göra detta. Tager man uttrycket »föra framåt» i rent bokstaflig mening, hvilket man ju knappast kan undgå att göra, så blir emellertid en dylik bestämning ej tillfredsställande, ty den kan anses inrymma ett sådant processuellt handlande som t. ex. parts yrkande om afslag på motpartens uppskofsbegäran men den utesluter själfva yrkandet om uppskof, och det kan näppeligen vara i systematiskt hänseende tillfredsställande att låta ifrågavarande begrepp omfatta det förra men icke det senare yrkandet.

Enligt min mening bör man med termen processdrift beteckna den verksamhet af processsubjekten (domstolen och parterna), hvars omedelbara processuella betydelse består i dess relation till frågan om processens fortgång. Hit har man således att räkna de handlingar, som åsyfta vare sig att föra processen framåt eller att åstadkomma uppskof med handläggningen, dess afstannande eller afslutande. Då det säges, att hithörande handlingars betydelse ligger i deras relation till frågan om processens fortgång, är meningen, att deras betydelse är inskränkt därtill. I betraktande komma följaktligen icke handlingar, genom hvilka i processen införes material för att ligga till grund för det slutliga

parterna, hvilka hänföra sig till en inledd process, betecknat såsom processdrift de handlingar, hvilka afse att föra processen framåt. Af sammanhanget torde emellertid framgå, att meningen ej varit att lämna någon definitiv begreppsbestämning.

afgörandet (eller någon i processen uppkommen processuell fråga), ej heller domstols beslut, som angå annat än just processens fortgång. Likaledes uteslutna äro de af domstolen under handläggningen af ett mål företagna handlingar, som gå ut på att ändamålsenligt ordna hvad under handläggningen förekommer⁴. Det sist sagda är af särskildt intresse, ty det berör hvad som vid bestämningen af begreppet processdrift framstår såsom ett hufvudspörsmål, nämligen att uppdraga gränsen emellan processdriften och domstolens formella processledning.

Den ståndpunkten har inom processteorien företrädare, att processdriften, för så vidt den handhas af domaren, är att hänföra till den formella processledningen⁵. För min

⁴ Att vid detta ordnande hänsyn tages jämväl till skyndsamhets-synpunkten, har ej till följd, att handlingarna äro att hänföra till processdriften.

⁵ *Kleinfeller*, Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts (Dritte Auflage 1925) § 64, står på denna ståndpunkt: »Prozessleitung ist die richterliche Tätigkeit, durch die das Verfahren in Bewegung und Ordnung erhalten wird»; likaledes *Klein*, Der Zivilprozess Oesterreichs (1927) sid. 306 ff. *Wrede*, Domarens processledning i tvistemål sid. 195 f., sammanfattar under benämningen processledning »såväl den verksamhet af domstolen, som hänför sig till processens hållande i gång samt vidmakthållande af en ändamålsenlig ordning i förfarandet (formell eller yttre processledning), som den, hvilken afser anskaffande af processmaterial för sakens utredning (materiell processledning)»; se vidare sid. 206, där författaren säger processledningen innefatta »dels de handlingar af domstolen eller dess ordförande, som hänföra sig till processens gång, vare sig de afse att ordna det processuella förfarandet eller föra det framåt, dels äfven, så vidt domstolen eger medverka till processmaterialets anskaffande, de som gå ut härpå». Man finner häraf, att de handlingar af domstolen eller något annat rättskipningsorgan, som enligt de processualisters mening, hvilka operera med begreppet processdrift, inbegripes därunder, enligt Wredes systematisering innefattas under den formella processledningen. Af författarens närmare redogörelse för, hvilka handlingar denna processledning inrymmer (hvilken redogörelse tydligen är ämnad att omfatta jämväl de handlingar, som afse processens fortskridande, processdriften), framgår, att han hufvudsakligen uppmärksammat handlingar, som tillhöra domstolsförfarandet (dock ej uteslutande, ty utfärdandet af stämning är en åtgärd,

del finner jag det redigast att hålla de båda begreppen skilda från hvarandra, och det är, efter mitt omdöme, ingalunda ogörligt att draga en tillräckligt tydlig gräns. En sådan förmenar jag framgår af hvad ofvan anförts. Medan processdriften uteslutande har afseende å processens fortgång (på sätt förut närmare utvecklats), har den formella processledningen icke eller åtminstone icke uteslutande denna riktning; dess innebörd torde icke kunna i allmänhet angifvas närmare än så, att dess uppgift säges vara att

som medtages). Sålunda har författaren ej beaktat sådana utomrättsliga handlingar som delgifningar (enligt svensk-finsk civilprocessrätt i regel åliggande parterna, medan främmande civilprocessrätt lämnar exempel på officialdelgifning såsom regel), fullföljdshänvisningar o. dyl. Detta står ock i öfverensstämmelse därmed, att författaren, sid. 206, förklarar, att processledningshandlingarna alltid utgöra viljeförklaringar eller anordningar, genom hvilka det bestämmes, att något skall ske eller icke ske. *Sjöström*, l. c., finner det vara vanskligt att draga en skarp gräns emellan de handlingar af domstolen, hvilka höra till den formella processledningen, och de, som äro att hänföra till processens drift, och anser det »icke kunna förnekas, att den formella processledningen i någon mån omfattar handlingar, som afse processens drift». En viss åtskillnad förmenar författaren likväl i princip böra göras, i hvilket hänseende författaren anför, att »till handhafvandet af processens drift synes möjligen böra hänföras den domstolens verksamhet, som afser att draga försorg om processens drifvande framåt, och till den formella processledningen i allmänhet de domstolens åtgärder, medelst hvilka arten, tiden och sättet härför bestämmas». Dessa uttalanden äro, såsom synes, ganska sväfvande.

Jag lägger ingalunda någon öfverdrifven vikt på hithörande spörsmål, som ju angå terminologien och icke ha saklig betydelse. Men vikten af en, så vidt möjligt, klar och fast systematik vid den vetenskapliga behandlingen af en rättsdisciplin må dock ej underskattas. Utgår man från den rent språkliga innebörden af ordet processledning, så bjuder det ej emot att tillägga detsamma en vida större omfattning än jag gjort i detta arbete. Man kan i så fall beteckna allt hvad domstolen i en process åtgör, från och med inledningsakten ända fram till det slutliga afgörandet, såsom processledning (formell eller materiell). Ett så vidtomfattande begrepp är dock utan systematiskt värde. För min del har jag byggt på tanken, att de tre begreppen, processdrift samt formell och materiell processledning, lämpligen böra ha hvar sitt bestämda och tydligt afgränsade område.

ändamålsenligt ordna förfarandet eller i öfrigt reglera dess yttre förlopp. Den begreppsliga skillnaden ligger alltså i de till den ena och andra kategorien hörande handlingarnas olika processuella betydelse.

Till förmån för den här af mig intagna ståndpunkten att bestämma begreppen processdrift och formell processledning så, att de stå själfständigt vid sidan af hvarandra⁶, komma några synpunkter i betraktande, hvilka torde förtjena att framhållas. Processdriften kan icke begränsas till att omfatta allenast domstolshandlingar; jämväl vissa af parterna företagna handlingar (delgifningar m. fl.) ha utslutande afseende å processens fortgång samt till enda syfte att föra den framåt, och det vore därför föga rimligt att ej inordna dem under detta begrepp. Det är nu tydligtvis i och för sig ganska likgiltigt, om man betecknar vissa domstolshandlingar såsom processdrift och på samma gång hänför dem till den formella processledningen, men det må ej förbises, att man på detta sätt ej tager sikte på hvad det egentligen gäller, nämligen att bestämma begreppet processdrift sålunda, att det inrymmer samtliga ifrågavarande handlingar, vare sig de företagas af domstolen eller parterna. En dylik begreppsbestämning är ej väl förenlig med den utsträckning af begreppet formell processledning, som låter det omfatta jämväl processdrift⁷. Det torde jämväl

⁶ En bestämd begreppslig skillnad emellan processdrift och processledning göres jämväl af *Schmidt*, Lehrbuch § 54. Författaren bestämmer dock denna skillnad helt olika och drager i öfverensstämmelse därmed gränsen emellan den ena och andra kategorien handlingar på annat sätt. De processledande handlingarnas väsen ser författaren däri, att de verka »normsetzend» och bindande reglera »das Verhältnis der Beteiligten». Den tanke, som häri kommer till uttryck, förefaller ganska dunkel och i hvarje fall knappast egnad att i systematiskt hänseende spela någon roll.

⁷ Se en antydning redan å sid. 46 f. noten i detta band.

Den formella processledningen är ju, såsom själfva benämningen kan sägas antyda, en verksamhet af domstolen, och det är följaktligen ej möjligt att under densamma inordna partshandlingar. Man

af annan anledning vara olämpligt att förläna den formella processledningen en så stor omfattning, att processdrift ingår därunder. Den kommer nämligen därigenom att inrymma handlingar, som ej ha något väsentligt med hvarandra gemensamt: å ena sidan domstolens under förfarandet inför densamma utöfvade verksamhet, som har till syfte att ändamålsenligt ordna detta, å andra sidan handlingar, som hvarken ingå såsom led i förfarandet eller fullfölja sagda syfte.

Det må härefter spörjas, huruvida icke alla processhandlingar, hvilka falla utom förfarandet inför processdomstolen, äro att hänföra till processdriften⁸. I § 63 af detta arbete har jag lämnat en öfversikt af dessa handlingar, hvilka därvid benämnts utomrättsliga processhandlingar. Af denna öfversikt jämte hvad nedan vidare anföres torde man finna, att ifrågavarande kategori till största delen utgöres af handlingar, som ha egenskapen af processdrift. Att detta är fallet med alla utomrättsliga meddelelser och delgifningar, torde vara uppenbart. Dock är att märka, att detta gäller endast själfva meddelelse- och delgifningsakten men icke nödvändigtvis hvad som meddelas och delgifves. Huruvida detta senare hör hit, beror på dess innehåll. Om t. ex. en part, som ämnar vid nästa rättegångstillfälle åberopa en skrift, dessförinnan delger densamma åt sin motpart, på det att denne då måtte vara beredd att svara därå, så är visserligen delgifningen i och för

finner ock, att *Wrede*, anf. arb. sid. 210 f., till den formella processledningen räknar domarens utfärdande af stämning men ej för dit kärandens delgifvande af stämningen åt svaranden. En systematik, som leder till ett dylikt begreppslikt särskiljande mellan de olika akter, af hvilka processens inledande består, torde näppeligen kunna anses fullt tillfredsställande.

⁸ Från handlingar, som företagas af eller inför annan domstol eller delegerade domare, till hvilka någon del af målets handläggning öfverlämnats, såsom vittnesförhör vid annan domstol än processdomstolen eller part afläggande af ed inför sådan domstol, bortses härvid; jfr Bd I sid. 1201 not 12 samt 1250 not 1.

sig af processdriftsnatur men tydeligtvis ej den delgifna skriften.

II. Till närmare utredning af förevarande ämne skola härefter vissa särskilda handlingar, hörande till processdriften, angifvas. Någon uttömmande uppräknig är det ej min afsikt att lämna, men på fullständighet härvidlag ligger ju ej heller någon som helst vikt.

Till processdriften må främst hänföras de handlingar, genom hvilka processen inledes, d. v. s. ansökning om, utfärdande af och delgifning af stämning⁹. Redogörelsen för reglerna om dessa handlingar är en del af stämningssläran och upptages alltså ej här; det må blott framhållas, att två af dessa handlingar, ansökningen om och delgifningen af stämning företagas af part (käranden), medan stämningens utfärdande ankommer på domaren eller annat rättskipningsorgan.

Af de handlingar, hvilka ingå såsom led i domstolsförfarandet, äro åtskilliga af processdriftsnatur. Så är förhållandet med det upprop af mål till handläggning, som verkställes af rättens ordförande och som utgör den första åtgärden vid handläggningen af ett mål¹⁰, så ock med handläggningens afslutande, vidare med yrkanden af parterna angående processens fortskridande (vare sig de gå ut på uppskof eller afgörande utan uppskof) och med rättens beslut angående sådana yrkanden. Hvad särskildt beträffar uppskofsbeslut (därunder jämväl inbegripes beslut, hvarigenom mål förklaras hvilande), så är det inom processteorien vanligt att inordna dem under den formella processledningen,

⁹ Jfr Bd I sid. 1138—1140.

¹⁰ I Bd I sid. 1214 har uppropet sagts vara en anordning, som har karaktären af ett processledande förfogande. Om man emellertid, såsom här skett, strängt skiljer emellan processdrift och formell processledning i trängre mening, är det tvifvelsutan riktigare att inbegripa uppropet under processdriften; det är ju nämligen här fråga om en åtgärd, som blott har afseende å processens fortskridande, och icke om ett ordnande af det processuella förfarandet.

men om man verkligen vill operera med begreppet processdrift såsom ett fullt själfständigt, från den formella processledningen skildt, begrepp och låter detsamma omfatta sådana processhandlingar, som röra processens fortgång, bjuder konsekvensen att medtaga uppskofsbesluten¹¹. Härvid bör dock beaktas, att endast själfva förordnandet om uppskof har karaktären af processdrift; sådana i ett uppskofsbeslut innefattade anordningar som föreläggande för part att personligen komma tillstådes eller att förebringa viss utredning höra ej hit. Att man däremot ej från förordnandet om uppskof kan skilja det därmed förenade utsättandet af tid för målets återupptagande, synes mig ligga i öppen dag; det senare har ej mindre än det förra egenskapen af processdrift.

Beträffande en del processhandlingar, som äro af omedelbar betydelse för processens fortgång, kan det förefalla tvifvelaktigt, huruvida de böra räknas till processdriften; i hvarje fall torde deras karakteriserande på detta sätt i viss mån vara egnadt att öfverraska. Jag tänker på vissa handlingar, som ha till effekt processens upphörande, såsom kärandens återkallelse af instämd talan, svarandens samtycke till sådan återkallelse och klagande parts återkallelse af ändringssökande¹². Dessa handlingar äro processuella rättshandlingar, dispositioner öfver processuell rätt¹³. Häri kan jag dock ej se någon giltig anledning till att ej upptaga dem under rubriken processdrift, dit deras

¹¹ *Wrede*, anf. arb. sid. 219, yttrar, att till den formella processledningen hör anordnandet af uppskof då det sker ex officio och ej på yrkande af parterna eller någondera af dem. Det torde dock vara mindre lämpligt att anse ett beslut, hvarigenom domstolen ex officio förordnar om uppskof, hänförligt till en annan begreppskategori än ett beslut, hvarigenom domstol efter yrkande af part meddelar dylikt förordnande. Detta synes så mycket mindre böra ifrågakomma, som domstolen i senare fallet ej mindre än i det förra fritt pröfvar, huruvida skäl till uppskof föreligger.

¹² Jfr Bd I sid. 1239.

¹³ Jfr Bd I § 62.

effekt med hänsyn till processens fortgång hänvisar dem¹⁴. Det är dock i och för sig ganska likgiltigt, huru man i systematiskt hänseende förfar härutinnan. I hvarje fall synes mig en handlings egenskap af processuell rättshandling icke ensamt utgöra tillräcklig anledning till att utesluta densamma från kategorien processdrift. Man kan sålunda ej gärna undgå att föra dit yrkande (jäml. 16: 4 RB) om, att tvistemål, hvori beslut öfver en processhinderande invändning meddelats, skall hvila, eller de handlingar, genom hvilka parterna i fall, som omförmäles i 16: 10 st. 2 RB, enas om, att målet skall hvila.

Hufvudparten af de handlingar, som höra till processdriften, utgöres af handlingar, som falla utom domstolsförfarandet, d. v. s. af hvad jag tidigare kallat utomrättsliga processhandlingar. Det är här tillräckligt att hänvisa till den öfversikt, som lämnats i Bd I § 63. Man finner af framställningen därstädes, sammanställd med den ofvan gjorda utvecklingen, att man till processdriften bör hänföra, bland andra, de handlingar, som äro föreskrifna beträffande användandet af rättsmedel, såsom missnöjesanmälningar och fullföljdshänvisningar.

Delgifning af handling ombesörjes enligt vår rätt i en del fall af domstolen resp. annat rättskipningsorgan, i andra fall af någondera parten¹⁵. Man plägar framhålla såsom hufvudprincip i detta afseende, att delgifning sker genom parternas försorg¹⁶, och detta är ock så till vida riktigt, som det i de viktigaste fallen är parts sak att sörja för delgifning; sålunda har käranden att delgifva svaranden stäm-

¹⁴ Ifrågavarande handlingar få uppenbarligen icke i förevarande afseende likställas med domstols slutliga utslag i ett mål. Medan ett sådant utslag gör slut på det processuella förfarandet, har en sådan handling som återkallande af talan ej omedelbart en dylik effekt.

¹⁵ Se Bd I sid. 1252 f. — Då man talar om processdriften, tänker man vanligen i främsta rummet, stundom t. o. m. uteslutande, på utomrättsliga meddelelser och delgifningar.

¹⁶ Se sålunda Processkom:ns betänkande I sid. 226 ff.

ningen i målet, vittne inkallas af part, som påkallar dess hörande, och i högre instans är det i besvärsmål klaganden, som drager försorg om kommunikation af besvären. Men officialdelgifning förekommer dock äfven i ganska afsevärd omfattning. Det må härutinnan vara tillräckligt att hänvisa till stadgandet i 6 § af lagen den 19 juni 1919 om fri rättegång äfvensom till den underrättelse rörande uppskofsbeslut, hvarom stadgas i K. K. den 30 April 1925¹⁷.

Till sist må här uppmärksammas den befogenhet, som tillkommer domstol att afvisa partsanföranden och erbjuden bevisning. Då detta ämne här föres på tal, bortses från spörsmålet, huruvida ett dylikt afvisande kan ske på den grund, att anförandet eller erbjudandet af bevis framkommit senare än vederbort. Nämnda spörsmål finner sin behandling i redogörelsen för de medel, som vår rätt ställer till buds för åstadkommande af koncentration i rättegången och förekommande af dess förhållande (se nästföljande §). Här är blott fråga om afvisande af processmaterial såsom varande utan betydelse för afgörandet. Utan betydelse därför är först och främst sådant material, som ej rätteligen hör till saken¹⁸, vidare sådant, som visserligen hör till saken men är öfverflödigt, vare sig nu detta beror på, att det innefattar en upprepning af hvad redan anförts eller eljest klarlagts eller, hvad angår bevisningen, att hvad part vill bevisa redan är till fullo styrkt. Att domstol enligt vår rätt eger befogenhet att afvisa processmaterial i fall, hvarom nu är fråga, är alldeles säkert¹⁹. Tvifvelaktigt kan det däremot förefalla, hur man rätteligen bör begreppsligt känneteckna domstolens verksamhet i detta afseende. Till domstolens materiella processledning bör den ej hänföras, om man

¹⁷ Se för öfrigt å det i not 15 citerade stället.

¹⁸ Jfr sid. 148 f. i detta band.

¹⁹ Se, hvad beträffar partsanföranden, 14:5 och 6 RB, som förbjuda, att i parternas skrifter inblandas hvad till saken ej rätteligen hör, och att i protokollet uppskrifves hvad redan i skrifterna är infördt eller till saken ej rätteligen hör.

därmed förstår hvad tidigare därom utvecklats²⁰. Valet kan endast stå mellan processdrift och formell processledning. Det må kunna förefalla, som om hufvudvikten borde läggas därpå, att domstolens afvisande af erbjudet processmaterial i förevarande fall har till hufvudändamål att förekomma onödig tidsutdräkt med afgörandet och alltså bör bedömas från synpunkten af dess relation till frågan om processens fortgång, d. v. s. bör inordnas under processdriften²¹. För min del finner jag det emellertid riktigare att inbegripa ifrågavarande åtgörande af domstolen under den formella processledningen, detta därför, att handlingen ej i och för sig har sådan innebörd, att den kan sättas i omedelbar relation till frågan om processens fortgång. Inom litteraturen räknas den, mig veterligen, utan undantag till processledningen.

§ 73.

Domarens formella processledning¹.

I. Hvad med formell processledning förstås har redan förut² väsentligen angifvits. Därvid har framhållits önskvärdheten af, att det uppdrages tydliga gränser emellan begreppen materiell processledning, formell processledning

²⁰ Se sid. 46—48 i detta band.

²¹ Det resonemanget synes ha fog för sig, att, då domstolen afvisar processmaterial, visserligen äfven den synpunkten spelar in, att reda och öferskådlig het i förfarandet därigenom befordras, men att dock denna synpunkt endast är af sekundär betydelse; ty oafsedt huru därmed förhåller sig, skall domstolen afböja mottagandet af betydelse-löst processmaterial, eftersom processens fortgång ej får genom upptagande af sådant material fördröjas.

¹ Se, inom den nordiska litteraturen, *Annerstedt*, Om domarens processledande verksamhet vid civila rättstvister; *Atzelius*, Grunddragen af rättegångsförfarandet i tvistemål sid. 37 f.; *Wrede*, Domarens processledning i tvistemål; *Sjöström*, Om formell processledning.

² Se § 72 och § 68 not. 7.

och processdrift. Till närmare utförande af hvad tidigare anförts må följande anmärkningar här upptagas.

a) Den verksamhet af domaren, som består i upprätthållandet af yttre ordning under rättegångsförhandlingarna (hvad man plägar känneteckna såsom handhafvandet af rättegångspolitiet och beifrandet af förseelser däremot; 14: 7 RB) bör rätteligen icke räknas till processledningen³, uppenbarligen icke till den materiella processledningen, sådan den i detta arbete till sin innebörd bestämts⁴), men ej heller till den formella. Ifrågavarande verksamhet utgör visserligen en förutsättning för en lugn och tillfredsställande handläggning af målen, men den ingår i själfva verket icke såsom led i handläggningen af något visst civilmål, låt vara att den förseelse, om hvars beifrande är fråga, kan leda sitt upphof af och vara intimt förbunden med ett sådant mål. Beifrandet af en förseelse mot rättegångspolitiet kan konstituera ett mål för sig, vare sig nu detta mål handlägges sär-

³ Så ock *Wrede*, anf. arb. sid. 246, och *Sjöström*, anf. arb. sid. 32 f. Uttalanden i annan riktning af *Atzelius*, anf. arb. sid. 37; *Granfelt*, Den materiella processledningen sid. 46; *Matz*, Underdomarens materiella processledning sid. 4, och, efter hvad det vill synas, *Munch-Petersen*, Den danske Retspleje II sid. 245. — Att jag för min del icke låter domarens processledning omfatta jämväl handhafvandet af rättegångspolitiet, framgår redan däraf, att jag i Bd I sid. 1205 förklarar mig fränkänna domarens ifrågavarande handlingar egenskapen af processhandlingar i den mening, som i § 60 tillagts begreppet processhandling, d. v. s., närmare utfördt, karaktären af sådana handlingar, som ha verkan m. h. t. en viss konkret process (d. v. s. i detta sammanhang en process, som handlägges vid det rättegångstillfälle eller, ännu närmare angifvet, i det tidsmoment, då förseelsen timar). Att dessa handlingar måste anses ingå i eller kunna ingå i ett eget mål ang. ansvar, är något annat. (Det är ej alltid förseelsen blir föremål för någon straffreaktion; det kan stanna med en sådan åtgärd som afvisning från rättslokalen, K.F. ^{22/4} 1881 om offentlighet vid underdomstolarna). Med det sagda står tydligtvis ej i strid, att en handling, som har karaktären af formell processledning, kan vara motiverad af en förseelse mot god ordning och innefatta en reaktion däremot; domaren kan t. ex. med anledning af ett otillbörligt yttrande af part frångåta denne ordet.

⁴ Se § 68, särsk. sid. 46—48.

skildt eller i förening med ett mål, hvori förseelsen uppkommit; i senare fallet föreligger ett slag af kumulation af mål ⁵.

b) Det ankommer på domstolen att tillse, att den är lagligen sammansatt ⁶, samt att vidtagna nödiga åtgärder för att förefintlig brist i sådant afseende måtte varda vederbörligen botad ⁷. Att dessa åtgärder ej böra hänföras till den formella processledningen, synes mig vara tydligt; öfver hufvud är ju ej här fråga om någon som helst inverkan på det processuella förfarandet ⁸.

c) I den i § 68 lämnade framställningen af domarens materiella processledning har (sid. 70) uttalats och närmare utförts, att den verksamhet för åstadkommande af förlikning emellan parterna, som i 20: 2 RB ålagts domaren, icke har karaktären af materiell processledning ⁹. Den är ej heller, efter mitt omdöme, formell processledning. Då domaren råder parterna att sig förena, d. v. s. att träffa en öfverenskommelse om sitt omtvistade materiella mellanvarande och sålunda göra slut på processen, utöfvar han icke någon inverkan i egentlig mening på det processuella förfarandet; han handlar i syfte att göra slut på processen och icke i syfte att ordna eller i något visst afseende leda denna. Domarens förlikningsmäkling utöfvas visserligen i en process och med anledning af en process, men den är dock en verksamhet af annan art än den, som domaren i processen utvecklar i ändamål att vederbörligen förbereda och lägga grunden till det slutliga afgörandet öfver käreandens talan.

⁵ Jfr not 3 och nedan vid not 20.

⁶ D. v. s., att den är domför, och att domarena äro habila; se betr. jäf bestämmelser i 13 kap. RB.

⁷ Se närmare i fråga om jäf Bd I sid. 280 (sid. 264 f. i 2:dra uppl. af del I).

⁸ Till den formella processledningen synes emellertid *Sjöström*, anf. arb. sid. 93 f, räkna dessa åtgärder.

⁹ *Wrede*, anf. arb. sid. 240 ff., anser ifrågavarande verksamhet höra till domarens processledning, efter hvad det vill synas till den materiella. *Sjöström*, anf. arb. sid. 150—152, inrymmer densamma i sin framställning af den formella processledningen.

d) Begreppsskillnaden emellan materiell och formell processledning är väl i det hela redan klargjord, men till förebyggande af hvarje anledning till missuppfattning torde det vara lämpligt att yttra ännu några ord i ämnet. Särskildt på en punkt kan gränsbestämningen förefalla godtycklig och synes kräfvå någon belysning. Den *materiella* processledningen har ofvan (§ 68) ansetts omfatta domarens hänvändelse till parterna dels för att få utrönt hvad processen gäller (processföremålet), dels för att framkalla förklaringar af hvardera parten öfver hvad motparten yrkat och till stöd därför åberopat dels ock för att få till stånd från hvardera partens sida en klar och redig, fullständig och sannfärdig utveckling af hans talan. Beträffande bevisningen har man att till den materiella processledningen hänföra domarens påpekande för parterna, att bevisning är af nöden, hans frågor till dem, huruvida de vilja föra bevis, hans till dem riktade anmaningar att uttala sig om förebragt bevisning¹⁰ samt hans anskaffande af bevis, i den mån ett initiativ därtill tillkommer honom (anställande af syn och inhämtande af sakkunnigs yttrande). Däremot låter man allmänt, såsom nedan vidare omnämnes, den formella processledningen omfatta domarens förhör med vittnen och sakkunnige, hvilket äfven jag för min del finner riktigt. Det kan nu emellertid synas egendomligt att under olika begreppsrubriker upptaga å ena sidan domarens frågehänvändelser till parterna, å andra sidan hans utfrågande af vitt-

¹⁰ *Sjöström*, anf. arb. sid. 145 ff., inbegriper allt detta under den *formella* processledningen. Genom sina påpekanden, frågor och maningar till parterna i något af de syften, som i texten angifvits, inverkar emellertid domaren gestaltande på processmaterial, som parterna redan infört i rättegången, eller verkar för införandet af nytt processmaterial, och enligt min uppfattning om innebörden af begreppet materiell processledning — hvilken uppfattning torde vara den i allmänhet omfåttade, låt vara att man ofta inom litteraturen vid den närmare utvecklingen af ämnet gör sig skyldig till inkonsekvenser — är här fråga om materiell och icke om formell processledning.

nen och sakkunnige. Ett tillfyllestgörande skäl härför ligger efter min mening däri, att domarens förhör med vittnen och sakkunnige i detta sammanhang betraktas från den synpunkten, att det därvid är fråga om formen för begagnande af bevismedel, som införts i rättegången. Beträffande bevisningen torde det nämligen vara naturligt att draga gränsen emellan de båda processledningsarterna på det sätt, att man till den materiella processledningen räknar anskaffandet af bevis (= bevismedel) och till den formella den verksamhet, hvarigenom domaren af bevismedlen hämtar de upplysningar, som de kunna lämna¹¹, och i öfrigt leder bevisförfarandet.

II. All den verksamhet, som sammanfattas under benämningen formell processledning, kan lämpligen uppdelas på två hufvudgrupper. Af dessa inrymmer den ena de handlingar, genom hvilka domaren ordnar förfarandet, och den andra de handlingar, i hvilka domarens ledning af förfarandet i öfrigt kommer till uttryck. Den förra af dessa grupper påkallar företrädesvis uppmärksamhet. Då ämnet i det följande utvecklas, sker detta med beaktande i väsentlig mån af nämnda distinktion och sålunda, att den processledning, som har afseende å bevisningen, behandlas för sig.

Om den stora vikten särskildt af den processledning, som har till ändamål att ordna förfarandet, må med några ord erinras. Då man ej söker åstadkomma reda och ordning i processen på det sätt, att förfarandet genom bestämmelser i processlagen indelas i vissa afdelningar eller i öfrigt bindes vid ett visst schema, måste syftet eftersträfvast sålunda, att en vidtgående makt att ordna förlänas domaren, d. v. s. genom domarens formella processledning¹². Behovvet af formell

¹¹ Endast den verksamhet, som framträder såsom ett led af förfarandet i yttre måtto, kommer här i betraktande, följaktligen t. ex. icke domarens läsning af en till bevis åberopad och företedd skriftlig handling.

¹² Jfr § 71 sid. 170 ff.

processledning är dock väsentligen beroende af förhandlingsformen. Där denna är muntlig, framför allt där processen är i s. k. modern mening muntlig¹³, måste domaren ega vida längre gående processledande befogenheter, än där förhandlingsformen är skriftlig. Möjligheten för domaren att utöfva en effektiv processledning är ock vida större i en muntlig än i en skriftlig process¹⁴.

Det nyss sagda finner en god belysning, då man betraktar processen i vårt land. Formell processledning i afsevärd omfattning förekommer endast i underrättsprocessen. På grund af förhandlingens karaktär af skriftväxling finnes i högre instans ej något egentligt rum för en dylik processledning.

Vidkommande frågan, hvilka särskilda befogenheter den formella processledningen enligt svensk rätt omfattar, märkes, att lagen icke innehåller några allmänna uttalanden härom. Icke desto mindre kan man utan fara för misstag anse lagens ståndpunkt vara den, att en kraftig processledning tillkommer och i mån af behof bör utöfvas af domaren¹⁵. I detta afseende må hänvisas till den i § 68 lämnade rättshistoriska öfverblickten öfver den utveckling i fråga om förhållandet emellan domarens och parternas initiativ och verksamhet i processen, som ligger till tiden före 1734 års lag. Denna öfversikt har gifvit till resultat¹⁶, att i lagen en reaktion mot äldre tendenser till passivitet och slapphet från domarens sida vid processledningens handhavande kommit till uttryck. Den åsyftade framställningen har visserligen haft till föremål domarens materiella processled-

¹³ Se § 69 särsk. sid. 113.

¹⁴ Detta har i § 68 sid. 78 f. utlagts beträffande den materiella processledningen, och hvad där sagts har i mycket tillämpning på den formella.

¹⁵ Redan tidigare i detta arbete har jag uttalat den åsikten, att en kraftig processledning tillkommer underrätterna. Se sålunda Bd I sid. 983 och 1004 not 18.

¹⁶ Se särsk. sid. 56.

ning, men oafsedt den begreppsliga skillnaden emellan materiell och formell processledning äro de praktiskt taget så nära med hvarandra förbundna, att det icke låter sig antaga, att lagstiftaren skulle velat det ena men icke det andra. För öfrigt är underrättsprocessen i anseende till hela sin allmänna läggning sådan, att den med nödvändighet förutsätter en vidtgående processledningsmyndighet hos domstolen. Muntlig förhandlingsform har ju föreskrifvits såsom regel¹⁷. Parterna ega själfva utföra sin talan, och vid lagbokens tillkomst var det ett synnerligen vanligt förhållande — liksom det är så ännu i dag — att de uppträdde personligen utan rättegångsbiträde. För tillgång på fullt kompetenta sakförare har ej sörts. Och slutligen har lagen endast i mycket begränsad omfattning upptagit stadganden, som fullfölja syftet att genom indelning af förfarandet i olika afdelningar befrämja en ändamålsenlig ordning¹⁸. Dessa för underrättsprocessen karakteristiska drag skulle omöjliggöra en god rättskipning, om ej domstolen egde befogenhet att kraftigt ingripa genom formell processledning, och att lagstiftaren beaktat detta och byggt därpå är höjdt öfver hvarje tvifvel.

III. Processledningen i ordningssyfte kan i stort sedt sägas gå ut på att bestämma dels, där anledning därtill förekommer, det processuella förfarandets omfattning — om däri skall ingå ett eller flera mål — dels ordningsföljden för parternas och andra i processen uppträdande personers handlingar.

a) Vid domstolens processledning i det förra afseendet är det fråga om tillämpning af reglerna angående kumulation af mål, såväl subjektiv som objektiv. Det gäller att fastslå, i hvilken omfattning och under hvilka förutsättningar domstol är befogad att skilja mål, som anhängiggjorts i förening, eller förena mål, som anhängiggjorts hvar för sig.

¹⁷ Se 14:1 RB och framställningen i § 69 sid. 125 ff.

¹⁸ Jfr framställningen i § 71.

Till den utförliga redogörelse för kumulation af mål enligt svensk rätt, som lämnats i Bd I §§ 50—52 och som innehåller jämväl svar på de spörsmål, hvilka i detta sammanhang möta, har jag här att hänvisa; tillägg till eller ändring i denna redogörelse finner jag ej anledning att göra.

Då man inom civilprocessrättsteorien behandlar ämnet kumulation af mål, afser man gemenligen ej det förhållandet, att en ansvarsfråga kan såsom ett accessorium till ett civilt mål handläggas i civilprocessens former¹⁹. Om betingelserna för handläggning af ansvarsfrågan i det civila målet icke äro för handen, har domstolen att förordna om särskild handläggning af nämnda fråga, och domstolens åtgörande härutinnan hör tydligtvis till dess formella processledning²⁰.

När mål handläggas tillsammans (d. v. s. kumulation af mål eger rum), kan domstolen föreskrifva, att hvart mål skall — utan att fördenskull deras förening i det gemensamma processuella förfarandet upphäfves — behandlas för sig²¹. Huruvida och i hvad mån så bör ske, är uppenbarligen h. o. h. beroende af hänsyn till det ändamålsenliga. Målen kunna stå hvarandra så nära, att utredningen är helt eller delvis densamma i de olika målen, och i sådant fall kan deras särskiljande inom den gemensamma ramen vara onödigt eller t. o. m. opraktiskt.

b) Den reglering af förfarandet, som hittills berörts, har afsett vissa hufvuddrag af detsamma. En längre gående reglering ligger dock inom domstolens befogenhet. I främsta rummet bör härutinnan framhållas, att domstolen kan, då en processuell fråga, särskildt en processförutsättningsfråga, yppat sig, förordna om särskild behandling af

¹⁹ Förhållandet är uppmärksammat i Bd I del 1 sid. 31 f.

²⁰ Jfr ofvan vid not 5.

²¹ Märk bestämmelsen i 14:5 RB, att en käreande, som har flera käromål, skall vid utvecklingen af sin talan »sätta hvart för sig ut» och vederdelomannen svara i samma ordning. Därpå följer naturligtvis, att domstolen eger ex officio anordna förfarandet på sådant sätt.

densamma. Att sådan behandling skall anordnas, då en processhinderande invändning eller en stämmningsinvändning framställts, framgår af reglerna i 16: 3 och 6 RB. Närmare redogöres därför framdeles²². Beträffande öfriga processförutsättningsfrågor och andra processuella frågor lämnar lagen ej någon vidare ledning än den, som innefattas i 16: 7 RB, där det stadgas, att i fall af invändning rätten skall gifva särskildt beslut öfver densamma, där dess beskaffenhet sådant fordrar. Då det ankommer på domstolen att afgöra, om särskildt beslut skall meddelas, har domstolen jämväl rätt att anordna förfarandet så, att detta på lämpligaste sätt kan ske; om särskild behandling af den processuella frågan synes påkallad, eger domstolen följaktligen föreskrifva sådan. Uppenbart är, att hvad nu sagts gälla då invändning göres, har tillämpning äfven för det fall, att en processuell fråga, som är af beskaffenhet att skola af domstolen ex officio beaktas, väckes af domstolen, utan att invändning föregått.

Såframt i ett mål flera yrkanden framställts (det är ej nu tal om kumulation af mål utan om ett enda mål, hvori flera hufvudsakliga yrkanden framställts) eller till stöd för ett yrkande flera grunder åberopats eller ett anspråk bemötts med flera invändningar, har domstolen jämväl befogenhet att anordna skild behandling af de olika yrkandena, grunderna eller invändningarna²³. Härmed har dock ej skolat påstås, att förfarandet kan anordnas på det sätt, att det processas punktvis om hufvudsaken. Domstolen kan visserligen vid ett visst rättegångstillfälle under handläggningen förordna, att olika frågor därvid skola behandlas

²² Se för öfrigt *mina* Föreläsningar öfver 1901 års rättegångslag del 1 sid. 67 ff.

²³ Jämlikt grunderna för det i not 21 citerade stadgandet kan man utsträcka detsamma så, att det erhåller motsvarande tillämpning på realitetsfrågor, hörande till samma mål. Betr. ett särskildt fall af skild behandling af en realitetsfråga, se Bd I sid. 583 f. Se ock ang. detta ämne *Wrede*, anf. arb. sid. 216 f. och *Sjöström*, anf. arb. sid. 99 ff.

hvar för sig, men domstolen ka ej gå längre och förordna, att förhandlingen om en viss realitetsfråga skall föras till slut, innan en annan sådan fråga tages före²⁴. Och lika litet är det medgifvet att afdöma hufvudsaken punktvis²⁵.

Med hvad nu anförts torde vara angifvet, i hvilken utsträckning en reglering af förfarandet efter större linjer tillkommer domstolen. Frånser man de domstolsbeslut, som angå kumulation af mål, gestaltar det sig emellertid faktiskt så, att domstolarna mera sällan göra något vidsträcktare bruk af sin processledningsmakt. Orsakerna härtill äro öfver hufvud att söka i samma omständigheter, som ledt till den materiella processledningens tillbakagång²⁶. Framför allt kommer härvid i betraktande den omständigheten, att den muntliga förhandlingsformen fått vika för den skriftliga.

c) Den formella processledning, som i öfrigt (frånsedt bevisningen) åligger domstolen, rör förfarandets detaljer och ger anledning endast till några få och kortfattade anmärkningar²⁷.

²⁴ Utländsk rätt går längre; se tyska, österrikiska, danska och norska civilprocesslagarna resp. § 146, § 189, § 286 st. 3 och § 98 st. 2.

²⁵ Se närmare Bd I sid. 1210 f.

²⁶ Jfr § 68, särsk. sid. 74 ff.

²⁷ Den formella processledningen utöfvas (enligt förut — ofvan sid. 189 f. — gjord utläggning) af domstolen medan målet handlägges af och inför densamma. Hvad som föregår handläggningen vid första rättegångstillfället eller hvad som åtgöres emellan särskilda rättegångstillfällen är alltså ej formell processledning. De handlingar, genom hvilka målets anhängighet åstadkommes (ansökning om samt utfärdande och delgifning af stämningen) ha sålunda hänförts till processdriften. I betraktande af föreskrifterna om hvad stämning skall innehålla kan det dock måhända förefalla otillfredsställande att till processdriften räkna utfärdandet af stämning. I denna skall ju nämnas, bland annat, orten, där målet skall handläggas, äfvensom saken, och detta synes ej ha med processdriften, d. v. s. med processens fortgång, att skaffa. Det torde likväl vara naturligt och därför jämväl systematiskt riktigt att ej i förevarande afseende sönderdela stämningens innehåll utan taga det såsom en helhet och följaktligen uppfatta ut-

Efter det att ett mål uppropats, har domstolen att förvissa sig om, huruvida parterna inställt sig eller ej och, i förra fallet, huruvida part infunnit sig personligen (ensam eller åtföljd af rättegångsbiträde) eller genom ställföreträdare²⁸. Part yttrar sig först sedan domstolen gifvit honom ordet, och domstolen eger fråntaga part ordet. Domstolen bestämmer ock den ordning, hvori parterna skola yttra sig. Att käranden, då målet första gången handlägges, yttrar sig först, ligger i sakens natur och kan sägas vara förutsatt i lagen (jfr 14 kap. RB).

Vidare må här erinras om domstolens befogenhet att afvisa processmaterial, som finnes vara utan betydelse för afgörandet. Utöfningen af denna befogenhet har redan (se ofvan sid. 194 f.) karakteriserats såsom formell processledning.

IV. Den formella processledningen beträffande bevisningen består till en hufvudsaklig del däri, att domstolen bestämmer den ordning, hvori parterna skola framföra sina bevis, och för öfrigt i åtskilliga handlingar, som ha afseende å bevisförfarandets, framför allt vittnesbevisningens rent yttre förlopp.

Lagen innehåller ej någon allmän regel angående nyssnämnda ordning, allenast ett speciellt stadgande, som rör

färdandet af stämning såsom en enhetlig akt. Att denna akt lämpligen bör kännetecknas såsom processdrift, synes mig ej kunna vara tvifvel underkastadt.

²⁸ En person, som uppträder inför domstolen i uppgifven egen-skap af ställföreträdare för part, har att styrka sin behörighet, och det åligger domstolen att i detta afseende anställa den pröfning som vederbör. Hit kan man jämväl hänföra pröfningen af, huruvida ställföreträdaren är i besittning af vederbörliga personliga kvalifikationer. Jfr Bd I, Tredje afdelningen, Kap. II, enligt hvad innehållsöfversikten närmare utvisar. Ifrågavarande pröfning hör icke till den formella processledningen; det är nämligen icke fråga om någon inverkan från domstolens sida på förfarandets yttre gång utan om en domstolen ex officio åliggande undersökning och pröfning ang. betingelser för ett rättsligen giltigt handlande i processen.

vittnesbeviset. Enligt detta i 17:20 RB förekommande stadgande skola kändens vittnen först höras och sedan svarandens. Denna regel synes vara ett uttryck för hvad sakens egen natur i allmänhet bjuder²⁹. Undantagslös princip kan den dock ingalunda anses vara. Om grunden för kändens anspråk är omtvistad, har visserligen regeln, att känden först skall framlägga sina bevis, allmän giltighet, men om denna grund är ostridig och tvisten angående anspråket beror på en af svaranden framställd invändning, måste naturligen svarandens bevisföring (äfvén vittnesbevisning) intaga främsta rummet. Öfverhufvud gäller, att domstolen, i den mån den ej är bunden af lagstadgande, har att träffa sina anordningar med hänsyn till hvad den finner ändamålsenligt.

Domstolens ledning af bevisförandet, särskildt vid bevisning genom vittnen, inrymmer åtskilliga uppgifter. Redogörelsen härför kan lämpligen anstå till den afdelning, som skall handla om bevisrätten. Likväl synes en fråga, måhända den viktigaste af de hithörande, böra redan nu beröras, nämligen den, af hvem vittne skall höras. Enligt vår rätt förhör domaren samtliga vittnen, och parterna ha ej annat inflytande på förhöret, än att de ega genom domaren ställa sådana frågor på vittnena, som han finner rätteligen höra till saken; se 17:20 och 21 RB. Den engelsk-amerikanska rättens ståndpunkt, som antagits af åtskilliga nyare utländska processlagar³⁰, är däremot den, att vittnen höras af parterna själfva. I denna anordning, som naturligen för med sig, att ett vittne, efter att ha afhörts af den part, som inkallat vittnet, resp. af hans sakförare, omedelbart korsförhöres af motparten, har man funnit det säkraste och kraftigaste medlet att få fram sanningen. Spörsmålet hör till dem, som städse i processreformförslag

²⁹ Närmare om 17:20 RB i kapitlet om vittnesbevis.

³⁰ Se sålunda danska och norska civilprocesslagarna. Jfr vidare mina uttalanden i Svensk Juristtidning för 1922 sid. 301.

rörande bevisrätten stå i förgrunden. Goda skäl kunna anföras för hvardera alternativet. Enligt min mening tala de bästa skälen för, att domaren i första hand leder förhöret och att det först därefter tillåtes parterna att ställa sådana frågor på vittnet, som domaren finner vara af betydelse och ej otillbörliga³¹. Till stöd för, att det hufvudsakliga förhöret verkställles af domaren, kan åberopas vikten af, att det ledes fullt objektivt.

V. Vidkommande frågan, af hvem den formella processledningen handhas, må hufvudsakligen hänvisas till hvad i enahanda afseende yttrats om den materiella processledningen (sid. 71 f.). Man torde lämpligen kunna skilja mellan de båda spörsmålen, hvem afgöranderätten beträffande de förfoganden, af hvilka processledningen består, tillkommer, och hvem som i yttre måtto framträder såsom handhafvare af processledningen. Svaret bör blifva, att afgöranderätten är domstolens, men att de åtgärder, i hvilka afgörandena komma till uttryck, företagas af domstolens ordförande. Principen, att domstolen bestämmer, har giltighet, vare sig de processledande förfogandena framträda såsom formliga beslut (dekret) eller ej. I senare fallet gestaltar det sig dock i allmänhet faktiskt så, att ordföranden träffar anordningarna, utan att någon öfverläggning inom domstolen föregått eller öfver hufvud någon hänvändelse från ordförandens sida till domstolens öfriga ledamöter egt rum. Men äfven i dessa fall har icke desto mindre principen om domstolens bestämmanderätt giltighet, ty om någon ledamot af domstolen förklarar sig vara af annan mening angående den ifrågavarande åtgärden, måste meningsskiljaktigheten lösas genom omröstning inom domstolen. Likaledes visar sig domstolens bestämmanderätt därutinnan, att en ledamot af domstolen kan påyrka vidtagande af någon viss anordning, i hvilket fall frågan där-

³¹ Jfr tyska och österrikiska processlagarna samt Processkom:ns betänkande III kap. 17.

om, såframt ordföranden ställer sig afvisande, går till omröstning.

Från hvad nu yttrats om domstolens bestämmanderätt bör måhända göras det undantag beträffande häradsrätt, att ordföranden själfständigt utöfvar den processledning, som icke tager sig uttryck i formliga beslut (jfr sid. 71 f.).

VI. Om de processledande förfogandenas innebörd och ställning i processrättens system har redan varit tal³². Här må blott erinras, att de samtliga äro domstolshandlingar, som ha karaktären af viljeförklaringar och afgöranden, samt att de i yttre måtto till en del framträda såsom formliga beslut (dekret) men i allmänhet ej ha denna form.

Att ifrågavarande förfoganden äro bindande för parterna och andra vederbörande i processen uppträdande personer, ligger i öppen dag. Då den processledningsmakt, som tillkommer domstolen, har sin grund i det offentliga intresset af ordning, reda och öfverskådlighet i processen samt af dess skyndsamma slutförande, kunna parterna öfver hufvud ej — hvarken någondera parten ensam eller båda parterna genom öfverenskommelse sig emellan — gestalta förfarandet på annat sätt, än domstolen i utöfning af sin nämnda makt anser lämpligt³³. De processledande förfogandena lända ej i den mening till efterrättelse, att den ordning, som de åvägabragt, måste fortbestå under proces-

³² Se Bd I § 61. Att märka är, hurusom begreppet processledande förfoganden där tagits i en vidare bemärkelse än i förevarande §; sålunda har dit hänförts beslut om uppskof, en kategori af beslut, som vid det i denna afdelning med större skärpa genomförda särskiljandet emellan olika hvarandra närstående begrepp räknats till processdriften.

³³ *Sjöström*, anf. arb. sid. 38, säger, att part icke kan påyrka domstolens afgörande rörande dess ordförandes processledande åtgärder. Detta påstående synes mig visserligen rent bokstafligt taget vara riktigt men dock ej, praktiskt sedt, fullt riktigt angifva, hur det ställer sig. Part kan motsätta sig en ifrågasatt anordning eller påyrka, att en redan vidtagen anordning ändras eller upphäfves, och i sådana fall föranleder partens framställning ett formligt beslut, som utgår från domstolen; jfr ofvan i texten och Bd I sid. 1205 f.

sens hela fortgång. Beträffande vissa förfoganden kan detta spörsmål knappast uppkastas, ty deras innebörd är sådan, att det endast kan vara fråga om en anordning för ögonblicket, såsom t. ex. då part erhåller ordet. Men satsen har allmän giltighet. Ett förfogande, hvori domstolens processledning kommer till uttryck, säger ej annat än hvad domstolen i det ögonblick, då beslutet meddelas, anser lämpligt, och det är därför utan vidare gifvet, att domstolen när som helst kan träffa en annan anordning. Då detta sker, bör man, såsom af det sagda torde framgå, ej därpå anlägga den synpunkten, att domstolen ändrar sitt tidigare beslut.

§ 74.

Koncentration. Uppskof¹.

A. Koncentration.

Om vikten af koncentration i det processuella förfarandet har förut på olika ställen varit tal². Beträffande den i modern mening muntliga processen möta här särskilda spörsmål, beroende därpå, att behovet af koncentration där är så starkt framträdande, att dess tillgodoseende kan sägas utgöra ett livsvillkor för nämnda process. Med dithörande problem har jag ej nu att skaffa. Framställningen har uteslutande afseende å processen, sådan den gestaltar sig vid underrätterna enligt gällande svensk lag. Att äm-

¹ Se *Nehrman*, *Processus civilis* Cap. XXIV; *Schrevelius*, *Civilprocess* §§ 46—48; *Broomé*, *Civilprocessen* sid. 157—159; *Trygger*, *Kommentar till lag om ändring i vissa delar af Rättegångsbalken* den 14 juni 1901 Första häftet sid. 28—33; *Wrede*, *Civilprocessrätt* I § 62; *Matz*, *Underdomarens materiella processledning* sid. 20 ff., 51, 84 ff; *min* uppsats *Uppskovssystemet vid våra underrätter i belysning av gällande lagstadganden* (i *Festskrift för professor A. T. Hägerström*, 1928).

² Se §§ 68, 69 och 71 i detta arbete, särsk. sid. 111 f. 119 och 174 ff. På de särskilda spörsmål, som ha afseende å den i modern mening muntliga processen, ingår jag ej här ytterligare.

net, jämväl så begränsadt, har den allra största betydelse, ligger i öppen dag. Det är ju nämligen fråga om det sätt, hvarpå ett af hufvudkrafven på en god rättskipning, krafvet på snabbhet, blifvit tillfredsställdt.

I. Vid redogörelsen för de medel, som vår rättegångslag erbjuder i förevarande afseende, kan man ej undgå att nämna i främsta rummet de bestämmelser, som äro upptagna i 14: 3 st. 1 RB. I första punkten fastställles en *skyldighet* för parterna: »Käranden skall, ehvar rättegången börjas, alla dess skäl och bevis genast framte, och svaranden sammaledes». I andra punkten belägges för visst fall skyldighetens eftersättande med påföljd: »Håller någon de bevis uppsåtligen inne, som till ljus i saken tjena, böte fem, eller tio daler, eller mera, allt som domaren pröfvar honom däri brottslig vara».

a) Hvad till en början angår innebörden af den i p. 1 part ålagda skyldigheten, så kan det vid första påseendet förefalla, som om ordalagen vore så tydliga och bestämda, att det ej funnes fog för någon tvekan om rätta mening, men vid närmare öfvervägande finner man snart, att budet knappast i något afseende bör fattas efter bokstafven. Hvardera parten skall *genast* framte *alla* sina *skäl* och *bevis*. Ordet *genast* synes närmast åsyfta första gången parten yttrar sig, men, såsom vi snart skola finna, ger den tolkningen ett bättre resultat och bör därför föredragas, att därmed blott afses första rättegångstillfället, då saken i partens närvaro handlägges, eller delvis t. o. m. först ett senare rättegångstillfälle. Uttrycket »*alla* sina *skäl* och *bevis*» bör ej heller rimligtvis tagas efter orden och anses åsyfta statuerandet af en förpliktelse för part att *genast* och på en gång framte *alla* skäl och bevis, som öfver hufvud kunna tänkas ha eller få betydelse såsom stöd för hans talan, alltså icke blott de, som principalt, utan jämväl de, som endast subsidiärt kunna vara af vikt³. Att 1734 års lagstiftare icke utan

³ Det kan sålunda t. ex. ej antagas, att käranden skulle genom

begränsning fordrat ett samlat framförande af allt, principalt eller eventuellt, relevant processmaterial från hvardera partens sida, framgår för svarandens del af det stadgande i 16: 5 RB (enligt kap:s ursprungliga lydelse), som bjöd, att alla invändningar skulle i rättegångens början på en gång företes, där de voro sådana, att det kunde ske. Man finner af detta stadgande, hvilket bör anses ha afsett processinvändningar, att en svarande, som ville mot kärandens talan rikta en processinvändning, borde framkomma med denna i rättegångens början, d. ä innan han ingick i svaromål i hufvudsaken. Med processmaterial rörande talans formella befogenhet⁴ har alltså icke jämlikt 14: 3 st. 1 RB skolat redan i början av rättegången förenas material rörande talans materiella befogenhet. Vidare kan ej heller, hvad enbart hufvudsaken angår, en sådan hopning som den ofvan antydda antagas ha blifvit part ålagd. Ifrågavarande stadgande i 14: 3 bör otvifvelaktigt sammanställas med hvad 17: 33 RB innehåller om bevisbördans fördelning emellan parterna: käranden skall styrka grunden för sitt anspråk, svaranden de fakta, som han invändningsvis åberopar. Af en sådan sammanställning framgår, att den skyldighet, hvarom i 14: 3 st. 1 är fråga, icke bör anses sträcka sig utöfver det område af fakta, som partens bevis-skyldighet omfattar.

Stadgandets innebörd är dock med det sagda ännu ej

ifrågavarande lagstadgande ha förpliktats att genast ej blott åberopa och närmare utveckla grunderna för sitt anspråk äfvensom framte bevis för dessa grunder utan äfven med skäl bemöta möjliga invändningar från svarandens sida samt framte bevis till ådagaläggande af sådana invändningars oriktighet. Det vore nämligen föga rimligt att lägga på part bördan att i ett gifvet ögonblick påstå och bevisa sådant, om hvilket parten i det ögonblicket ej kan veta, huruvida det kommer att ega någon som helst vikt för målets utgång, och att lagstiftaren intagit en annan ståndpunkt, får man uppenbarligen ej utan starka skäl antaga. Att stadgandets affattning icke lämnar sådana skäl, ligger i öppen dag.

⁴ Jfr Bd I sid. 870.

klarlagd. Part skall genast framte sina skäl och sina bevis. Med skäl kan man här, till skillnad från bevis, förstå de omständigheter (fakta), på hvilka parten stöder sitt yrkande⁵. Det vill af affattningen närmast synas, som om skälen och bevisen afsetts skola framtes i förening. Meningen med föreskriften, att bevisen skola *framtes*, är, om man blott tager hänsyn till själfva ordet, ej klar. Den möjligheten, att part skulle ha förpliktats att i sammanhang med sitt anförande af fakta ej blott nämna sina bevis utan t. o. m. framlägga desamma, bör likväl på grund af dess sakliga orimlighet genast afvisas. Lagstiftaren kan ju nämligen icke förnuftigtvis ha velat, att part skall skrida till bevisföring angående en faktisk omständighet, förrän motparten haft tillfälle att taga ställning till hans påstående och det sålunda blifvit klart, huruvida bevisning är af nöden. Mera, än att parten skall nämna sina bevis i anslutning till att han anför sina grunder, kan föreskriften icke innebära. Men säkerligen bör man ej inlägga ens så mycket i lagens bud. Krafvet på, att parten skall genast, innan ännu motparten yttrat sig, ange sina bevis, går för långt. Det försätter nämligen parten i en ogynnsam situation, i det att motparten kan, då han finner, att bevis saknas, däraf förledas att bestrida. Lagbudet synes alltså rättast böra tolkas så, att part skall, sedan det blifvit tydligt, att bevisning angående en viss omständighet är erforderlig, nämna sina bevis⁶ och skrida till bevisningen. Endast beträffande skriftliga bevis torde man böra gå längre. Om käranden i stämningen åberopat en skriftlig handling till stöd för sin talan, bör han genast, då han framställer sitt käromål, förete handlingen.

Den föregående utvecklingen har gifvit till resultat, att hvardera parten skall dels, då han första gången yttrar sig, anföra alla omständigheter, på hvilka han stöder sig, dels

⁵ Ang. betydelsen af orden skäl och bevis se för öfrigt nedan not 8.

⁶ Af denna mening *Schrevelius*, Civilprocess sid. 251.

ock, omedelbart efter det motparten yttrat sig öfver dessa omständigheter, nämna alla sina bevis och framlägga desamma. Med denna tolkning af lagrummet skulle följaktligen, förutsatt att parterna båda äro närvarande vid första rättegångstillfället och ej eftersätta sina skyldigheter, förhandlingen dem emellan och bevisföringen i det väsentliga ega rum redan vid detta rättegångstillfälle. Fortsatt handläggning vid ett senare rättegångstillfälle borde förekomma endast för den händelse antingen part billigtvis ej kunde förvägras anstånd för att framlägga ett bevis, som det ej varit honom möjligt att tidigare förebringa, eller för att bemöta — med skäl eller motbevisning — hvad motparten förebragt eller ock domstolen ex officio funne anstånd nödigt. Om man emellertid närmare öfverväger hvad denna utläggning innebär, kan man knappast undgå att blifva ganska tveksam om dess riktighet. Den går, som sagdt, ut på, att hvardera parten skall vara beredd att redan vid första rättegångstillfället framlägga sina bevis för de fakta, som beteckna området för hans bevisskyldighet, alltså kändanden bevisen för den af honom påstådda rättighetens grund, svaranden bevisen för de fakta, som han invändningsvis gör gällande. Men då vår lag icke sört för någon tillräcklig förberedelse af handläggningen vid första rättegångstillfället, kan parten ej på förhand veta, om bevisning öfver hufvud blir nödvändig. Det kan hända, att svaranden vidgår den af kändanden åberopade grunden för hans anspråk eller något enstaka till denna grund hörande faktum, eller att kändanden erkänner ett faktum, hvarpå svaranden grundar en invändning; det är ock möjligt, att kändanden ej är i stånd till att styrka den af svaranden bestridda grunden för anspråket, och att förden skull fråga om bevisning angående en af svaranden framställd invändning ej uppstår. Med hänsyn till sådana fall synes det mindre lämpligt att statuera en förpliktelse för part att redan vid första rättegångstillfället föra bevis, och

man blir böjd för att anse den skyldighet, som stadgandet i 14: 3 st. 1 RB ålägger part, vara mindre sträng. I enlighet med denna tankegång skulle det åligga part att vid första rättegångstillfället fullständigt utveckla sin talan samt, i den mån det visar sig nödvändigt, nämna sina bevis och att först vid nästa rättegångstillfälle på en gång framlägga bevisen. Så anser jag för min del lagen böra förstås, ehuru det ju näppeligen kan bestridas, att den förut framlagda tolkningen, enligt hvilken en mera vidtomfattande skyldighet åligger part, har starkt stöd i lagens ord⁷. Spörs-

⁷ Hvad som ligger till tiden före de numera i 14: 3 st. 1 RB upptagna stadgandena (i 1734 års lag i dess ursprungl. skick utgjorde dessa stadganden hela innehållet af 14: 3 RB, som sålunda bestod af ett enda stycke) och bildar deras historiska grund lämnar ej någon fullt säker ledning vid tolkningen af desamma. Snarast synes man mig komma till det resultatet, att stadgandet i p. 1 af lagrummet icke bör anses ålägga parterna en så sträng förpliktelse, som affattningen närmast synes gifva vid handen. Först torde böra hänvisas till Lagkom:n:s betänkande af 1693 (i Förarbetena till 1734 års lag VII) § 3, där det hemställdes, att det måtte åläggas parterna i första instanserna att »tydeligen och noga framföra alt hwad till sakens uplysning tienar, och derwid sedan lägga alle sine bewijs, skiähl och documenter, som dhe kunna hafwa, och intet deruti förbigå, eller med upsåt, list och hwarjehanda konst innehålla, och till öfrige instantien lemna eller uppskiuta». I § 6 af samma betänkande föreslogs beträffande uppskof, att, om någon för sakens vidlyftighet eller flere skäls och vittnens anskaffande begärde »något uppskåf och dilation», domaren borde noga pröfva, »om sådant uppskof skiäligt är, och derpå sådan tid sedan föreläggia, som han finner nödwändigheten fordra, och för honom kan förswarliget wara». Rättegångsstadgan af 1695 upptog i § 4 bestämelse af samma innehåll som den ofvan från § 3 i 1693 års betänkande anförda och belade med böter att »med skiälens innehållande och uppskiutande, som förmålt är, listigt omgå»; om uppskof stadgades i § 11. Att döma af den affattning, som förbudet mot innehållande af skäl och bevis erhöill (§ 4 i 1695 års stadga, motsvarande § 3 i betänkandet af 1693), afsåg detta förbud ett uppskjutande till högre instans med hvad som borde ha framlagts i första instans och icke jämväl ett förhålande under målets handläggning i sistnämnda instans. Huruvida meningen verkligen varit denna, synes dock i hög grad tvifvelaktigt och knappast antagligt.

De af Lagkom:n under förarbetena till lagen afgifna förslagen till RB erbjuda ej något mera afsevärdt intresse. I 1717 års förslag (För-

målet hör emellertid icke till dem, hvilka man i allmänhet tillerkänner någon afsevärd praktisk betydelse. Detta

arbetena V) har 6:te kapitlet till öfverskrift: »Alla skäl och bewis inläggas genast vid första domstolen: och om widlyftigt skrifwande». Det stadgande, från hvilket den i gällande lag 14:3 st. 1 p. 1 RB förekommande bestämmelsen är att härleda, återfinnes i § 1 och innehåller, att parterna »skole genast wid första domstolen tydeligen framföra alt hwad til saksens uplysning lända kan, samt biläggia och upwisa alla skäl och bewis som the hafwa, eller tå hafwa kunna, så at intet theraf upsåtelligen utelämnas, eller till öfrige domstolar uppskiutes». Påföljd för underlåtenhet är ej utsatt. Förslaget af 1723, Cap. XIV § 1, upptager enahanda bestämmelse, annorlunda formulerad: parterna skola »genast säja och hafwa fram alla theras skäl och bewisningar». I båda förslagen förekomma uppskofsbestämmelser, hvilka dock ej förete något anmärkningsvärdt.

Nehrman's utläggning af stadgandet i 14:3 st. 1 p. 1 RB är mycket kortfattad och föga upplysande; se *Processus civilis* sid. 184 § 16. Författaren framhåller, att de »skäl hwarmed käranden tänker wisa och fulltyga, at factum således förewetter och omständigheterna, hvilka Lagen anser, äro sådane, som han berättadt, böra ock genast upwisas och anföras wid libellen» (hwarmed förf:n förstår kärandens skriftliga eller muntliga utveckling af sin talan inför domstolen). Om någon skyldighet för käranden att genast framlägga bevisen (= företaga bevisföringen) är ej i detta sammanhang tal. Hwad käranden sålunda har att genast anföras är bevisen för de omständigheter, som han åberopar till stöd för sitt anspråk; däremot anser förf:n ej käranden vara skyldig att genast upptaga och besvara väntade inkast af svaranden utan varnar tvärtom (sid. 185 § 17) för att göra detta. Till den påföljd för uppsåtligt innehållande af skäl, som i 14:3 är utsatt, hänvisas af *Nehrman*, men han anknyter ej därtill någon som helst utläggning. Jfr för öfrigt ang. *Nehrmans* uppfattning af härmed i sammanhang stående spörsmål nedan not 54.

Af en senare tids författare har *Trygger*, *Kommentar till 1901 års rättegångslag* sid 29 f., afvisat en bokstaflig tolkning af förevarande lagrum och gjort gällande, att parternas argumentations- eller bevis-skyldighet utkräfvdes först när den verkligen effektivt inträdt. *Wrede*, *Civilprocessrätt* II sid. 28, och *Sjöström*, *Formell Processledning* sid. 147 f., ha ock yttrat sig om tolkningen af ifrågavarande stadgande i 14:3. *Wrede* förklarar meningen med föreskriften, att käranden skall genast framte alla sina skäl och bevis, blott vara, att »bevisen skola företes, såsnart det är nödigt och då på en gång, men icke att det borde ske redan i samband med käromålet». *Sjöström* anser stadgandet icke böra tolkas så, som om parterna vore pliktiga att i samband med sina faktiska påståenden anföras äfven de bevis, medelst

framgår af den tillämpning, som i praxis kommit lagrummet jämte de därmed i oskiljaktigt samband stående bestämmelserna om uppskof till del. I framställning, som lämnas senare i denna paragraf, delvis omedelbart härefter, utvecklade detta.

b) Hvad beträffar frågan om påföljd för parts underlåtenhet att ställa sig till efterrättelse hvad honom i p. 1 af 14:3 st. 1 RB blifvit ålagdt, så är att märka, hurusom sådan påföljd är i p. 2 stadgad allenast för uppsåtligt innehållande af bevis⁸. Den förseelse, till hvilken påföljden

hvilka de ämna styrka riktigheten af nämnda påståenden. Bevisen böra, enligt förf:ns mening, framläggas, såsnart bevisning finnes nödig, och därvid alla bevisen på en gång.

⁸ Det bör ej lämnas oanmärkt, att det i p. 1 ålägges part att genast framte alla sina *skäl* och *bevis*, men att i p. 2 påföljd är utsatt endast för innehållande af *bevis*. Man kan ej undgå att fråga sig, om denna olikhet har något att betyda. Afgörande för svaret härpå måste uppenbarligen vara, hvilken innebörd ordet *skäl* eger; hvad med *bevis* förstås är tydligt utan särskild utläggning. I äldre svenskt rättspråk har innebörden af nämnda ord varit ganska sväfvande. Man torde ha därmed åsyftat öfver hufvud allt som är egnadt att stödja ett yrkande, såväl åberopade faktiska omständigheter och argument i allmänhet som ock *bevis* i egentlig mening. *Skäl* har alltså ej stått vid sidan af *bevis* sålunda, att hvartera ordet haft sin särskilda, strängt begränsade betydelse, utan det har snarare varit så, att *skäl* kunnat användas i en så vidtomfattande bemärkelse, att det inbegripit jämväl *bevis*. Till belägg för hvad nu sagts må det vara tillräckligt att hänvisa till dels 29:de domarregeln, dels 1695 års rättegångsstadga § 4 (se ofvan not 7) dels ock *Nehrman*, Processus civilis Cap. XIV §§ 6 och 65, Cap. XVII § 1 m. fl. ställen. I RB i 1734 års lag synes dock med ordet *skäl* närmast ha betecknats ett inskränktare, från *bevis* skildt begrepp; se sålunda 17:30 och 37, 23:5 och 24:3. Man torde därför ha anledning att anse *skäl* i 14:3 st. 1 betyda detsamma som grunder, på hvilka part vill stödja sin talan. Af framställningen i texten framgår emellertid, att spörsmålet mera har ett rent språkligt än praktiskt juridiskt intresse. Det må blott tilläggas, att äfven med antagande, att i ifrågavarande lagrum orden *skäl* och *bevis* åsyfta olika ting, en viss förklaring till att i p. 2 påföljden begränsats till innehållande af *bevis* står att finna. Ett försenadt framteende af *bevis* har möjligen syntes snarare kunna medföra processens förhållande än ett försenadt anförande af *skäl*. (För min del lägger jag dock icke

anknutits, är en rent processuell förseelse, och påföljden är en ren straffpåföljd. Endast *uppsåtligt* innehållande af bevis bestraffas. Det uppsåt, som åsyftas, är tydligtvis riktadt på att förhala målet⁹; ett innehållande, som ej beror på sådant uppsåt, beifras ej.

Vid utläggningen af 14:3 st. 1 p. 2 är den viktigaste, ja den praktiskt taget enda viktiga frågan den, om underlåtenhet af part att efterkomma föreskriften i p. 1 drager med sig præklausionspåföljd, eller om den påföljd, hvarmed i p. 2 ett svårare fall af sådan underlåtenhet belagts, är den enda, som öfver hufvud kan komma till användning. Af den omständigheten, att bötesstraff för visst fall af illojal processföring stadgats, kan man tydligtvis icke logiskt draga den slutsatsen, att præklausionspåföljd är utesluten. Det ligger ju icke något orimligt i att i fall af illojalitet använda på en gång straff och præklausion. Dock torde det knappast med fog kunna råda delade meningar om, att, då lagen belägger en underlåtenhet med viss menlig påföljd, denna påföljd måste, så framt ej särskilda skäl tala för annat, antagas vara den enda, som kan drabba underlåtenheten. Och hvad beträffar ifrågavarande stadgande, är det, om man ser detsamma i belysningen af dess förhistoria, fullständigt uteslutet att anse parts underlåtenhet att genast framt sina skäl och bevis ha till följd, att han förlorar rät-

någon vikt på en dylik förklaring och tillerkänner den ej något vidare värde. Det sannolikaste är nog, att ifrågavarande olikhet emellan p:na 1 och 2 endast beror på en mindre omsorgsfull redigering från lagstiftarens sida).

⁹ Jfr innehållet i vrångeoden, 14:9 (parten lofvar, bland annat, att han ej skall »söka att tiden utdraga») äfvensom gamla 16:5 RB (jfr nästföljande not). Det torde vara uppenbart, att i 14:3 icke ansetts straffbart, att part alldeles underlåter att framkomma med bevis, som tjena till ljus i saken, ty någon skyldighet för part att framlägga bevis till sin egen förmån finnes naturligtvis icke, och lika litet kan part vara skyldig att tillhandagå motparten med bevis. (Ett särskildt förhållande eger rum med skriftliga bevis, men därom är gifvetvis ej fråga i 14:3).

ten att framkomma därmed. Mig veterligen har ej heller någonsin i teori eller praxis en dylik tolkning kommit stadgandet till del¹⁰.

c) Af hvad i det föregående utvecklats angående innebörden af stadgandena i 14: 3 st. 1 RB har framgått, att de icke berättiga till antagandet, att eventualprincipen i egentlig mening — d. v. s. den princip, enligt hvilken part skall på en gång framkomma med allt, som han vill ha, principalt eller subsidiärt (eventuellt), beaktadt — är i vår rätt gällande. Dessa stadganden innebära icke ens, att det består en *med prækusionspåföljd* för pliktstridighet förbunden allmän skyldighet för part att på ett tidigt stadium af rättegången framkomma med processmaterial, hvarpå han vill stödja sin talan. Öfver hufvud är 14: 3 st. 1 RB ett lagrum, som *i och för sig* är utan betydelse för åstadkommande af koncentration och förekommande af rättegångens förhållande. Frånsedt de strax härefter under II omnämnda särskilda prækusionsbestämmelserna är parts rätt att under rättegångens olika skeden framlägga processmaterial icke i vidare mån inskränkt än som följer af begränsningen i möjligheten att erhålla uppskof, och domstolen kan ej annorledes tillgodose krafvet på skyndsamhet än genom det sätt, hvarpå den handhar processledningen och

¹⁰ Icke ens till bestämmelsen i 16: 5 RB (enl. lagens ursprungl. lydelse; jfr. ofvan sid. 211) var prækusionspåföljd anknuten. Uraktlät svaranden att i rättegångens början på en gång förete alla invändningar (= processinvändningar), så ådrog detta, enligt lagrummet, honom böter, dock endast under den förutsättning, att han funnes »hafva ther med innehållit, at sakens slut hindra». Det torde ej vara möjligt att tolka lagen så, att förlust af invändningsrätten därjämte skulle inträda. Svarandens försenade framställande af en processinvändning har, såsom i lagrummet antydes, belagts med straff från den synpunkten, att däraf kunde vållas anstånd med målets afgörande, men om förlust af invändningsrätten tillika afsetts skola inträda, hade ett dylikt skäl för straff ej varit hållbart. Hvad nu anförts i afseende å gamla 16: 5 har motsvarande tillämpning å innehållet i 14: 3 st. 1.

tillämpar uppskofsreglerna. Om det senare talas närmare nedan vid redogörelsen för dessa regler.

II. De präklusionsbestämmelser, som ha afseende å processen i första instans, äro upptagna i 16 kap. RB och röra vissa processuella invändningar. Nämnda bestämmelser ha till ändamål att förebygga, att saklig handläggning i större omfattning eger rum, innan vissa processuella frågor, af hvilkas bedömande giltigheten af sådan handläggning är beroende, blifvit afgjorda. De äro följaktligen ett uttryck för lagstiftarens sträfvande att befrämja koncentration och öfver hufvud en lämplig anordning af processen samt böra därför i detta sammanhang ej förbises.

B. Uppskof.

Krafvet på rättskipningens snabbhet tillgodoses bättre i samma mån, som det processuella förfarandet ordnas så, att det fortskrider utan afbrott fram till målets slutliga afgörande. Därtill hör i främsta rummet, att domstolens hela handläggning af målet, med allt hvad däri inrymmes ej mindre af initiativ och verksamhet från domstolens sida än äfven af partsförhandling och bevisföring, försiggår vid ett enda rättegångstillfälle och ej fördelas på flera. Men mångfaldiga orsaker kunna lägga hinder i vägen för eller rent af omöjliggöra en sådan ordning. För hvad härom enligt svensk rätt och rättstillämpning gäller skall nu redogöras.

I. I en del utländska lagar skiljer man emellan två hufvudkategorier af fall, i hvilka förfarandet hejdas för att fortsättas efter ett längre eller kortare uppehåll; varaktigheten af uppehållet kan från början ha antingen bestämts eller lämnats obestämd.

I en grupp af fall (de normala fallen) beror uppehållet på beslut af domstolen, som efter fri pröfning af omständigheterna finner handläggningen ännu icke kunna afslutas och därför bestämmer, att den skall fortsättas vid ett visst angifvet senare rättegångstillfälle.

För den andra gruppen af fall (de extraordinära fallen) är utmärkande, att förfarandet anses fullständigt afstanna. Det råkar i ett tillstånd af stillastående eller hvila, hvarifrån det ej kan komma i gång af sig själf; för dess återupptagande erfordras därför en särskild åtgärd. Af olika orsaker kan förfarandet på detta sätt komma att ligga nere. Antingen kan något inträffa, som sätter part ur stånd till att vederbörligen utföra sin talan. Eller kunna parterna öfverenskomma om att låta rättegången hvila. Eller, slutligen, kan det befinnas nödvändigt eller dock lämpligt, att ett mål hvilar i afbidan på utgången af ett annat mål¹¹. Lagarna uppräknade de omständigheter, som skola anses medföra oförmåga för part att tillvarataga sina intressen och till hvilka därför knutits den verkan, att förfarandet afstannar¹²; hit höra parts död, förlust af processabilitet eller iråkade konkurs, inställande af domstolens verksamhet till följd af krig eller af annan orsak, m. m. I sammanhang med fastställandet af orsakerna till förfarandets afstannande ges regler om, huru det åter skall kunna sättas i gång. Dyliga regler äro i hithörande fall af behofvet påkallade, och de ifrågavarande bestämmelsernas största praktiska värde torde ligga i denna reglering. Inom teorien skjuter man dock i förgrunden skillnaden i verkningar emellan förfarandets fullständiga afstannande och vanligt uppskof. Det förra skall medföra, att alla frister upphöra att löpa och, efter det förfarandet åter kommit i gång, börja att löpa på nytt med hela tiden oafkortad¹³.

¹¹ Jfr TCPO §§ 148—155, 239—252 m. fl., och *Hellwig*, System §§ 185—190; ÖCPO §§ 155—170; samt norska civilprocesslagen kap. 8.

¹² Tyska och österrikiska lagarna tala här om *Unterbrechung des Verfahrens*. (För vissa närstående fall använder tyska lagen uttrycket *Aussetzung des Verfahrens*. På skillnaden emellan *Unterbrechung* och *Aussetzung* är ej här anledning att ingå). Norska lagen har beteckningen *Stansning* av saksbehandlingen.

¹³ Särskild regel är dock i tyska och österrikiska lagarna gifven

Svensk rätt inrymmer ej några stadganden, svarande mot de ofvan omförmälda, angående förfarandets stillastående och därmed förbundna särskilda rättsverkningar. Visserligen meddelas enligt lag och praxis beslut om anstånd af två olika slag. Jämte vanliga uppskofsbeslut, genom hvilka det bestämmes, att handläggningen skall fortsättas å viss angifven dag, möter man nämligen beslut, genom hvilka mål förklaras hvilande, och det ligger nära till hands att anse de senare erbjuda en motsvarighet till hvad de utländska lagarna innehålla i förevarande afseende. En sådan uppfattning saknar dock öfver hufvud fog. Endast i mycket begränsad omfattning förekommer det, att mål förklaras hvilande; i den viktigaste gruppen af hithörande fall, nämligen de, i hvilka part blifvit urståndsatt att bevaka sin rätt, sker det ej, utan domstolarna pläga uppskjuta målet till viss utsatt dag. Dessa fall äro öfver hufvud icke särskildt uppmärksammade i vår processlag, och man måste därför hufvudsakligen på grundvalen af allmänna öfverväganden och ändamålsenlighetssynpunkter afgöra, huru domstolarna i dem böra gå till väga (jfr nedan).

Det återstår att besvara det viktiga spørsmålet, huruvida icke, oafsedt frånvaron af lagbestämmelser, sakens egen natur bjuder, att i den sistnämnda gruppens fall, på grund af den säregna beskaffenheten af orsakerna till förfarandets afbrytande, uppehållet tillerkännes samma verkningar, som i angifna utländska lagar blifvit uttryckligen fastslagna¹⁴. För min del kan jag ej anse detta riktigt.

beträffande det uppehåll, som beror på aftal emellan parterna (Ruhens des Verfahrens).

¹⁴ *Wrede*, Civilprocessrätt I § 62, intager denna ståndpunkt. Författaren skiljer emellan afbrott och uppskof samt hänför till det förra sådana fall (öfver hufvud desamma som de i de främmande lagarna uppräknade), i hvilka förfarandet afstannar, »oberoende af domstolens eller parternas vilja, helt och hållet». Då förfarandet afbrytes, kan, enligt *Wredes* framställning, någon processuell frist icke löpa under

Utan stöd af lag kan man ej våga antaga, att, då t. ex. part aflidit eller blifvit processinhabil, lagstadgade frister¹⁵ upphöra att löpa under tiden till dess partens successorer resp. legal ställföreträdare för honom kunnat inträda i processen såsom handlande personer. Om sålunda part aflider medan fristen för missnöjesanmälan eller fullföljd af talan löper och fristen försittes af arfvingarna, ha de förlorat sin talan, oaktadt det ej varit dem möjligt att handla inom den föreskrifna tiden. Ett annat bedömande är vid bristen på lagstadgande, så vidt jag kan finna, uteslutet. Och den obillighet, som detta resultat synes innebära, är mera skenbar än verklig. Såframt nämligen arfvingarna varit ur stånd till att handla före fristens utgång, kan härtill tagas hänsyn på det sätt, att det medgifves dem resning i målet.

Enligt vår rätt tillerkännes aftal emellan parterna om att rättegången skall under viss (bestämd eller obestämd) tid hvilas för att därefter återupptagas, icke någon rättslig giltighet¹⁶. De skäl, som nedan anföras i fråga om verkan af enighet emellan parterna om uppskof, ega i allo tillämpning på nämnda aftal.

I det följande behandlas först de fall, i hvilka mål förklaras hvilande, och därefter uppskofsbestämmelserna och hvad därmed eger samband.

II. Att förklara ett mål hvilande kan enligt svensk rätt och rättstillämpning icke ifrågakomma under annan förutsättning, än att det icke låter sig afgöra, huru länge med handläggningens fortsättande behöfver anstå. Ett par sådana fall äro föremål för bestämmelser i RB; det ena omnämnes i 16: 4, det andra i 16: 10 st. 2 RB.

En utförligare undersökning måste egnas åt frågan, hur det förhåller sig med nödvändigheten eller möjligheten att

den tid afbrottet varar, »ty tid för processuella handlingar löper ej mot den, som icke är i stånd att handla».

¹⁵ Om frister se Bd I § 64.

¹⁶ Se dock nedan vid not 31.

förklara ett mål hvilande i afbidan på utgången af en annan process¹⁷. Frågan bör icke formuleras så, som om den gällde, huruvida ett mål bör förklaras hvilande, när afgörandet är beroende på utgången af ett annat mål¹⁸. Ty om det verkligen skulle föreligga ett dylikt afhängighetsförhållande, är det utan vidare klart, att med domen i förstnämnda mål *måste* anstå; detta mål kan ju, enligt hvad själfva problemställningen ger vid handen, icke afgöras, förr än dom fallit i det andra målet. Huruvida ett mål kan på sådant sätt vara beroende af ett annat, må tillsvidare lämnas öppet; att anse detta, är detsamma som att anse ett rättsförhållande, hvilket i en rättegång spelar rollen af prejudiciellt, kunna vara så beskaffadt, att domstolen icke eger pröfva detsamma ens såsom domskäl. I hvarje fall är det öfver hufvud icke sådana kombinationer, som åsyftas vid behandlingen af förevarande ämne. Det gäller ett spörsmål, som har den innebörd, att det finnes rum för olika lösningar. Valet står emellan, att domstolen själf pröfvar det prejudiciella rättsförhållandet¹⁹, och att domstolen, för den händelse detta är föremål för särskild rättegång, förklarar det mål, med hvilket domstolen har befattning,

¹⁷ Inom den nordiska litteraturen har ämnet utförligast behandlats af *Sjöström*, Formell processledning sid 130—145.

¹⁸ En sådan formulering användes icke af Nya Lagberedn:n i dess principbetänkande II, kap. V § 14 i förslagen, där det heter, att i vissa fall, då uppskofs långvarighet ej kan för förhand beräknas, målets återföretagande lämnas beroende på anmälan af någondera parten, och där bland sådana fall upptages det, att målets utgång är beroende af rättsförhållande eller fråga, som måste af annan domstol eller myndighet bedömas. Här säges nämligen icke, att afgörandet af ett mål är beroende af ett annat *måls* utgång. Anmärkningsvärd och säkerligen längre gående än meningen i själfva verket är, är däremot formuleringen »måste af annan domstol eller myndighet bedömas», så framt därmed förstås, att den prejudiciella frågan öfver hufvud ej får pröfvas af processdomstolen.

¹⁹ Det pröfvas m. a. o. icke såsom själfständigt processföremål utan såsom ett i pröfningen af det föreliggande processföremålet ingående moment.

hvilande i afbidan på utgången af sagda rättegång eller, om särskild process ännu ej är anhängig, ger anvisning om anhängiggörande af sådan.

Vår rättegångslag innehåller ej några bestämmelser om tillvägagångssättet, då ett tvistemål inrymmer en prejudiciell fråga af vare sig civil eller kriminell natur²⁰. Af intresse äro i synnerhet de fall, då prejudicialfrågan är af det förra slaget. Att i dylika fall domstolarna icke öfver hufvud anse sig förhindrade att förklara målet hvilande i afbidan på utgången af en redan anhängig rättegång om prejudicialfrågan, är allbekant. Praxis lämnar dock ej besked om de många särskilda spörsmål, som här möta; deras besvarande måste ankomma på allmänna principiella öfverväganden.

a) I första hand må lämpligen undersökas, när en fråga står till ett rättsligt mellanvarande, som utgör föremål för process, i sådan relation, att det kan blifva tal om att låta processen hvila, till dess frågan blifvit genom särskild rättegång afgjord. Såsom prejudiciell beteckna vi i vissa fall en dylik fråga, och det gäller närmast att se till, när en fråga är att karakterisera såsom prejudiciell.

Prejudiciell är med hänsyn till ett visst rättegångsmål en rättsfråga, af hvars bedömande målets utgång är be-

²⁰ Beträffande behandlingen af en i ett *brottmål* inrymd prejudicialfråga af civil natur se Bd I sid. 44 f. (sid. 45 f. i 2:dra uppl. af del 1).

Nyare främmande civilprocesslagar ha upptagit stadganden i de i texten angifna afseendena; se DCPO §§ 148 och 149, ÖCPO §§ 190 och 191, danska lagen §§ 287 och 288 och norska lagen § 107. Dessa bestämmelser gå ut på, dels att, då prejudicialfrågan är af civil natur och redan föremål för särskild rättegång eller föreligger till afgörande inför administrativ myndighet, domstolen kan (icke skall) förklara, att med handläggningen af målet skall anstå till dess prejudicialfrågan blifvit afgjord, dels att, då det uppstår misstanke om brott, domstolen kan, så framt utgången af åtal för brottet skulle vara af betydelse för målet, låta detta hvila i afbidan på afgörandet öfver sådant åtal. (Enligt danska lagen skall det vara fråga om brott, som begåtts af någondera parten).

roende²¹. Det torde vara otvifvelaktigt, att, om en fråga är i nu nämnda mening prejudiciell och därtill kommer, att domen i process om den prejudiciella frågan är i det ifrågasvarande målet bindande, detta kan förklaras hvilande i afbidan på utgången af nämnda process.

Egenskapen af prejudiciell kan man tillerkänna allenast en *rättsfråga* eller m. a. o. en fråga, som kan vara processföremål, och icke en rent faktisk fråga. I detta sammanhang komma alltså icke i betraktande de fall, i hvilka samma faktum måste göras till föremål för utredning och bevisning i olika processer, och i hvilka det med hänsyn därtill kan ifrågasättas att låta den ena processen anstå till dess den andra blifvit afgjord, på det att sålunda den pröfning, som i sistberörda process kommer faktum till del, måtte kunna användas såsom bevisgrund i den uppskjutna processen. Då hvarje domstol måste själfständigt pröfva ett i rättegång, som är vid domstolen anhängig, relevant faktum och följaktligen en domstols pröfning af ett faktum ej kan vara afgörande för en annan domstols bedömande af samma faktum, bör en faktisk fråga ej kännetecknas såsom prejudiciell. Huruvida ej under någon förutsättning ett mål i förevarande fall kan förklaras hvilande, är dock härmed ännu ej afgjort.

Hittills ha vi ej kommit till annat resultat, än att ett mål kan förklaras hvilande i afbidan på utgången af ett annat mål, om domen i det senare är bindande i det förra. En sådan bindande verkan kan ha sin grund antingen i domens rättskraft eller däri, att den spelar rollen af ett materiellt rättsfaktum²². Hvad beträffar den förra grun-

²¹ Det förutsättes naturligtvis, att frågan ej är just den, som utgör processföremål i rättegångsmålet. Skillnaden emellan den nu gifna formuleringen samt den tidigare i texten framhållna och afvisade bör ytterligare understrykas. Det säges ej nu, att afgörandet af ett mål är beroende på utgången af ett annat mål, utan mera allmänt, att utgången af ett mål är beroende af, huru en viss fråga bedömes.

²² Jfr min framställning om olika grupper af biinterventionsfall i Bd I sid. 1045 ff.

den, är tydligt, att, om parterna i rättegången angående den prejudiciella frågan äro samma personer som parterna i (hvad vi för korthetens skull kunna kalla) hufvudmålet, domen öfver nämnda fråga har rättskraft i detta mål. Om sålunda i ett mål angående svarandens förpliktande att utlämna en sak denne skulle invända, att han har nyttjanderätt till saken, är, därest den prejudiciella frågan (om nyttjanderättens bestånd) är föremål för särskild process emellan parterna, förutsättningen för att förklara hufvudmålet hvilande gifven. Men såframt domens rättskraftsverkan sträcker sig till tredje man, är det ej nödvändigt, att processen om den prejudiciella frågan föres emellan samma personer, som processa i hufvudmålet²³; hvad det kommer an på är blott, att denna fråga blir afgjord med bindande verkan gentemot hufvudmålets parter. — Exempel på fall, däri grunden till en doms bindande verkan för tredje man är att söka däri, att den ger upphof till en rent civil påföljd, lämnar lagen den 28 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag²⁴. En dom, som i process mot ett handelsbolag ålägger bolaget betalningsskyldighet, afgör med bindande verkan jämväl emot bolagsman personligen, att bolaget är betalningsskyldigt, liksom å andra sidan en dom, som friar bolaget, har till följd, att borgenären ej heller kan fordra något af bolagsman; grunden härtill ligger i sammanhanget emellan bolagets och bolagsmännens materiella rättsläge. Med hänsyn härtill gäller, att, om en borgenär i särskilda processer anhängiggjort kraf för en bolagsskuld mot bolaget och mot delegare däri, domstolen eger låta med handläggningen af det senare målet anstå, till dess det förra blifvit afgjort²⁵.

²³ Spörsmålet finner belysning genom den i nästföregående not citerade framställningen.

²⁴ Jfr Bd I sid. 1051.

²⁵ Ett närstående fall är detta. En borgenär har anhängiggjort särskilda krafsmål mot sin gäldenär och mot löftesman. Då en dom, som friar gäldenären, har den verkan, att jämväl löftesmannen blir

Af den nu lämnade utredningen framgår, att samma personer ej behöfva vara parter i hufvudmålet och i processen om prejudicialfrågan.

Emellan tvänne mål kan bestå ett visst rättsligt samband, utan att domen i det ena har bindande verkan i det andra. Detta är fallet, då en dom, som går part i en process emot, är af betydelse i en annan process, hvori parten är invecklad, fastän domen icke är bindande gentemot vederparten i sistberörda process. Då den förutsättning, som består däri, att domen i den ena rättegången binder i den andra, icke här är för handen, föreligger ej någon prejudiciell rättsfråga, och hithörande fall böra hållas skilda från dem, i hvilka så är förhållandet ²⁶.

fri från betalningsskyldighet, är betingelsen för att förklara målet mot löftesmannen hvilande för handen. Jfr för öfrigt ang. detta fall Bd I sid. 1053 not 48.

²⁶ Jfr min framställning i Bd I sid. 1052—1054 om de fall af biintervention, som benämnts regressfallen.

Sjöström, anf. arb. sid. 137 f., talar äfven i dessa fall om förentligheten af en prejudicialfråga. Författaren nämner följande exempel, som jag här återger, då det är egnadt att belysa ämnet. A, som till B sålt en vara under garanti för viss uppgifven kvalitet hos densamma, har mot B anhängiggjort rättegång med yrkande om dennes förpliktande att erlägga köpeskillingen. B gör gällande, att han omedelbart till C afyttrat nämnda vara och därvid garanterat samma kvalitet som den förut af A till honom uppgifna, äfvensom att C väckt talan mot B om häfvande af köpet på den grund, att varan icke varit aftalsenlig. Författaren anser, att, ehuru rättskraften hos domen i processen emellan C och B icke sträcker sig till A, målet dem emellan dock bör afgöras före målet mellan A och B. — I detta sammanhang vill jag framhålla blott följande. Att domen i målet emellan C och B, fastän den ej har rättskraft gentemot A, likväl är af betydelse i målet emellan den sistnämnde och B, ligger i öppen dag. Af det sätt, hvarpå den rättsfråga, som utgör processföremål i målet emellan C och B (nämligen frågan om köpets häfvande) bedömes, är dock utgången af rättegången emellan A och B icke beroende; denna rättsfråga kan därför icke anses spela rollen af en prejudicialfråga i sistnämnda rättegång. Äfven om domen emellan C och B går ut på köpets häfvande på grund af varans icke leveransgilla beskaffenhet, är A i målet mot B fullt oförhindrad att styrka, att varan haft den betingade kvaliteten. Domens betydelse ligger dels däri, att den (om den utfaller till för-

b) Då ett tvistemål inrymmer en civilrättslig fråga af prejudiciell natur, om hvilken fråga särskild rättegång ej är anhängig, eger domstolen icke hänvisa parterna att särskildt tvista om denna fråga och förklara, att med handläggningen af målet skall anstå till dess den blifvit afgjord. Det torde nämligen, då det ej finnes något lagstadgande, som ger annat vid handen²⁷, böra antagas, att domstolen ej kan ålägga part att anhängiggöra och fullfölja en talan samt göra till villkor för handläggning och pröfning af det föreliggande målet, att parten ställer sig ett sådant föreläggande till efterrättelse. Förutsättning för, att ett mål skall kunna förklaras hvilande i afbidan på att en prejudicialfråga pröfvats i särskild rättegång, är följaktligen, att rättegång om densamma redan är anhängig. Därmed bör man emellertid likställa det fall, att part begär anstånd för att anhängiggöra särskild rättegång. Finner domstolen öfver hufvud skäl för, att prejudicialfrågan utföres särskildt och afgöres före det redan anhängiga målet, bör en sådan begäran bifallas.

c) Härefter framställes spörsmålet, huruvida domstolen eger *ex officio* förklara mål hvilande i afbidan på utgången af process om en prejudicialfråga. Svaret måste uppenbarligen blifva jakande. Ett offentligt intresse kommer här i betraktande. Detta går ut på att förebygga stridiga domar och att bespara domstolen arbete. Båda dessa hänsyn göra eller kunna göra sig gällande, därest den rättegång, hvars afgörande afses skola föregå hufvudmålets, angår en prejudicialfråga i förut angifven mening (ofvan under a) och domen däri är bindande i hufvudmålet. Under dessa förutsättningar kräfver det förra syftet städse beaktande.

mån för C) åstadkommer en faktisk förutsättning för ett anspråk af B mot A, hvilket, om det godkännes, leder till ogillande af A:s talan. dels ock däri, att domen beträffande frågan om varans leveransgilla beskaffenhet naturligen måste i bevisafseende tillerkännas en viss vikt.

²⁷ Beträffande det fall, att ett brottmål inrymmer en prejudicialfråga af civil natur, finnes däremot stadgande; se ofvan not 20.

Däremot beror det på omständigheterna i hvarje särskildt fall, huruvida det senare påkallar, att hufvudmålet förklaras hvilande; därtill finnes från ifrågavarande synpunkt sedt ingen anledning, om tillräcklig utredning angående den prejudiciella frågan redan är förebragt i hufvudmålet eller utan afsevärd tidsutdräkt och svårighet kan däri komma till stånd. — Tvifvelaktigare är spörsmålet, huruvida domstolen eger ex officio förklara ett mål hvilande i afbidan på utgången af ett mål, som icke angår en prejudicialfråga (se ofvan under a). Syftet att förebygga stridiga domar kan ej i dylikt fall spela någon roll utan allenast syftet att bespara domstolen arbete. För min del är jag mest böjd för att gifva ett nekande svar.

Däraf, att domstolen eger ex officio låta med handläggningen af ett mål anstå till dess en omprocessad prejudicialfråga blifvit afgjord, följer ej, att domstolen måste göra detta. Uppfattningen i praxis, såvidt den är mig bekant, torde emellertid snarast gå i den riktningen, att domstolen icke kan undgå att förordna, att målet skall hvila²⁸. Den synpunkt, som härvid i främsta rummet är bestämmande, torde vara den, att stridiga domar böra undvikas. Detta skäl synes mig dock icke ha den innebörd, att det nödgar till slutsatsen, att hufvudmålet ovillkorligen skall förklaras hvilande. Till undvikande af stridiga domar knyter sig ej ett intresse, som framför alla andra kräfvver beaktande. Och för öfrigt må ej förbises, att en verklig kollision emellan olika domar ej kan uppstå i ifrågavarande fall. Prejudicialfrågan är ju nämligen ej processföremål i båda processerna, utan endast i den ena²⁹, och den blir därför ej före-

²⁸ Denna uppfattning har gamla anor i vår rätt. Redan *Abrahams-son* synes ha omfattat densamma i sina anmärkningar till Chr. LL sid. 612 och 615.

²⁹ Annorlunda ställer det sig, om prejudicialfrågan är processföremål jämväl i hufvudmålet; jfr ang. vissa i detta sammanhang beaktansvärda spörsmål Bd I sid. 939—944. Om detta är fallet, kan uppenbarligen pröfning af denna samma fråga i två olika processer ej ega

mål för mer än ett rättskraftigt afgörande. Domstolen torde följaktligen kunna underlåta att ex officio besluta om anstånd med hufvudmålet, såframt den finner omständigheterna tala därför³⁰. Dröjsmål med afgörandet af ett mål, som är moget därför, i afvaktan på att det skall, måhända först efter lång och oviss tidsutdräkt, föreligga laga kraft egande dom i en annan rättegång, kan uppenbarligen tillskynda parterna i målet stora olägenheter, och det bör fördenskull ej anses domstolen betaget att underlåta anordnandet af ett dylikt uppskof. Till annat resultat bör man, enligt min mening, ej komma, för den händelse ena parten begär anstånd, medan andra parten påyrkar handläggningens fortsättande oberoende af processen om prejudicialfrågan. Däremot håller jag före, att, om båda parterna

rum; den sist anhängiggjorda talan bör på grund af lis pendens utan saklig pröfning afvisas. Det nu sagda gäller likväl ej utan all inskränkning. Möjligt är nämligen, att samma rättsförhållande är processföremål i två olika processer, utan att ändock det sist anhängiggjorda målet bör på grund af lis pendens afvisas. Förutsättning för afvisande är nämligen, att parterna äro desamma i de båda målen. Se härom Bd I sid. 1145 f. och jfr därmed sid. 1047 f. och 1049. I ifrågakomma fall måste domstolen tydligtvis låta med handläggningen af det ena målet anstå, till dess det andra blifvit afgjort; jfr Bd I sid. 1146.

³⁰ Denna ståndpunkt intaga de ofvan i not 20 citerade utländska lagarna.

Inom den svensk-finska processteorien har *Annerstedt*, anf. arb. sid. 28 f., uttalat, att, då ett käromål är helt och hållet eller till någon del beroende på utgången af en annan vid domstol anhängig rättstvist, domaren »skall ex officio uppskjuta handläggningen af förstnämnda käromål, i hvad det sålunda är beroende, till dess den andra rättstvisten blifvit i vederbörlig ordning afgjord». Författarens mening synes alltså vara, att domstolen måste låta med hufvudmålets handläggning anstå och har att ex officio besluta därom. *Wrede*, som endast fällt några kortfattade yttranden om hela detta ämne — se Civilprocessrätt I sid. 340 och Domarens processledning sid. 218 — säger, att domstolen »eger» uppskjuta behandlingen af ett mål, som är beroende af utgången af ett annat mål, till dess detta senare blifvit afgjordt; här torde således icke ifrågasättas, att det består något tvång för domstolen att städse förordna om anstånd, utan meningen synes vara, att domstolen skall förfara efter omständigheterna. *Sjöström*, anf. arb., synes vara af samma åsikt.

äro eniga om att målet skall hvila, beslut därom måste meddelas. Parterna äro naturligen intresserade af, att prejudicialfrågan blir på mest betryggande sätt utredd och pröfvad, och garantierna därför äro onekligen större, om denna fråga blir såsom processföremål själfständigt handlagd och pröfvad, än om den endast spelar rollen af ett moment i det saksammanhang, hvarpå pröfningen af en annan fråga såsom processföremål är att grunda. Hänsyn bör ock tagas till, att det för parterna måste te sig stötande, om samma fråga pröfvas af två domstolar med olika resultat. Mot att, på sätt nu skett, tillerkänna parterna bestämmanderätt kan ej ställas något offentligt intresse af den beskaffenhet eller styrka, att det kan böra medföra afslag å parternas öfverensstämmande begäran³¹.

Tydligt torde vara, att i fall af enighet emellan parterna om att hufvudmålet skall hvila till dess en annan rättegång, som är af betydelse för utgången men dock ej angår en prejudicialfråga (i den bemärkelse, som här tillägges ordet), blifvit afgjord, hinder ej finnes för domstolen att besluta därom. Ja, man torde böra anse, att domstolen jämväl i detta fall ej eger motsätta sig parternas anstånds-begäran.

Den ofvan uttalade åsikten, att domstolen kan underlåta att förordna om anstånd med ett mål, då en prejudicialfråga är föremål för särskild process, torde ej kunna för alla fall vidhållas. Om den prejudiciella processen angår en fråga, till hvars afgörande ett starkt offentligt intresse anknyter sig och för hvilken därför ett extraordinärt förfarande är stadgadt — såsom fallet är med äktenskapsmål, mål angående äktenskaplig börd och mål angående fast-

³¹ Endast i denna strängt begränsade omfattning bör man, enligt min mening, tillägga parterna den dispositionsrätt öfver förfarandet, som består däri, att de ega bestämma om anstånd med handläggningen. Att för öfrigt aftal emellan parterna, om att målet skall hvila, icke eger rättslig giltighet, har förut yttrats (se ofvan vid not 16). Hvad beträffar verkan af aftal om uppskof i trängre mening se nedan.

ställande af faderskap — torde det vara nödvändigt att förklara hufvudmålet hvilande. Att så måste ske, om någondera parten yrkar det, synes i hvarje fall vara höjdt öfver allt tvifvel.

Hvad i det föregående utvecklats om verkan däraf, att en i ett rättegångsmål prejudiciell fråga är föremål för särskild rättegång, har öfver hufvud tillämpning jämväl å fall, då prejudicialfrågan är anhängig hos administrativ myndighet. Dock är följande att beakta. Domstol är både berättigad och pliktig, att bortse från den omständigheten, att den administrativa myndigheten har befattning med prejudicialfrågan, om domstolen finner, att denna fråga ej faller under myndighetens kompetens. Om däremot sådan kompetens är för handen, finnes ingen som helst anledning att bedöma ifrågakomna spörsmål, som angår förhållandet emellan domstol och administrativ myndighet, annorlunda än motsvarande förhållande mellan två domstolar³².

Om prejudicialfrågan är föremål för pröfning af skiljemän, gäller enligt min mening följande. Har skiljemännens behandling af frågan sin grund däri, att den enligt bestämmelse i lag faller under deras kompetens, böra ofvan anförda regler i allo anses ega tillämpning. Såframt åter frågan på grund af skiljeaftal hänskjutits till skiljemännen, torde domstolen icke under annan förutsättning ega afbryta hufvudmålets handläggning, än att part framställer yrkande därom. Äro parterna ense om sådant afbrott, har deras enighet samma verkan, som då prejudicialfrågan handlägges af domstol; framställes yrkandet endast af endera parten, har domstolen att pröfva efter omständigheterna³³.

³² Det nu sagda framgår af hvad i Bd I sid. 58 f. (sid. 57—59 i 2:dra uppl. af del I) utvecklats; jfr därmed sid. 1147 f.

³³ Mitt bedömande af dessa spörsmål står i öfverensstämmelse med åsikter, som uttalats i Bd I sid. 1182 f. *Sjöström*, anf. arb. sid. 139, gör ej skillnad emellan ifrågavarande fall och prejudicialfrågans anhängighet vid domstol.

d) Den i främmande lagar ofvan not 20) förekommande bestämmelsen, att, om det under handläggningen af ett tvistemål uppstår misstanke om brott och utgången af åtal för brottet kan vara af betydelse för målet, domstolen eger låta detta hvila, till dess dom fallit öfver åtalet³⁴, torde i denna utsträckning ej ha motsvarighet i svensk rätt. Endast för den händelse utgången af ett *redan anhängigt* åtal är af betydelse för tvistemålet, har man fog för att tillerkänna domstolen rätt att — vare sig proprio motu eller efter yrkande af part — låta med afgörandet af målet anstå i afvaktan på domen öfver åtalet. Däremot är det säkerligen utan stöd af lag uteslutet, att domstolen skulle kunna förfara på detta sätt, innan ännu åtal för brottet blifvit anställt³⁵.

e) Då domstol beslutar, att med handläggningen af ett tvistemål skall anstå i afbidan på utgången af en annan process, plägar beslutet erhålla den affattningen, att målet förklaras *hvilande* i afbidan på denna utgång, och därtill knytes uttalandet, att målets återupptagande ankommer på anmälan af någondera parten. Grunden till, att i förevarande fall domstolen ej beslutar uppskof till viss angifven dag, ligger i omöjligheten att i allmänhet afgöra, huru länge anståndet behöfver vara. Bestämmelser i 16: 4 och 10 st. 2 RB ådagalägga, att detta förfaringssätt står i full öfverensstämmelse med lag. Det torde dock vara tydligt, att hinder ej finnes för att uppskjuta målet till viss dag, ett alternativ, som dock knappast torde väljas i annat fall, än

³⁴ Österrikiska lagen nämner såsom exempel på fall, då afbrytande af tvistemålets handläggning i synnerhet kan ifrågakomma, att en för målets afgörande viktig urkund misstänkes vara förfalskad, eller att vittne misstänkes hafva vittnat falskt.

³⁵ Af denna mening är ock *Sjöström*, anf. arb. sid. 140 f.

Nya Lagberedn:n har i sitt principbetänkande II, kap. V § 14 i förslagen, upptagit bestämmelse om, att mål skall förklararas hvilande (jfr ovan not 18), bland annat, då misstanke yppas om brottslig handling och utgången af åtalet därom är bestämmande för tvistefrågan.

då det med någon säkerhet låter sig beräkna, hur lång tid kommer att åtgå, innan den prejudiciella rättegången blifvit afgjord³⁶.

III. RB:s allmänna bestämmelser om meddelande af uppskofsbeslut förekomma i 14:3 st. 2 samt 24:1. I det förra lagrummet talas om uppskof på parts begäran, i det senare om uppskof, som domstolen beslutar ex officio. Först redogöres för uppskof, som icke föranledes af parts begäran.

a) Uppskofstadgandet i 24:1 innehåller blott, att domaren ej bör sakens slut uppehålla med uppskofsdom, utan så är, att vissa omständigheter det oundgängligen kräfva. Uppskof, som ej påkallas af part, har sålunda knutits till det stränga villkoret, att det är oundgängligt. Att uppskjuta ett mål, kan vara nödvändigt antingen därför, att förfarandet därförutan ej kan utveckla sig på lagenligt sätt, eller därför, att processmaterialet behöfver fullständigas. Det ena hålles i det följande skildt från det andra.

1) Vår rättegångslag anger öfver hufvud icke, i hvilka fall beslut om uppskof ej ankommer på domstolens diskretionära pröfning utan *måste* meddelas. Att sådana fall gifvas, är emellertid otvifvelaktigt.

α) Det har förut i detta arbete framhållits, hurusom domstolen har att ex officio tillse och pröfva, att de absoluta processförutsättningarna föreligga, samt följaktligen bär ansvaret för, att det blir utredt och styrkt, huru det förhåller sig därmed. Vidkommande de dispositiva processförutsättningarna kan fråga om utredning och bevisning angående deras existens ej uppstå, med mindre invändning om, att sådan processförutsättning saknas, blifvit framställd, men, om så skett, hvilas liksom vid de absoluta processförutsättningarna ansvaret för att förhållandet blir

³⁶ Inom finsk teori — se *Sjöström*, anf. arb. sid. 90 och 134 (med citaten) — har den åsikten uttalats, att domstolen ej bör förklara målet hvilande utan uppskjuta detsamma till viss dag.

klargjordt på domstolen. Där i dessa fall uppskof för åstadkommande af nödig utredning och bevisning fordras, skall domstolen ex officio meddela uppskofsbeslut³⁷.

Hvad nu sagts om uppskof ex officio, då det gäller processförutsättningar, har motsvarande tillämpning i afseende å iakttagandet af absoluta processregler, som röra annat än sådana förutsättningar.

β) Härefter må de ofvan under B I antydda fall uppmärksammas, i hvilka uppskof är nödvändigt på den grund, att part afgått och efterträds af annan person såsom part eller eljest blifvit urståndsatt att bevaka sin rätt. Såsom redan nämnts, äro de spörsmål, som i detta sammanhang här möta, icke reglerade genom särskilda bestämmelser i vår lag.

Hit hör det fall, att part aflider. Såframt den omprocessade rättigheten eller förpliktelsen är af beskaffenhet att öfvergå på den aflidnes arvingar, inträder successorn omedelbart i den aflidnes partsställning och öfvertager därvid rättegången i det skick, hvori den vid dödsfallet befann sig. Successorn är dock såtillvida oberoende af föregångarens processföring, som han eger erhålla uppskof för att kunna taga kännedom om hvad tidigare förekommit i målet, äfven om denne ej varit berättigad till uppskof. Hur det för öfrigt ställer sig med successorns inträde såsom handlande person i rättegången har tidigare utredts³⁸. Af denna utredning torde man finna, att egentligen endast det fall vållat svårighet, att successionen skett efter afliden kärande, som ej haft fullmäktig i målet. Jag har för min del antagit, att domstolen icke haft någon skyldighet att själf sörja för underrättelse åt successorn om rättegången, och att domstolen icke egt ålägga svaranden att meddela successorn dylik underrättelse. Genom senare tillkommen

³⁷ Se vidare angående detta ämne Bd I sid. 1166—1170 samt Bd II sid. 85—88.

³⁸ Se Bd I sid. 593—597 samt 794—799.

författning har emellertid häri skett en ändring, som förmedlar processens öfvergång från den aflidne till hans successor på sådant sätt, att faran för afbrott utan garanti för processens återupptagande aflägsnats eller dock minskats. Enligt K.K. ³⁹/₄ 1925 angående underrättelse i visst fall till part rörande af domstol meddelat uppskofsbeslut skall nämligen, om underrätt i parts frånvaro meddelar beslut om uppskof i tvistemål, vid häradsrätt ordföranden och vid annan underrätt protokollsföraren i god tid före den utsatta dagen till den icke tillstädeskomne parten, om hans postadress är känd eller kan utrönas, med allmänna posten afsända meddelande rörande beslutets innehåll äfvensom rörande det äfventyr, för hvilket han utsätter sig genom att icke inställa sig inför rätten, så framt dylikt äfventyr icke är i rättens beslut utsatt. Tydligtvis har hvad sålunda stadgats tillämpning äfven vid partssuccession i fall, då part aflidit. Om således part vid ett rättegångstillfälle uteblir och det upplyses, att han aflidit, måste domstolen meddela uppskofsbeslut och i enlighet med författningens föreskrifter underrätta successorn om beslutet ³⁹.

Om part, som efter inledd rättegång förlorat sin processhabilitet, är utan ställföreträdare, då målet förekommer till handläggning, måste domstolen uppskjuta detsamma, på det att ställföreträdare må förordnas ⁴⁰. Har ställföreträdare redan förordnats men uteblir han, då målet där-
efter företages till handläggning, torde ock gemenligen

³⁹ Betr. spørsmålet, till hvem underrättelsen bör riktas, jfr Bd I sid. 594.

Partssuccession, som beror på *singular*-succession i det omprocessade materiella rättsförhållandet, gifver ej upphof till spørsmål om huru successorn skall komma in i rättegången, såsom framgår af utredningen i Bd I sid. 597 ff. Det behöfver här blott framhållas, att uppskof bör beviljas successorn (af samma orsak, som ofvan i texten betr. universalsuccession anmärkts), äfven om förgångsmannen icke kunnat göra anspråk därpå; se Bd I sid. 602.

⁴⁰ Se om hithörande spørsmål Bd I sid. 566 ff.

skäl till uppskof vara för handen⁴¹, och kommer vid meddelandet af uppskofsbeslut den ofvan anförda författningen angående underrättelse om sådant beslut (kung. ^{30/4} 1925) till tillämpning.

Beträffande nödvändigheten af uppskof och hvad i afseende därå är att iakttaga bör hvad ofvan anförts med hänsyn till parts död eller förlust af processhabilitet anses ega motsvarande tillämpning för den händelse legal ställföreträdare för part dör, blir processinhabil eller eljest förlorar sin ställföreträdarställning⁴².

Enligt hvad tidigare i detta arbete utförligt utvecklats⁴³, förlorar den, som försättes i konkurs, saklegitimationen för processer angående konkurstillgång. Han eger följaktligen icke efter konkursutbrottet fortsätta att processa såsom part i en förut inledd rättegång angående sådan tillgång, och domstolen har att ex officio tillse, att så ej sker. Konkursboet, som öfvertagit förvaltningsrätten till den beslagtagna förmögenheten och därmed ock processföringsbefogenheten angående densamma, eger inträda såsom part i gäldenärens ställe. Anmäler sig ej konkursboet i sådant afseende, skall domstolen uppskjuta målet och meddela vederbörligt föreläggande om delgifning af beslutet åt konkursboet⁴⁴.

⁴¹ Så är gifvetvis förhållandet, när helst någon anledning finnes till antagande, att ställföreträdaren saknar kännedom om processen.

⁴² Här torde lämpligen böra erinras om tidigare lämnad utredning af de delvis synnerligen tvifvelaktiga spörsmålen angående verkan i afseende å fullmäktigs behörighet däraf, att fullmaktsgifvaren, som handlat i egenskap af ställföreträdare för parten, förlorar sin behörighet; se Bd I sid. 672 f. (särsk. not 18) samt 800.

Det ligger i öppen dag, att här ej kan lämnas någon utredning af, i hvilka fall domstol har att gå i författning om, att part, som bör företrädas af men saknar legal ställföreträdare, erhåller sådan. En dylik utredning berör en synnerligen omfattande lagstiftning. Beträffande några fall se i Bd I sid. 645 not 6 anmärkta författningar.

⁴³ Se Bd I sid. 612—621.

⁴⁴ För öfrigt hänvisas till den i nästföregående not citerade framställningen.

γ) Laga förfall för part är en orsak till uppskof, som af domstolen måste beaktas, om det vederbörligen anmäles eller är notoriskt⁴⁵. Med laga förfall förstås ett af lagen godkändt hinder för att vara processuellt verksam. Särskildt kommer i betraktande hinder för part att inställa sig vid rätten, då målet där förekommer till handläggning; det är i detta afseende, som lagen i 12: 1 RB närmare bestämmer, när laga förfall bör anses vara för handen.

I 12: 1 RB hvarken ges en allmän bestämning af begreppet laga förfall eller uppräknas samtliga omständigheter, hvilka böra anses medföra sådant förfall. En uppräkning är för öfrigt enligt sakens natur utesluten, ty omständigheter af den mest mångskiftande natur kunna här komma i betraktande. Vissa omständigheter nämnas såsom exempel. Att det härvid endast är fråga om en exemplifikation, framgår af lagrummets uttryckliga uttalande: »Nu kunna andra förfall gifvas före; ege domaren ock dem pröfva, om de äro af den vikt, att de gälla må». De uppräknade omständigheterna äro för öfrigt därutinnan likställda med andra af part åberopade, att jämväl de förra icke ovillkorligen eller oberoende af skiftningarna in casu skola tagas för goda; domaren skall, säges det i 12: 1, pröfva omständigheterna i dessa fall. En granskning af de i lagrummet nämnda fallen ger vid handen, att hindret icke behöfver vara af samma tvingande art, som i 92 § Växell. åsyftas; det behöfver alltså icke vara fråga om sådana hinder som afbrott i den allmänna samfärdseln eller liknande utomor-

⁴⁵ Till anmäldt förfall taga domstolarna gemenligen under vissa omständigheter hänsyn, äfven om det ej till fullo styrkes; så torde vara fallet, om det vitsordas af någon domstolens ledamot eller betjent. (Bestämmelse därom är upptagen i Nya Lagberedn:s principbetänkande II kap. II § 1 i förslagen). Att laga förfall skall beaktas, om det är allmänt kunnigt (notoriskt), är föreskrifvet såväl i nyssnämnda lagförslag som i Lagkommitteens och (äldre) Lagberedn:s förslag, 12: 1 RB. Vidare kan framhållas, att anmälan, som göres af annan person för partens räkning, anses böra förtjena afseende, oaktadt fullmakt af parten ej företes; jfr Bd I sid. 632.

dentliga tilldragelser (vis major), hvilka gjort det omöjligt för part att handla. Vid sidan af dylika hinder har i lagrummet ställts dels rättsliga hinder (»om man i konungens och rikets tjänst är uppådad» eller »om man förut till annan rätt är stämd att svara å samma tid») dels hinder, som af humanitetsskäl böra godkännas (»om man eller hustru, barn eller föräldrar dö den tid, man bör sig för rätten inställa»). Men å andra sidan ådagalägga samtliga de exempelvis anförda fallen, att hindret för att kunna godkännas skall vara af allvarlig natur. Såsom allmän norm kan endast uppställas den satsen, att hindret för att kunna godtagas måste vara af den vikt och beskaffenhet, att ett underkännande för en samvetsgrann och erfaren pröfning skulle te sig som en obillig stränghet.

I 12:1 är blott tal om förfall för part att *personligen* inställa sig⁴⁶. Någon skyldighet att städse vid förfall begagna ombud kan ej anses vara part ålagd. Har part emellertid börjat att utföra sin talan genom fullmäktig, bör han gemenligen sedan ej ega åberopa såsom ursäkt laga förfall för honom personligen. Och är part af stadigvarande förfall hindrad från att personligen föra talan, är han pliktig att låta sig företrädas af fullmäktig⁴⁷. I sammanhang därmed må anmärkas, att, om part begagnat sig af fullmäktig och denne blifvit hindrad att utföra rättegången, parten ej fördenskull får låta målet ligga nere; han måste själf öfvertaga utförandet eller gifva annan person bemyndigande så-

⁴⁶ Med part är naturligtvis att likställa legal ställföreträdare för part.

⁴⁷ Detta kan man tvifvelsutän, oaktadt uttryckligt stadgande därom saknas, våga antaga. (Ett dylikt stadgande har föreslagits af Nya Lagberedn:n i dess principbetänkande II kap. II § 7 mom. 1. *Schrevelius*, *Civilprocess* sid. 94, har ock ett uttalande därom.) Motsatsen skulle kunna leda till fullständigt orimliga resultat. För öfrigt kan den i 12:1 RB domstolen tillerkända allmänna pröfningsrätten anses inbegripa befogenhet för domstolen att, på sätt i texten angifvits, vägra godkännande af stadigvarande förfall för part personligen.

som fullmäktig. Gifver växlingen giltig anledning till uppskof, bör parten naturligtvis få sådant sig beviljad.

Om laga förfall blir i vissa afseenden vidare tal i afdelningen om parts uteblifvande.

δ) Af åtskilliga andra orsaker än de ofvan nämnda måste domstolen meddela beslut om uppskof. Då det ej ligger någon som helst vikt på en uttömmande uppräknig, inskränker jag mig till att nämna några få fall.

Enligt 3 § i lagen $\frac{7}{5}$ 1918 om särskilda tingssammanträden för handläggning af vissa mål och ärenden må till dylikt sammanträde stämning icke utfärdas i andra mål än sådana, som omförmälas i 1 § af samma lag. Om det ändock skett, skall målet uppskjutas till allmän rättegångsdag.

Emedan en domstol icke får meddela ett utslag, hvaraf någon, som ej är part i målet (en tredje man) lider förfång, utan att denne erhållit tillfälle att yttra sig, måste domstolen, där denna synpunkt kräfver beaktande, uppskjuta målet med föreläggande för käranden att instämma den tredje mannen. Om domstolen ej förfar på detta sätt, gör den sig skyldig till ett rättegångsfel, som berättigar tredje man till användande af nullitetsbesvär öfver domen⁴⁸.

Intervention kan, ja måste i visst fall, såsom af bestämmelserna i 18 kap. RB framgår⁴⁹, medföra uppskof.

Om ledamot af domstol befinnes jäfvig, då mål är före till handläggning, och annan ojäfvig domare ej kan genast inträda i hans ställe, är uppskof af nöden.

Till sist må nämnas ett fall, i hvilket uppskof visserligen icke är af någon regel i lagen eller någon processuell princip påbjudet men dock enligt vedertagen rättstillämpning plägar beslutas. Då en *exceptio plurium citandorum* fram-

⁴⁸ Jfr Bd I sid. 589—592 samt 1045 ff., äfvensom min bok om Rättsmedlen (2:dra uppl.) sid. 66 ff. och 382 f.

⁴⁹ Jfr min framställning af interventionsmaterien i Bd I §§ 53—56.

ställes⁵⁰ och befinnes riktig, förfar domstolen ej felaktigt, om den genast meddelar slutligt utslag och afvisar käromålet utan saklig pröfning. Men i praxis lämnar man genom uppskofsbeslut käranden tillfälle att instämma den eller dem, som jämte svaranden ha i saken del. Begagnar käranden sig af den honom sålunda erbjudna möjligheten, undgår han att få sin talan utan pröfning i sak afvisad.

2) Enligt 24: 1 RB kan domstolen ex officio (alltså utan yrkande af part, ja mot endera eller båda parternas uttalande vilja) uppskjuta mål för processmaterialets fullständiggande. Gränserna för domstolens befogenhet i sådant afseende sammanfalla tydligtvis med gränserna för domstolens materiella processledning⁵¹. Om domstolen uppskjuter ett mål i ifrågavarande syfte, så sker det ju nämligen i utöfning af dess rätt och plikt till sådan processledning. Bland hithörande fall må nämnas, att mål uppskjutes för infordrande af sakkunnigs utlåtande eller på det att domstolen måtte anställa syn på stället. Hit kan man jämväl hänföra det uppskof, som föranledes däraf, att domstolen ålagt part värdjemålsed.

Ett fall af uppskof ex officio, som jämväl angår åstadkommande af utredning, är föremål för särskildt stadgande, nämligen det i 24: 2 RB omförmälda (uppskof för utredning genom s. k. vidräkningsmän).

b) De i 14: 3 st. 2 RB förekommande uppskofsbestämmelserna röra beviljande af uppskof på begäran af endera parten. Dessa bestämmelser voro ursprungligen — ordagrant lika — inrymda i 16: 6 p. 1 RB, medan p. 2 i samma

⁵⁰ En sådan invändning gör gällande en brist på saklegitimation, som består däri, att svaranden ej är ensam subjekt i rättsförhållandet på svarandesidan, och att detta ej kan bli föremål för pröfning, med mindre jämväl det eller de öfriga subjekten deltaga i målet såsom parter. Jfr Bd I § 34, särsk. sid. 579 f., samt sid. 1008 ff. Närmare om behandlingen af exceptio plurium citandorum i afdelningen om processinvändningar.

⁵¹ Se § 68.

lagrum innehöll ett stadgande, motsvarande det nu i 16: 12 RB upptagna ⁵².

Part, som söker uppskof, måste naturligtvis uppgifva en grund för sin begäran; i bestämmelsen framhålles särskildt, att »han vill flera bevis skaffa». Bifall till partens begäran har gjorts beroende af, att domaren finner »skäl till det uppskof».

Tolkadt i och för sig, d. ä. utan att sammanställas med något annat stadgande, kan ifrågavarande bestämmelse knappast förstås annorlunda än så, att uppskof alltid bör beviljas, då parten vill förebbringa processmaterial, som domstolen finner kunna vara af vikt för afgörandet. Det kan vara fråga om företeende af bevis eller om framläggande af utredning, som, utan att vara i egentlig mening bevisande, tjenar till att klargöra saksammanhanget; parten kan ock ha till syfte blott att få nödigt nådrum för att fullt sätta sig in i hvad motparten anfört och bemöta det samma ⁵³. Denna uppfattning af bestämmelsen vinner stöd af en jämförelse med innehållet i stadgandet om klagan öfver uppskofsbeslut; 16: 12 RB (16: 6 p. 2 RB, sådan lagen ursprungligen lydde). Då det tillåtes part att klaga öfver uppskofsbeslut, om han menar, att målet därigenom onödigt uppehålles, kan man knappast undgå att draga den slutsatsen, att enligt den tanke, hvarpå stadgandet är byggdt, fog för klagan saknas, när helst uppehållet ej är onödigt; och onödigt kan ett uppehåll näppeligen anses

⁵² Att döma af affattningen har dock 16: 12 RB större räckvidd än det ursprungliga stadgandet i 16: 6 p. 2. I det senare talades nämligen om klagan öfver beslut om uppskof, som beviljats på parts begäran, medan det nu i 16: 12 säges i allmänhet, att part eger föra särskild talan mot beslut, hvarigenom han förmenar målet onödigt uppehållas. Någon ändring i sak är dock ej genom denna olikhet genomförd.

⁵³ Jfr Bd II sid. 8 i detta arbete, där det vid utläggningen af den kontradiktatoriska principen framhålles, att part under vissa omständigheter har rätt att få uppskof i målet.

vara, om det anordnas i ändamål att få processmaterial, som är af betydelse för afgörandet, infördt i rättegången.

Enligt RB, sådan den ursprungligen lydde, fanns icke samma, om jag så får säga, yttre anledning till att vid utläggningen af bestämmelsen om uppskofsbeslut efter yrkande af endera parten sammanställa densamma med bestämmelsen om parts skyldighet att genast framte alla sina skäl och bevis; de båda bestämmelserna voro ju, såsom förut antydts, upptagna i skilda kapitel i lagen och ej, liksom nu, sammanförda i en paragraf. Det inre sambandet emellan de båda stadgandena är emellertid sådant, att man, oafsedt hvar det ena och andra har sin plats, ej kan underlåta att vid tolkningen af det ena taga hänsyn till det andra. Iakttages detta, så möter spørsmålet, om domstolen eger vägra part uppskof för att förebringa sådant, som han enligt 14:3 st. 1 redan borde ha framkommit med. Eller — för att fullt klargöra spørsmålets innebörd — det gäller att afgöra, huruvida för bifall till partens uppskofsbegäran förutsattes icke blott, att uppskofvet afser att bereda part tillfälle till framläggande af *relevant* processmaterial, utan äfven, att försummelse att tidigare förebringa det åsyftade materialet icke ligger parten till last. Att anse uppskof öfver hufvud beroende af jämväl den senare betingelsen, är uppenbarligen detsamma som att anse prækusionspåföljd inträda vid försummelse af part att ställa sig föreskriften i 14:3 st. 1 till efterrättelse. Då min utläggning af denna föreskrift gifvit till resultat, att prækusionspåföljd icke bör anses knuten till sådan försummelse, kan följaktligen svaret på det nu föreliggande spørsmålet icke bliva annat än det, att en uppskofsbegäran, som för öfrigt har goda skäl för sig, icke bör afslås på den grund, att parten, om han efterlevvat ifrågavarande föreskrift, icke skulle varit i behof af uppskof. Det ligger dock i öppen dag, att denna sats icke kan vara den enda regeln i ämnet. Vore detta fallet, så hade lagstiftaren gjort det möjligt för parterna att på det

odrägligaste sätt, ja snart sagdt i det oändliga, uttänja processen, och krafvet på, att rättskipningen skall vara snabb, vore i det närmaste prisgifvet. Att antaga lagens ståndpunkt vara denna, är föga rimligt. Af uppskofsbestämmelserna framgår klart, att domstolarna icke äro utan medel att åstadkomma koncentration och förhindra processens otillbörliga förhalande. Det är sålunda otvifvelaktigt, att, om domstolen i beslut om uppskof upptagit föreläggande för part *sub pœna præclusi* (s. p. p.), d. v. s. föreläggande, att »saken ändå afgöras skall», parten icke eger erhålla ytterligare uppskof. Genom att använda sådant föreläggande äro alltså domstolarna i stånd till att befrämja rättskipningens snabbhet, ja man torde med fog kunna påstå, att något annat effektivt medel i sådant syfte i själfva verket icke står domstolarna till buds. Det är, såsom man genast finner, icke här fråga om ett medel, hvarigenom domstolens handläggning af ett mål kan koncentreras till ett enda rättegångstillfälle — till handläggningen vid första rättegångstillfället står det ju icke i någon som helst relation — utan endast om en utväg att förhindra, att den efterföljande handläggningen uttänjes genom att fördelas på ett större antal rättegångstillfällen än som är nödigt. Nedan under c) redogöres närmare för de betingelser under hvilka föreläggande s. p. p. bör komma till användning⁵¹.

⁵¹ Förhållandet emellan de båda styckena af 14:3 RB, hvaraf tolkningen af uppskofsbestämmelserna är beroende, framgår ingalunda af lagens innehåll i dessa delar med sådan otvetydighet, att anledning till tvifvelsmål ej finnes. *Nehrman's* framställning i ämnet synes mig ock vara ganska sväfvande; se *Processus civilis* Cap. XXIV § 20 ff. Då endast endera parten begär uppskof, skall domaren, enligt författarens mening, afslå partens begäran, om hans syfte endast är att förlänga rättegången och undvika dom i saken, men bifalla densamma, om den är motiverad af »någon nödvändighet til att upsöka sanningen och skaffa flera bewis och större wisshet i saken». Närmare utlägger *Nehrman* detta på följande sätt. För att rätteligen undersöka de af parten föreburna orsaker bör domaren pröfva, om parten söker uppskof för att intyga något, som han »ogiörligen kunnat förut weta vara

Uppenbart är, att, om part en gång fått uppskof sig beviljadt för visst uppgifvet ändamål men försummat att begagna sig af det honom lämnade anståndet, ytterligare uppskof icke bör för samma ändamål honom medgifvas. Denna i sakens natur liggande grundsats står själfständigt vid sidan af hvad förut yttrats om föreläggande *s. p. p.* såsom medel att förekomma oskäligen tidsutdräkt.

Inom litteraturen har uppkastats spörsmålet, huruvida domstolen kan bifalla parts begäran om uppskof, på det att han måtte komma i tillfälle att inkomma med utlåtande angående tolkningen af inhemsk, i det föreliggande fallet tillämplig lag, och har spörsmålet — under hänvisning till satsen *jura novit curia* och till bestämmelsen i 24: 1 RB, att uppskofsdom icke må meddelas, där ej vissa omständigheter det oundgängligen kräfva — besvarats nekande⁵⁵.

nödigt». Om sålunda *reus* begär anstånd för att visa, att karendens skäl äro ogrundade, eller karenden anhåller om rådrum för att vederlägga svarandens jäf eller inkast, eller part begär uppskof för att göra sig underkunnig om ett af andra parten åberopadt vittnes frejd, och allt detta fordrar så lång tid och rådrum, som parten begär, bör uppskof beviljas. Men om *actor* skulle begära anstånd för att skaffa bevis för sin talan eller *reus* för sitt jäf, bör domaren vägra uppskof, eftersom »parten bör vara försedd med skiäl och bewis, när han sig wid Rätten infinner». (Nehrman ger sålunda — hvilket kan förtjena särskildt framhållas — 14:3 st. 1 en strängare tolkning än jag funnit riktigt att lämna; se ofvan sid. 212 ff. Författaren synes ju nämligen anse, att hvardera parten bör redan vid första rättegångstillfället vara beredd att framlägga bevisen för de omständigheter, för hvilka han enligt 17:33 RB är bevisskyldig. Alldeles tvunget är det dock måhända ej att tillägga författarens uttalande denna innebörd.) Längre fram i sin utläggning är emellertid Nehrman mindre sträng. Han säger nämligen (§ 24), att när »ingen stor vårdslöshet eller arghet finnes hos then, som uppskof begär, at uppehålla saken; bewiljar Domaren thet». Om uppskof åt part, som redan haft uppskof, säger Nehrman (§ 26), att skälen måste vara starkare.

Wrede, Civilprocessrätt I sid. 390, framhåller, att, då ena parten begär anstånd för att hemöta motpartens påståenden eller för att införskaffa nya bevis, uppskof ej bör medgifvas för den händelse parten redan haft tillfälle härtill men försummat att begagna sig däraf.

⁵⁵ Så *Sjöström*, anf. arb. sid. 148 f.

För min del kan jag ej biträda denna mening, som säkerligen ej heller omfattas i praxis. Att icke domstolen kan ex officio uppskjuta ett mål med den motiveringen, att domstolen ämnar inhämta yttrande af någon rättslärdd angående tillämplig inhemsk lag, torde ligga i öppen dag. Men däraf kan man icke, praktiskt sedt, draga den slutsatsen, att domstolen är förhindrad bevilja part uppskof i ifrågasvarande syfte. Är den rättsliga sidan af saken i högre grad tvifvelaktig, ankommer det sålunda på tolkning af ett dunkelt och till innebörden omtvistadt lagstadgande eller på tillämpning af en icke lagfäst tvifvelaktig rättsprincip, och finnes det icke någon fast praxis att lita till, så är domstolen för visso i sin fulla rätt, om den, då part begär uppskof, finner »skäl till det uppskof» (24: 3 st. 2 RB) och därför bifaller partens anhållan⁵⁶.

c) Af hvad förut yttrats torde delvis ha framgått, att frågan om upptagande i uppskofsbeslut af föreläggande för part är af stor vikt. Båda de lagrum, 14: 3 st. 2 och 24: 1, hvilka handla om uppskof, innehålla stadganden i ämnet. Då dessa ej i allo äro lika, är det lämpligt att till en början söka närmare än hittills skett bestämma hvarterdera lagrummets tillämpningsområde.

Den åsikten torde vara allmänt omfattad, att föreskriften i p. 1 af 24: 1 är en generell regel, omfattande samtliga uppskofsfall, såväl uppskof, som beslutas af domstolen ex officio, som ock uppskof på yrkande af part. Det synes dock föga antagligt, att denna åsikt är riktig. Mot densamma talar följande. Vore den riktig, så skulle 14: 3 st. 2

⁵⁶ Beträffande frågan, om hänvisningen till 24:1 RB och det där förekommande uttrycket »vissa omständigheter det oundgängligen kräfva» här har fog för sig, se nedan i texten.

Hur det förhåller sig med uppskof, vare sig ex officio eller på begäran af part, för inhämtande af upplysningar angående inländsk sedvanerätt eller främmande rätt, behöfver ej här särskildt utvecklas. Svaren på de spörsmål, som möta, framgå af min utförliga framställning i förevarande band (Bd II) af detta arbete sid. 92 ff.

(gamla 16: 6 p. 1) och 24: 1 p. 1 i viss mån stå i strid med hvarandra, nämligen såtillvida, som enligt det förra lagrummet bifall till endera partens uppskofsbeväran är betingad af, att domaren finner skäl till det begärda uppskofvet, medan enligt det senare för uppskof förutsättes, att vissa omständigheter det oundgängligen kräfva. Och vidare skulle strängare villkor gälla för uppskof, som parterna enats om och båda begära, än för uppskof på begäran af blott endera parten, ty det förra fallet ingår ej under 14: 3 och skulle följaktligen, om 24: 1 vore en generell bestämmelse, vara att hänföra dit. Då dessa konsekvenser af den anförda åsikten icke äro acceptabla, kan åsikten ej godkännas. Det förhåller sig alltså efter mitt omdöme på det sätt, att 14: 3 st. 2 handlar om uppskof på endera partens begäran och 24: 1 p. 1 om uppskof, som domstolen beslutar *ex officio*⁵⁷, under det att uppskof, hvarom parterna enats, icke är föremål för någon bestämmelse. Af det sagda följer, att hvardera lagrummet äfven i fråga om däri nämnda förelägganden för part har sitt eget tillämpningsområde.

Emellertid kan man icke utan vidare stanna vid det resultat, som må kunna synas vara innefattadt i förestående anmärkningar. Det kan nämligen icke rimligtvis vara så, att 14: 3 st. 2 städse skall tillämpas, då endera parten påkallar uppskof, medan 24: 1 bör komma till användning endast då domstolen, utan att uppskofsyrkande af endera parten framställts, finner anledning föreligga att *ex officio* besluta uppskof. När helst domstolen anser omständig-

⁵⁷ Hvad *Nehrman* yttrar i *Processus civilis* Cap. XXIV § 30 återger tvifvelsutän riktigt meningen med 24:1 RB. Författaren framhåller, att domaren bör hvarken för sin bekvämlighet eller andra enskilda orsaker uppehålla parterna med några onödiga uppskofsdomar utan så mycket görligt är »skynda med saken till slut». Dock händer det ofta — fortsätter författaren — att domaren på eget bevåg utan parternas begäran finner skäliga orsaker att uppskjuta saken till annan rättegångsdag, hvilken myndighet han eger i anledning af 24:1 RB.

heterna vara sådana, att den bör ex officio förordna om uppskof, är förutsättningen för tillämpning af 24: 1 gifven, oberoende af om uppskofsyrkande af part framställts eller ej. Detta är särskildt med hänsyn till frågan om föreläggande för part vid meddelande af uppskofsbeslut af intresse att uppmärksamma.

I 14: 3 st. 2 stadgas, att domaren skall, om parts uppskofsanhållan beviljas, lägga honom viss tid före antingen vid vite i penningar eller att saken ändå afgöras skall, allt som omständigheterna det fordra. Taget efter orden innebär detta stadgande, att föreläggande af ena eller andra slaget alltid skall meddelas. Denna ståndpunkt kan vid första påseendet förefalla mindre tillfredsställande, och man vill gärna hålla före, att affattningen ej ger uttryck åt lagstiftarens verkliga mening utan beror på en mindre omsorgsfull redigering. Anledning att gifva en part, som begärt och får uppskof, ett föreläggande synes nämligen ofta h. o. h. saknas. Hans processföring före uppskofsbeslutets meddelande har måhända ej gifvit orsak till att befara sådan illojalitet från hans sida, att ett vitesföreläggande är på sin plats, och målet befinner sig kanske ännu ej i det skick, att ett föreläggande s. p. p. anses påkalladt. I öfverensstämmelse med denna uppfattning tillämpas stadgandet i praxis; domstolarna torde stå alldeles främmande för tanken, att lagen skulle lägga hinder i vägen för att bevilja part uppskof utan att samtidigt meddela honom ett föreläggande⁵⁸. För min del förmenar jag emellertid, att man ej har någon rätt att antaga annat, än att lagstiftaren fullt medvetet och afsiktligt föreskrifvit, att parts begäran om uppskof icke må

⁵⁸ Det har sagts, att det strider mot nu rådande rättsuppfattning att städse till bifall å parts begäran om uppskof knyta ett föreläggande; så *Trygger*, anf. arb. sid. 31. Jag tror för min del, att det här mindre är fråga om en ändrad rättsuppfattning än om bristande insikt i lagens anda och mening i förevarande stycke. Lagtillämpningen i denna del sammanhänger med den allmänna tendensen till öfverdrifven liberalitet vid handhafvandet af uppskofsreglerna.

bifallas, utan att föreläggande gifves honom. Lagstiftaren har tvifvelsutant lagt stor vikt på denna föreskrift från den synpunkten, att dess iakttagande innebär en stark garanti mot rättegångarnas otillbörliga förhållande. Däremot finner jag det ingalunda lika klart, hvad man bör anse om användningen af de båda i lagrummet nämnda alternativa föreläggandena. Stadgandet synes närmast gifva vid handen, att domstolen eger fritt välja mellan desamma, men vid ett djupare begrundande af frågan kan man efter min mening ej komma till annat resultat, än att ett sådant val är uteslutet.

Beträffande föreläggande af vite torde det vara tydligt, att, när helst domstol finner part böra åläggas att fullgöra något för tillgodoseende af ett offentligt intresse eller i motpartens intresse, vitesföreläggande kan och bör användas. Stadgandet i 24: 1 är här alltid tillämpligt (se ofvan sid. 247 f.), oafsedt om uppskofsbeslutet föregåtts af begäran från parts sida eller ej⁹⁹. Därest parten ej ställer sig ett dylikt föreläggande till efterrättelse, skall domstolen jämlikt 24: 1 förelägga honom annan tid med större vite eller att i hufvudsaken eljest dömas skall, allt som omständigheterna det fordra. Huruvida det ena eller andra föreläggandet skall tillgripas, beror uppenbarligen i främsta rummet på vikten af att parten fullgör hvad honom blivit ålagdt; ju viktigare detta är, desto större anledning att söka genom upprepade vitesförelägganden framtvunga den parten ålagda handlingen. I betraktande kommer gifvetvis också utsikten till att förmå parten fullgöra hvad honom ålagts. Om domstolen ej kan räkna med sannolikheten af att så sker, bör den skrida till utsättande af påföljden, att saken afgöres.

⁹⁹ Under den förutsättningen, att samma part, som det skall åläggas att vara verksam, begärt uppskof, finnes rum för tillämpning af stadgandena om vitesföreläggande i såväl 24: 1 som 14: 3 st. 2. Det torde förhålla sig så, att föreskriften om vitesföreläggande upptagits i sistnämnda lagrum just med hänsyn till ifrågavarande fall. Med detta antagande får dess innehåll en tillfredsställande förklaring.

Medan riktigheten af det senast anförda ej gärna kan vara föremål för tvifvel, förhåller det sig annorlunda med bestämmelsen i 14:3 st. 2, att domstolen skall förelägga part, hvars uppskofsanhållan bifalles, antingen vite eller att saken ändå afgöras skall. Härmed åsyftas ej spörsmålet, huruvida vid bifall till uppskofsbegäran ett föreläggande öfver hufvud alltid skall meddelas, ty därom har redan i det föregående varit tal, utan det är nu, i enlighet med hvad ofvan antydts, fråga om, huruvida det finnes frihet att välja mellan det ena och andra föreläggandet. Frågan är, närmare bestämd denna: Bör part någonsin föreläggas vite i fall, då det ej skall i offentligt intresse eller för motpartens skull åläggas honom att fullgöra något och då alltså bestämmelsen om vitesföreläggande i 24:1 icke är tillämplig? Utgår man därifrån, att en part, som begär uppskof, gör detta i sitt eget intresse, och att uppskof beviljas honom på det att han måtte kunna tillgodose detta sitt intresse, måste man, så vidt jag förmår döma, anse vitesföreläggande uteslutet. Rimligtvis kan ju en part icke genom vitesföreläggande tillhållas att vara verksam uteslutande i sitt eget intresse. I dylikt syfte ställer vår lag öfver hufvud ej tvångsmedel till förfogande, och om man verkligen skulle våga antaga, att 1734 års lagstiftares mening med ifrågasvarande stadgande varit en annan, så är säkerligen rättsuppfattningen numera sådan, att stadgandet icke längre finner en dylik användning. När parts uppskofsyrkande i föreliggande fall bifalles, bör honom gifvet föreläggande ej ha annat innehåll, än att saken ändå afgöras skall⁶⁰.

Det behöfver knappast framhållas, att domstolen, då ett mål uppskjutes — vare sig det sker ex officio eller på begä-

⁶⁰ Såsom ett verkligt föreläggande kan man ej anse det uttalande, som domstolarna ofta knyta till sitt beviljande af uppskof, nämligen att parten vid det rättegångstillfälle, till hvilket målet uppskjutes, skall vara beredd att anföra och i öfrigt förebringa hvad han vill ha af domstolen beaktadt. Häri ligger en erinran och anmaning, som icke sammanfaller med ett föreläggande s. p. p.

ran af part — har att med hänsyn till hvardera parten för sig pröfva, huruvida föreläggande skall meddelas honom eller ej och, i förra fallet, hvilket innehåll det skall hafva. Det må i detta sammanhang tillika påpekas, att i 24: 1 icke är stadgadt, att domstolen städse skall meddela ett föreläggande; endast då det skall åläggas part att fullgöra något, bör föreläggande komma till användning.

Ett föreläggande, att saken ändå afgöras skall, är ej på det sätt bindande för domstolen, att det hindrar densamma från att, om giltig anledning därtill yppar sig, ytterligare uppskjuta målet.

De spörsmål, som röra uppskof och föreläggande i anledning af parts uteblifvande, finna sin behandling i afdelningen om uteblifvande.

d) En inom litteraturen allmänt uppmärksammas fråga angår verkan af att parterna enats om uppskof i målet. Äldre svenska processualister ha ansett, att parterna i sådant fall ha rätt att få målet uppskjutet, och synas grunda denna åsikt på den parterna i vanliga tvistemål tillkommande dispositionsrätten⁶¹. Enligt nyare svensk-finsk

⁶¹ Så *Nehrman*, *Processus civilis* Cap. XXIV §§ 18 och 19, som förklarar, att, då båda parterna begära anstånd och därtill samtycka, domaren ej kan afslå det begärda anståndet, så framt ej tredje man (till 18 kap. RB hänvisas härvid) kan därigenom taga skada och han påstår slut i saken. *Schrevelius*, *Civilprocess* sid. 92 f., följer *Nehrman* men uttalar sig mera sväfvande; han säger nämligen, att domstolen »ej gärna» kan vägra uppskof, hvarom parterna själfva kommit öfverens, men att det icke får lända tredje man till förfång. Mera tvifvelaktigt finner *Schrevelius* det vara, hvilken verkan tillkommer en öfverenskommelse om uppskof emellan fullmäktige. Författaren bygger emellertid på den fullständigt ohållbara grunden, att ett sådant aftal »på sätt och vis kan anses såsom en art af förlikning», och kommer sålunda till det resultatet, att svaret jämlikt 15:7 RB beror på, om fullmakten ger fullmäktigen behörighet att ingå förlikning. *Broomé*, *Civilprocessen* sid. 158, yttrar, att parternas rätt öfver tvisteföremålet anses betinga jämväl rätt för dem att få målet uppskjutet; dock finner författaren sistnämnda rätt icke vara obetingad, i det att ett föreläggande *s. p. p.* icke kan rubbas genom en öfverenskommelse om uppskof. (B:s mening med hvad han yttrar i sistnämnda afseende före-

processteori skall däremot domstolen vid begäran om uppskof från båda parternas sida ⁶², i likhet med hvad som eger rum, då blott endera parten söker uppskof, pröfva, om skäl därtill föreligger, och, om så ej befinnes, afslå parternas anhållan ⁶³.

Den principiellt riktiga ståndpunkten är, enligt min mening, alldeles uppenbart den, att domstolen bör, oberoende af öfverenskommelse mellan parterna om uppskof, pröfva, huruvida skäl därtill är för handen, och allt efter utgången af denna pröfning besluta om anstånd eller skrida till målets afgörande. Det må i detta afseende vara tillräckligt att framhålla, hurusom af parternas dispositionsrätt öfver tvisteföremålet icke följer förfoganderätt för dem öfver förfarandet i yttre måtto ⁶⁴. Rent processuella öfverväganden

faller dock ej fullt klar.) Lagkommittéen och (äldre) Lagberedningen synas ock i sina förslag till RB, resp. 15:6 och 15:8, stå på den ståndpunkten, att vid enighet emellan parterna om uppskof målet skall uppskjutas.

Ett klart uttryck för den äldre processteoriens uppfattning om betydelsen af parternas enighet om uppskof utgör ett uttalande i ämnet af *Nellemann*, Den ordinaire civile Processmaade sid. 162: »Efter Civilprocessens Natur og Grundsætninger maa det være en aldeles undtagelsefri Regel, att Udsættelse *altid* kan finde sted, naar og saalænge begge Parter samtykke».

⁶² Såsom lätt inses, är, strängt taget, enighet om uppskof emellan parterna (eller öfverenskommelse därom dem emellan) något annat och mera, än att uppskof begäres af hvardera parten för sig eller att ena parten begär uppskof och andra parten förklarar sig icke ha något att däremot erinra, men skillnad emellan det ena och andra gör man gemenligen icke.

⁶³ Se *Trygger*, anf. arb. sid. 31 f., som yttrar, att parternas samfälda begäran om uppskof icke innebär ett tvång för domstolen att uppskjuta målet; dock tillägger författaren: »åtminstone när parterna förelagts äfventyret af målets afgörande». *Wrede*, Civilprocessrätt I sid. 388, finner den åsikten »stridande mot tydlig lag» — författaren åberopar härvid RB 16:6 (i svensk rätt numera 14:3 st. 2) och 24:1 — att domstolen icke bör vägra uppskof, då parterna äro ense därom eller endera begär uppskof och den andra därtill samtycker; se ock *Wrede*, Domarens processledning sid. 219. På samma ståndpunkt står *Sjöström*, anf. arb. sid. 50.

⁶⁴ Jfr § 67 i detta arbete.

måste ligga till grund för bedömandet af frågan, huruvida parterna böra ega bestämma om uppskof i målet, och de leda till ett nekande svar; det offentliga intresset i, att processen, som ju är en statsfunktion, icke onödigtvis förhalas, står här i förgrunden. Till stöd för, att detta ock är öfverensstämmande med svensk rätt, kan man likväl, enligt min uppfattning af lagens innehåll, ej åberopa något lagbud⁶⁵. Men det finnes å andra sidan ej något lagstadgande, som går i motsatt riktning, och vid sådant förhållande synes man mig ha full rätt att afgöra ifrågavarande spörsmål i öfverensstämmelse med hvad som är principiellt riktigast och praktiskt lämpligast.

Lika litet som parterna ega med bindande verkan öfverenskomma, *att* uppskof skall ega rum, lika litet tillkommer sådan verkan en öfverenskommelse dem emellan om uppskofstidens längd. Domstolen bör städse fritt pröfva, huru lång tid kräfvades för vinnande af uppskofsändamålet, och med hänsyn därtill bestämma dagen, då målet åter skall företagas till behandling.

e) Den ofvan lämnade redogörelsen för vår lags bestämmelser om uppskof torde ha gifvit vid handen, att domsto-

⁶⁵ Jfr ofvan sid. 247, där det utvecklats, att 14:3 st. 2 handlar om uppskof på endera partens begäran och 24:1 om uppskof, som domstolen beslutar *ex officio*, men att någon bestämmelse angående uppskof, då båda parterna framställa yrkande därom, icke upptagits i lagen. Det synes mig vid sådant förhållande ligga närmast till hands att antaga, att lagstiftaren för detta sistnämnda fall ej ifrågasatt annat, än att domstolen bör meddela uppskofsbeslut. Då lagstadgande emellertid saknas, kan man betrakta frågan såsom en öppen fråga, den där bör afgöras på grundvalen af allmänna öfverväganden; jfr ofvan i texten. — *Matz*, Om underdomarens materiella processledning sid. 57 not 3, har några uttalanden i detta ämne, men deras innebörd synes mig ej fullt klar.

Det kan förtjena anmärkas, att i lagen ²⁰ 1924 om återköpsrätt till fast egendom, § 7 st. 3, förekommer ett stadgande, som synes utgå från den föreställningen, att parternas åsämjande om uppskof är bindande för domstolen. I mål om återköp må ej — enligt detta stadgande — »äfven om parterna därom åsämjas, annat uppskof medgifvas än sådant, som är för målets utredning erforderligt».

larna ingalunda sakna medel att förhindra ett oskäligt uttänjande af processen. Det är visserligen i regeln ej möjligt att genomföra en så stark koncentration af det processuella förfarandet, att det kan slutföras redan vid första rättegångstillfället⁶⁶; därför skulle fordras ett fylligare stämningssinnehall än gällande bestämmelser därom påbjuda och åtminstone i större mål dessutom en förberedande behandling. Men genom stadgandet, att domstolarna städse skola vid beviljande af uppskof, som ej påkallas af något offentligt intresse eller för tillgodoseende af motpartens intresse, gifva part föreläggande *s. p. p.*, har lagstiftaren velat förebygga, att den följande handläggningen af målen tager mer än den för deras vederbörliga utredning oundgängligen nödiga tiden i anspråk. Först genom detta stadgande erhåller föreskriften i 14: 3 st. 1 om skyldighet för parterna att genast förete sina skäl och bevis verklig betydelse. Jämväl ett annat kraftigt medel står domstolarna till buds, nämligen att vid pröfningen af frågan om ersättning för rättegångskostnad taga hänsyn till, huruvida någon försumlighet af part i processföringen förorsakat ökade kostnader. Bestämmelserna i 21 kap. RB äro väl i nu antydda afseende långt ifrån tillfyllestgörande, men de omöjliggöra dock ej hvarje beaktande af ifrågavarande synpunkt. Jag behöfver blott hänvisa till 21: 3, som upptager hufvudregeln i detta ämne: »Den saken tappar, gälde sin vederpart det allt åter, som han trängd varit därå kosta». Om således den vinnande parten till följd af försumlighet i sin processföring haft större kostnader än som varit behöfligt, bör den tappande icke förpliktas att ersätta honom mera än han varit »trängd» att utgifva.

Som bekant har emellertid praxis knappast på någon punkt af processen utvecklats så otillfredsställande som i fråga om handhafvandet af de regler, hvilka ha afseende å

⁶⁶ Jfr §§ 65, 68 och särskildt 69 i detta arbete.

uppskof. Domstolarna ha sedan gammalt ådagalagt den största släpphändthet vid pröfningen af uppgifna skäl för uppskof, som af ena parten begärts och af andra parten bestridts, samt gemenligen i detta afseende knappast anställt någon pröfning alls, då uppskof begärts af båda parterna eller af endera, medan andra parten ej haft något att erinra⁶⁷. På sådant sätt har det blifvit vanligt, att målen, ofta t. o. m. ganska enkla mål, först efter att ha förekommit till handläggning vid ett flertal, ej sällan många (sex och därutöfver), rättegångstillfällen företagas till afgörande. Denna praxis kan omöjligen i den omfattning den erhållit försvaras, om ock den kan till fullo förklaras. Den sammanhänger med och har väsentligen sin grund i den skriftliga förhandlingsformen och det därmed oskiljaktigt förbundna försvagandet af domarens processledning. I synnerhet kommer här i betraktande den materiella processledningen, som, då förhandlingen emellan parterna hufvudsakligen föres genom ingifna skrifter, ofta gör det nödvändigt för domaren att uppskjuta målet, på det att han såmedelst måtte få tillfälle att närmare sätta sig in i detsamma och kunna vid ett följande rättegångstillfälle utöfva den processledning, som vederbör⁶⁸. En annan omständighet spelar ock här en mycket viktig roll. Då part vid ett rättegångstillfälle skriftligen utfört sin talan, begär i regeln motparten anstånd för att kunna taga närmare kännedom om skriftens innehåll samt eventuellt bemöta detsamma, och detta kan upprepas vid en hel rad af på hvarandra följande rättegångstillfällen. Domstolarna vägra nästan aldrig bifall till en sålunda motiverad uppskofsanhållan, så framt det ej förut gifvits föreläggande *s. p. p.*; ja det torde förhålla

⁶⁷ Man har dock gifvetvis i praxis icke ställt sig på den ståndpunkten, att slutligt utslag ej må meddelas, med mindre parterna slutfört sin talan och öfverlämnat målet till rättens pröfning. Konsekvenserna af en dylik uppfattning skulle blifva fullständigt orimliga. Jfr ett rättsfall i N. J. A. 1919 sid. 482.

⁶⁸ Jfr § 68, särsk. sid. 78 f.

sig så, att de anse sig knappast ha rätt att i förutvarande fall vägra uppskof⁶⁹. Att uppskof af ifrågavarande anledning ofta ej billigtvis kan nekas, ligger i öppen dag. Hvilka konsekvenser detta medför — med den utsträckning skriftväxlingen tagit (ej i regeln blott, såsom 14: 1 RB föreskrifer, en skrift å hvardera sidan utan ett flertal skrifter efter parternas godfinnande) — ligger i öppen dag. Den skriftliga förhandlingsformen visar ej minst här sina skadliga verkningar. Jag vill dock ännu en gång betona, att domstolarna ej sakna möjlighet att verka för, att processen gestaltar sig på ett mera tillfredsställande sätt; de hufvudsakliga medlen äro de ofvan starkt framhållna: energisk processledning, bedrifven så, att parterna redan vid första rättegångstillfället fullständigt utveckla sin talan, äfvensom tillämpning af stadgandet, att part, på hvars begäran uppskof beslutas, erhåller föreläggande *s. p. p.*

⁶⁹ För denna mening synes 14:2 RB lämna ett visst stöd; ang. detta lagrum se framställningen i § 69 sid. 121 ff. Det är en vidt utbredd åsikt, att det icke bör förmenas part att med skrift bemöta en af motparten åberopad skrift, och, då härför med nödvändighet kräfvades uppskof, blir följden, att förfarandet gestaltar sig på sätt i texten antyds. Se härom Lagkom:ns och (äldre) Lagberedn:ns förslag till RB, resp. 14:6 och 14:7, där det föreskrifves, att, då kändan sin talan skriftligen utfört och svaranden vill därå skriftligen svara, domstolen skall ge honom rådrum därtill; motsvarande stadgande föreslås beträffande kändans bemötande af skrift, hvari svaranden utvecklar sitt svaromål. Inom litteraturen märkes ett uttalande af *Schrevelius*, anf. arb. sid. 95, att, när den ena parten till domstolen ingifvit ett *skriftligt* anförande, det icke bör förmenas den andra parten att också skriftligen därå svara; se ock *Wrede*, Civilprocessrätt I sid. 389, som säger, att, där parternas yttranden afgifvas i skriftlig form, uppskof för bemötande alltid är nödvändigt.

ÅTTONDE AFDELNINGEN.

Närmare om förfarandet i underrätt.

KAPITEL I.

Om stämning ¹.

§ 75.

Allmänna anmärkningar.

1) Till inledande af en ordinär civil rättegång tager ej det allmänna, staten såsom sådan, initiativ, utan därför förutsättes, att den, som anser sig vara i behof af rättsskydd gentemot en annan person, hänvänder sig till domstol och begär sådant skydd ². Denna processuella grundsats är en konsekvens däraf, att subjekten i det materiella rättsförhållande, som utgör processföremål i ordinär civil rättegång, ega förfoga öfver detsamma ³. En dylik hänvändelse kan dock ej i och för sig gifva upphof åt en process. Såsom tidigare utförligt utvecklats, äro till process tre subjekt, de s. k. processsubjekten, nödvändiga, nämligen, förutom domstolen och den, som begär rättsskydd (käranden), tillika den, emot hvilken rättsskydd begäres (svaranden) ⁴. Den

¹ Se *Nehrman*, Processus civilis Cap. X; *Schrevelius*, Civilprocess §§ 108—118; *Broomé*, Allmänna civilprocessen §§ 23 och 24; *Livijn*, Om stämning till svaromål; *Trygger*, Kommentar till lag ang. ändrad lydelse af 11 kap. rättegångsbalken; *Wrede*, Civilprocessrätt II §§ 63—65.

² Se Bd I sid. 10.

³ Se den i § 67 gjorda utredningen af dispositionsprincipen, särsk. sid. 14.

⁴ Se Bd I på åtskilliga ställen, såsom sid. 10, 125 (122 i 2:dra uppl. af del 2), 1138 f., 1153 m. fl.

sistnämnde måste göras till part, han måste dragas in i rättegången på sådant sätt, att han får tillfälle att svara på hvad kändanden emot honom anför och yrkar. Det processuella förfarandets fundamentalprincip, den kontradiktoriska principen, kräver detta⁵. Svaranden måste alltså underrättas om, dels att kändanden gentemot honom framställt en begäran om rättsskydd, dels att målet kommer att handläggas af domstolen vid visst angifvet tillfälle, då svaranden eger begagna sig af sin rätt att yttra sig öfver kändandens talan och förebbringa hvad han till sitt fredande finner nödigt. Det är emellertid ej utan vidare gifvet, att meddelandet till svaranden blott skall ha karaktären af en underrättelse om den mot honom väckta talan och icke fastmer tillika innefatta ett förpliktande för honom att tillstädeskomma inför domstolen och, i den mån det påkallas, vara positivt verksam i målet. Svaret på denna processuella kardinalfråga beror på hvad som inlägges i det s. k. processrättsförhållandet, hvilket kommer till stånd emellan processsubjekten genom processens inledande. Enligt den förut i detta arbete med hänsyn till svensk rätt utvecklade uppfattningen af processrättsförhållandet innebär det förpliktelser för parterna jämväl till positivt handlande⁶. Den första plikt, som i sådant afseende åligger svaranden, är plikten att inställa sig vid domstolen, då målet af denna företages till handläggning.

Det ligger i öppen dag, att äfven med iakttagande af de ofvan framställda synpunkterna olika sätt för inledande af process äro möjliga. Någon närmare redogörelse härför eller för de regler i ämnet, som främmande lagar innehålla, skall ej här upptagas.

2) Enligt vår rätt är stämning den akt, som inleder ordinarie civil rättegång. Att känneteckna stämning såsom en processinledningsakt, kan dock sägas vara så till vida

⁵ Se § 66.

⁶ Se § 57.

oegentligt, som process ej kommer till stånd genom en enda akt, en enda handling. Det är här i själfva verket fråga om tre olika handlingar, nämligen ansökning om, utfärdande af och delgifning af stämning. Alla dessa tre handlingar inrymmas i begreppet stämning, då denna anges vara den akt, hvarigenom processen kommer till stånd⁷. Till den sista af nämnda tre handlingar, delgifning af stämning, anknyter sig rättegångens s. k. anhängighet. De båda föregående handlingarna, ansökningen om och utfärdandet af stämning, äro väl hvar för sig lika nödvändiga för åvägbringandet af process som delgifningen, men det är dock först denna sistnämnda, som konstituerar processrättsförhållandet och därmed ock processen⁸.

I 11 kap. RB — som innehåller reglerna om stämning, och som erhållit sin nuvarande lydelse genom en lag af den 10 Juli 1899⁹ — förekommer, liksom ock eljest i lagstiftningen, ordet stämning användt i den bemärkelse, som ofvan angifvits, d. v. s. såsom en kollektivbeteckning för de tre nämnda handlingarna¹⁰. Grundbetydelsen af ordet är dock allt fortfarande densamma som i 11 kap. RB, sådant det ursprungligen lydde, d. v. s. därmed afses ett af vederbörande domare (eller annat behörigt rättskipningsorgan) gifvet föreläggande för en person att inställa sig vid domstolen för att svara å en mot honom af annan person väckt talan¹¹.

⁷ Jfr Bd I sid. 1138—1140.

⁸ Se § 58.

⁹ Betr. förarbetena till lagen hänvisas till 1899 års riksdag: K. propos. N:r 22 och Lagutskottets utlåtande N:r 51, med hvad mera riksdagshandlingarna i ämnet innehålla.

¹⁰ Man torde ega hänvisa till en sådan passus som denna (11:34 st. 3): »Ej vare — — — stämning nödig» etc. Se vidare 26:16 RB: »vare stämningen förfallen»; äfvensom lagen ¹⁰/₇ 1899 arg. påföljd i vissa fall af parts uteblifvande i brottmål § 1: »Har — — talan — — blifvit genom stämning vid underrätt väckt».

¹¹ Denna betydelse har ordet i alla sådana sammanställningar som: stämning gifves, stämning sökes, stämning skall skriftligen utfärdas, 11:3, 4 och 5 RB.

Jämväl i en tredje betydelse användes termen. Föreläggandet, som städse skall utfärdas skriftligen, kan gifvas vare sig efter muntlig eller efter skriftlig ansökning; i förra fallet upptager föreläggandet samtliga de uppgifter, som, enligt hvad nedan närmare utföres, skola bringas till svarandens kännedom, medan i senare fallet föreläggandet tecknas å ansökningen och nämnda uppgifter sålunda blifva fördelade på denna senare och den därå tecknade resolutionen. Det såsom en särskild handling utfärdade föreläggandet resp. den skriftliga stämningssökningen jämte resolutionen därå är stämningsskriften, och jämväl denna skrift betecknas i lagen med ordet stämning¹².

Stämning är enligt vår lags terminologi endast det föreläggande att afgifva svaromål, som ingår såsom led i den serie af handlingar, hvaraf processen leder sitt upphof, alltså endast det svaranden gifna föreläggandet att tillstädeskomma inför rätten, då målet första gången där förekommer till handläggning (jfr ofvan). Senare under handläggningen af ett mål svaranden gifna förelägganden att infinna sig benämnas ej stämning.

3) Det har tidigare i detta arbete¹³ yttrats, att utan en

¹² Se 11:6 (»och bör stämningen etc.) och 7 RB.

Ang. olika betydelser af ordet stämning se *Livijn*, anf. arb. sid. 6—11, hvars skrift ju emellertid hänför sig till de regler om stämning, som gällde före 1899 års lag i ämnet. Här må blott (frånsedt lagstiftningen före 1734 års lag) i korthet framhållas, att termen stämning i vår rätt haft och, om än i mindre grad, ännu har ett större användningsområde än dess förekomst i 11 kap. RB utmärker. Det är i sådant afseende tillräckligt dels att hänvisa till 13:6 GB i dess ursprungliga lydelse, §§ 6, 7 och 14 i 1862 års konkurslag och § 11 i F. $\frac{1}{3}$ 1862 om tioårig preskription och om årsstämming, dels att erinra om, att stämning, som utgör föreläggande att tillstädeskomma i rättegång, kan afse inställelse i annan egenskap än såsom svarandepart. Allenast om stämning till svaromål är det fråga i 11 kap. RB, men i 17:3 RB talas om stämning å vittne och vid *litis denuntiatio* kan ock parts anmaning till tredje man att deltaga i processen för att understödja partens talan ske genom stämning; ang. det senare se § 55 i detta arbete.

¹³ Se Bd I sid. 1153—1155, 1165 f., 1178 f.

akt, som man öfver hufvud kan anse såsom stämning, ingen process och inget processrättsförhållande kan komma till stånd. Krafvet på anhängiggörande af talan genom stämning är sålunda rätteligen att uppfatta såsom en i själfva processbegreppet ingående bestämning och bör från denna synpunkt sedt icke hänföras till processförutsättningarna. Eller, för att uttrycka tanken ännu tydligare, endast stämning kan gifva upphof till ett förfarande, som är att karakterisera såsom process, och det är därför begreppsvidrigt att uppfatta användandet af stämning såsom en förutsättning för att i en inledd process domstolen skall kunna ingå i pröfning af hufvudsaken (= en processförutsättning)¹⁴. Till stöd för denna åsikt, hvars teoretiska riktighet svårigen kan jäfvas, kan man för svensk rätts del åberopa den affattning, som stadgandet i 11:1 RB erhållit¹⁵.

Det nyss sagda har emellertid ett rent teoretiskt intresse. Hvad det praktiskt taget ligger vikt på är, att en talan, som har sådan innebörd, att den enligt lag skall af domstol handläggas i den ordinära civilprocessens former, icke kan vinna saklig behandling och pröfning, med mindre den anhängiggöres genom stämning. I 11:1 har detta uttryckts så, att den, som vill vid underrätt till annan kära i tvistemål, skall, där ej för visst fall annorledes stadgas, låta honom till rätten stämmas¹⁶. Förbehållet syftar hufvudsakligen på särskilda, i andra delar af lagstiftningen förekommande stadganden rörande mål, som icke höra till den ordinära civilprocessen¹⁷. Regeln, att tvistemål af ordinär natur anhängiggöras genom stämning, lider blott

¹⁴ Ang. begreppet processförutsättning se § 59.

¹⁵ Jfr Bd I sid. 1155 not 13.

¹⁶ Lagrummet innehåller såsom tillägg till detta bud orden: »efter ty här nedan sägs». Tillägget, som tillkommit med anledning af anmärkning inom HD, syftar därpå, att särskilda föreskrifter om stämning, de där ej beröras af 11 kap. RB, kunna förekomma; se sålunda expropriationslagen ¹²/₆ 1917.

¹⁷ Ang. begreppet ordinär civilprocess se Bd I sid. 68—70.

ett undantag, nämligen det, som framgår af 18:2 RB, där det stadgas, att hufvudintervenients talan kan upptagas till pröfning utan föregående stämning¹⁸.

¹⁸ Jfr Bd I sid. 1141—1143, där frågan om stämmings nödvändighet i ordinära tvistemål gjorts till föremål för en mera ingående undersökning. Denna berör, förutom det i texten nämnda undantaget enligt 18:2 RB, tillika kvittningsyrkande och ändring af talan och de m. h. t. dessa företeelser mötande spörsmålen, huruvida man här bör anse fall af käromål utan stämning föreligga.

Att stadgandet i 11:1 RB om stämning är af absolut natur, är enligt min mening höjdt öfver hvarje tvifvel. Det framgår till full evidens af lagrummets affattning och vinner stöd af andra bestämmelser i 11 kap., nämligen dels § 32, enligt hvars innehåll reglerna om sätt och tid för delgifning af stämning äro dispositiva (jfr härvid Bd I sid. 1167), medan regeln om användandet af stämning icke i någon mån rubbas (jfr nedan sid. 337 f.), dels ock bestämmelsen i § 34 st. 2 ang. obehöfligheten af stämning för anhängiggörande af talan om ansvar. Att denna sista föreskrift åvägabringar en olikhet emellan tvistemål och brottmål, däri talan om ansvar föres, ligger i öppen dag. Dessutom må hänvisas till stämmingslagens förhistoria. I det förslag, som ligger till grund för lagen och remitterades till HD för granskning, var i § 1 upptagen bestämmelse om giltigheten af ett inför rätten lämnadt medgifvande att svara utan stämning, men efter anmärkning i HD utelöts denna bestämmelse i K. propos.

Det kan i detta sammanhang förtjena framhållas, att enligt svensk rätt en utfästelse att icke hänskjuta tvist till domstol (bortsedt från öfverenskommelser, som ha karaktären af skiljeaftal) saknar giltighet; se därom *min* bok om Rättsmedlen sid. 114 f., samt detta arbete Bd I sid. 78 f., (sid. 77 f., i 2:dra uppl. af del 1). Här af följer omedelbart — med fäst afseende därpå, att en ordinär civil rättegång icke kan komma till stånd utan stämning — att aftal om att hänskjuta tvist till domstol utan stämning icke ha någon giltighet.

Betr. äldre rätt (före 1899 års lag) var det en omstridd fråga, huruvida stämning var i den ordinära civilprocessen nödvändig eller kunde af svaranden eftergifvas; se därom *Liviñ*, anf. arb. sid. 29—39. Att här ingå på detta spörsmål, är utan allt intresse. Det må blott framhållas, att förutsättningarna för dess besvarande voro väsentligen andra än hvad fallet är med samma spörsmål enligt nu gällande rätt; jfr särsk. formuleringen i 11:1 RB, sådan den ursprungligen lydde, å ena sidan, och samma §, sådan den nu lyder, å andra sidan.

Stämning är nödvändig för anhängiggörande af *tvistemål*, om hvilka ej är annorledes stadgadt. Någon utredning af hvad med tvistemål förstås skall ej göras i detta sammanhang. En sådan utredning, som innefattar gränsbestämning emellan å ena sidan tvistemål samt å

4) Angående stämningens processuella betydelse må härefter, utöfver hvad i det föregående anförts, yttras några ord¹⁹. Lämpligen kan man härvid utgå från den vanligen i detta sammanhang framdragna satsen: »Stämning är begynnelse och Grundval til fölliande Rättegång» (3 kap. 2 § Skipm. B. i 1667 års sjölag).

Om stämningen såsom den akt, hvilken inleder processen (rättegångens begynnelse), har ofvan varit tal.

Då det säges, att stämningen är rättegångens grundval, syftas därpå, att den bestämmer processföremålet, d. v. s. anger det materiellrättsliga mellanvarande mellan parterna, som (förutsatt att det öfver hufvud kommer till saklig behandling af kärandens talan) domstolens handläggning och pröfning skola afse. Stämningen uppdrager sålunda de gränser, inom hvilka det processuella förfarandet skall röra sig. Huruvida och i hvad mån dessa gränser kunna öfverskridas, är en särskild fråga, som sammanfaller med den, om det är tillåtet för käranden att ändra sin talan. Den sedan gammalt i vår rätt gällande föreskriften, att i stämningen skall nämnas saken (se 11: 6 RB, motsvarande i denna del 11: 1, sådant kapitlet ursprungligen lydde), tjenar det ändamål, hvarom nu är fråga, nämligen att göra stämningen till rättegångens grundval. Att detta ändamål af lagstiftaren tillagts stor vikt, finner man däraf, att bland de

andra sidan dels ärenden (*jurisdictio voluntaria*, så vidt den hör till domstolarna), dels brottmål, är redan gjord i Bd I af detta arbete, sid. 26 f., (25—28 i 2:da uppl. af del 1) samt § 2. Hvad särsk. beträffar skillnaden emellan tvistemål och ärenden har för några fall tvekan rådt, huruvida stämning är nödvändig för anhängiggörande; jfr därom *min* bok om Rättsmedlen sid. 23 f., samt *Livijn*, anf. arb. sid. 12—29. Det mest tvifvelaktiga fallet har rört sättet för anhängiggörande af yrkande om en till myndig ålder kommen persons onyndigförklarande på annan grund än vainsinne eller annan dylik oförmåga. Genom bestämmelser i 12 kap. af lagen ^{27/6} 1924 om förmynderskap är numera hvarje anledning till tvekan undanröjd; anhängiggörandet sker genom ansökan.

¹⁹ Jfr *min* bok om Rättsmedlen sid. 139 f.

i 25: 21 RB (enligt kap:s ursprungliga lydelse) uppräknade grunder, som göra dom ogiltig, nämnes jämväl den, att rätten dömt öfver det, som ej varit instämmt. För lagstiftaren torde den synpunkten varit bestämmande, att statens intresse af ordning och reda vid rättskipningens handhafvande kräfver, att det redan från rättegångens början står fast hvad den skall röra sig om. Härtill kommer, att processföremålets fixerande redan i stämningen af hänsyn till frågan om *lis pendens* befunnits nödvändigt²⁰.

Förutom de nämnda ändamålen, att inleda rättegången och att lägga dess grund, fullföljer stämningen ännu ett syfte; den skall gifva svaranden tillfälle att förbereda sitt svaromål. Han är nämligen ej förbunden att ingå i svaromål om något annat rättsligt mellanvarande med käranden än det, som angifvits i stämningen (den däri nämnda saken; jfr ofvan)²¹. I hvilken utsträckning stämningen förmår fylla sin uppgift att förbereda svaranden, beror på hvad krafvet på dess omnämnande af saken innebär. Utredningen därom lämnas nedan (§ 77). Utan att här vilja föregripa denna utredning bör jag dock redan nu framhålla, att den ger till resultat, att lagstiftaren icke fordrat ett så fylligt stämningssinnehåll, att det sätter svaranden i stånd till att i detalj förbereda sig på försvaret. Med stämningen har i det afseende, hvarom nu är fråga, ej åsyftats annat eller mera, än att svaranden skall få kännedom om, att och hvarom käranden vill processa med honom, och detta syfte vinnes redan därigenom, att processföremålet blir i stämningen individualiseradt²². På denna ståndpunkt

²⁰ Enligt 25: 21 RB (ursprungl. lydelsen) är det nullitetsgrund att döma »tå saken varit instemdt til annan domstol». Ang. *lis pendens* se Bd I sid. 1144—1148.

²¹ Jfr följande passus i det från Skipm. B i 1667 års sjölag citerade lagrummet: »Så är ock ingen förbunden at swara til annat Måhl, än ther han til stämd är».

²² På flera ställen i *mina* skrifter har varit tal härom; se min bok om Rättsmedlen sid. 145 ff, samt detta arbete Bd I sid. 885—890, Bd II sid. 61.

står 1734 års lag, och den har ej genom 1899 års stämmingslag uppgifvits.

Ett ordinärt tvistemål blir, såsom förut nämnts, anhängigt genom stämning, och därtill ankyta sig vissa rättsverkningar. För dessa har tidigare i detta arbete redogjorts (§ 58).

§ 76.

Ansökan om samt utfärdande och delgifning af stämning. Stämmingsreglernas processuella natur.

A. Ansökan om stämning.

I. Ansökan om stämning till underrätt kan göras muntligen eller skriftligen¹. Skriftlig ansökan skall ingifvas och får icke med posten insändas².

Att ansökan om stämning å en person göres af den, som vill till honom kära (11: 1 RB), faller af sig själf. Om käranden är processhabil, eger han härvid, liksom i allmänhet då

¹ Såväl i det till HD remitterade förslaget till stämmingslag som i K. propos:n sades uttryckligen, att ansökningen kunde göras muntligen eller skriftligen. Motivet till medgifvandet af *muntlig* begäran om stämning ligger i öppen dag; hänsyn toges därvid till mindre skriftkunniga parter, hvilka man vill bespara kostnaden för anlåtande af enskildt biträde vid uppsättande af skriftlig ansökan. Lagutskottet ville fastslå såsom regel, att ansökan skulle vara skriftlig, och tillåta undantag därifrån endast för det fall, att medellös kärande förklarade sig ej kunna uppsätta ansökningen skriftligen. Enligt gällande lag är det utan villkor tillåtet att muntligen begära stämning, men detta är ej så direkt uttaladt som i K. propos:n utan kommer till synes mera på en omväg; jfr 11:5 och 6 RB. Det vanliga är, att ansökningen göres skriftligen; muntlig ansökan förekommer sällan och blir alltmera sällsynt.

² Detta gäller, eftersom annat ej är särskildt stadgadt. Tydligt torde dock vara, att, om stämninggifvaren utfärdar stämning i anledning af en skriftlig ansökan, som inkommit med posten, denna ej kan anses ogiltig; så *Trygger*, anf. arb. sid. 14. Att stämmingsansökan icke får insändas med posten, betyder alltså blott, att stämninggifvaren ej är skyldig taga befattning med en sålunda inkommen ansökan.

det gäller att vara processuellt verksam, handla i egen person eller genom fullmäktig; om han saknar processhabilitet, företrädes han af sin legale ställföreträdare³, som likaledes eger begagna sig af fullmäktig. Fullmäktigs behörighet måste städs vid muntlig ansökan styrkas genom vederbörlig fullmakt. Å skriftlig stämmningsansökan äro de regler tillämpliga, som beträffande ansökningar i allmänhet äro gifna i K. K. den 1 Oktober 1812 och den 19 maj 1845⁴. Af nämnda författningar eller af grunderna för de däri gifna reglerna framgår, att sådan ansökan bör upptagas, dels om den är undertecknad af käranden själf (resp. af legal ställföreträdare för honom⁵) eller å hans vägnar af annan person, som befullmäktigats att underteckna — oafsedt härvid af hvem ansökningen ingifves⁶ — dels ock om den visserligen ej är undertecknad såsom nyss sagts men ingifves af käranden själf (resp. af legal ställföreträdare) eller af någon, som befullmäktigats därtill. Då det i dessa fall kommer an på bemyndigande,

³ Ang. begreppet legalt ställföreträdarskap se Bd I sid. 634 f. och § 37.

⁴ Ang. dessa författningar, som handla om såväl ansökningars som ock besvärsskrifters ingifvande, se den utförliga utredningen i min bok om Rättsmedlen sid. 346 ff. Denna utredning, som är gjord med hänsyn till besvärsskrifter, har tillämpning jämväl å ansökningar.

⁵ Ansökning anses egenhändigt undertecknad, då det ej finnes särskild anledning att antaga annat. Beträffande stämmningsansökning torde dock näppeligen någon annan utredning ifrågasättas än en sådan, som står så tämligen omedelbart till buds. Det kan ju böra komma i betraktande, att dröjsmål med stämningen kan medföra förlust af talan. I detta sammanhang vill jag ock ett ögonblick dröja vid det (föga praktiska) spörsmålet, huru, för den händelse stämning beviljats på grund af en ansökan därom, som antagits vara egenhändigt undertecknad, det förhållandet bör bedömas, att svaranden under målets handläggning invänder och styrker, att antagandet varit oriktigt. Bör i dylikt fall domstolen visa saken från sig på den grund, att målet ej blifvit vederbörligen anhängiggjort. För min del besvarar jag spörsmålet nekande. Då käranden ej vill ha förhållandet beaktadt, bör det bedömas från den synpunkten, att det föreligger rathabition; jfr därom Bd I § 46.

⁶ D. v. s., om ansökningen ingifves af annan än käranden, behöfver i ifrågavarande fall ingifvaren ej ha fullmakt för ingifvandet.

måste vederbörlig fullmakt företes. Beträffande frågan, huruvida vid stämningsansökan uppgifven egenskap af legal ställföreträdare för käranden behöfver styrkas, torde man böra anse, att detta i regeln icke kan påfordras ⁷.

Till den utredning, som rör ansökan om stämning, hör ock spørsmålet, huruvida flere personer ega förena sig om en ansökan, eller — för att formulera frågan så, att den otvetydigt är riktad på det väsentliga — huruvida flere kärande ega begära en gemensam stämning. I närmaste samband härmed — utan att dock strängt taget ha sin plats redan här — står frågan, om det är medgifvet att begära *en* stämning å flere svarande. Om så väl det ena som det andra handlar 11: 2 RB. Lagrummet har redan förut i detta arbete (Bd I sid. 998—1003) varit föremål för utläggning, och jag kan nu inskränka mig till att hänvisa till denna. Lämpligen må blott ytterligare framhållas, att det inom de gränser, som i lagrummet afses, är en obetingad rätt att begagna *en* stämning, och att det å andra sidan vid anhänigggörande af talan af eller mot flere icke är tillåtet att begagna *en* stämning i fall, som ej ingå under lagrummet ⁸.

II. Hos hvem ansökan om stämning bör göras, är ej direkt angifvet i lagen, men bestämmelser om hvem som har att gifva stämning finnas, och det är uppenbarligen till vederbörlig stämningsgifvare, som sökanden har att vända sig.

Nyssnämnda bestämmelser äro upptagna i 11: 3. Enligt desamma har man att skilja mellan stämning till häradsrätt och till rådstufvurätt.

⁷ Jfr de allmänna uttalandena i Bd I sid. 661 f. Man torde emellertid i afseende å förevarande spørsmål ega fog för att gå längre än där gjorts. Sålunda synes det öfver hufvud uteslutet, att vid pröfning af stämningsansökan stämningsgifvaren skulle inlåta sig på någon undersökning angående behörigheten att handla såsom organ för juridisk person; en dylik pröfning är merendels af alltför kräfvande natur för att kunna anställas på stämningsansökningens stadium.

⁸ I detta sammanhang bör ock erinras om K. Förkl. ^{14/10} 1892 ang. rätt att genom en stämning få motpart och vittnen inkallade.

Stämning till häradsrätt gifves af häradshöfdingen, d. v. s. af häradshöfdingen (eller vikarie för honom) i det tingslag, till hvars häradsrätt stämning begäres⁹. Härads- höfdingen — heter det vidare i lagrummet — »ege och för- ordna andra skickliga män att stämningar i hans ställe gifva»¹⁰. Då stadgande saknas om viss form för dylikt förordnande, gäller följaktligen, att sådan ej behöfver iakt- tagas. Någon annan begränsning i fråga om personvalet än den, som ligger däri, att den utsedde skall vara skicklig («skicklige män»), består ej¹¹. Att ej blott män utan äfven

⁹ Stämmings utfärdande är alltså numera en offentlig handling, och det är ej längre såsom i äldre rätt helt och hållet kärandens ensak att sörja för svarandens inkallande till rätten. Förändringen från, hvad som i sydgermansk rätt kallades, *mannitio* till *bannitio* har i vår rätt inträdt i och med Chr. L. L., som i 12 kap. Tingm. B. innehåller följande stadgande: »Nu wil man til annan kära, Tha skal then for rättenom sitter antingia stempna han sielfwer medh Witnom, som til käris, om han swa när är, eller och faa akärandenom twa bolfasta män, at han medh them stempne then til käris, ä hwar the han finna». Se härom och vidare om den historiska utvecklingen *Nordström*, Bidrag till den svenska samhällsförfattnings historia II sid. 571 ff., och *Livijn*, anf. arb. sid. 43 ff.

¹⁰ 11 kap. RB i dess ursprungliga lydelse innehöll ej något om behörighet för annan än domaren att gifva skriftlig stämning. Man torde vid sådant förhållande böra anse, att den befogenhet afsetts skola upphöra, som tidigare i viss utsträckning tillkom vissa personer på grund af deras tjänstställning att utan uppdrag af domaren utfärda stämningar; se författningar i Schmedeman's Justitieverk sid. 642, 663 och 1073 (K. Res. 1672, § 9; 1675 och 1686, § 8). Däremot torde det icke ha varit lagens mening att betaga häradshöfdingen rättigheten att åt annan lämna uppdrag till utfärdande af stämningar; se ock så- lunda *Livijn*, anf. arb. sid. 46 f., och *Trygger*, anf. arb. sid. 7. Denna uppfattning ligger till grund för K. Br. ⁸/₁ 1746 (ännu gällande), hvori stadgas, att häradshöfdingarne må själfva med dem, som i hvarje soc- ken eller distrikt utses till stämningars utfärdande, öfverenskomma om hvad de för deras besvär skola hafva (Författningen är i dess helhet intagen i Backman's Lagsamling V sid. 479).

¹¹ Ett K. Br. af 1685 (Schmedeman sid. 968) förbjöd häradshöfding- arne att låta sina egna skrivare i häradshöfdingarnes namn utfärda stämningar. Detta Br. har af *Broomé*, sid. 120, och *Livijn*, sid. 47 f., ansetts ännu gällande i tiden före den nuvarande (genom 1899 års lag tillkomna) stämmingsrätten (däremot är det ej anmärkt i Skarins lag-

kvinnor kunna förordnas, är uppenbart. Den förordnade eger lika vidsträckt behörighet att gifva stämningar som häradshöfdingen själf, åtminstone så framt ej förordnandet innefattar någon inskränkning¹². Tvifvelaktigt kan det synas vara, huruvida ifrågavarande förordnande får på ett eller annat sätt begränsas. För min del vill jag besvara frågan nekande. Stadgandet antyder ej, att begränsning kan göras; man kan fasthellre påstå, att det ger vid handen motsatsen¹³. Härtill kommer det sakliga och praktiska skälet, att af häradshöfdingen i stämmingsgifvares behörighet gjorda inskränkningar, om hvilka allmänheten saknade kännedom eller hvilkas innebörd den ej fullt fattade, skulle kunna bereda den olägenheter (kostnader, t. o. m. rättsförlust).

Enligt hvad 11:3 vidare innehåller skall förteckning å dem, som äro förordnade att gifva stämningar, i början af hvarje år af häradshöfdingen insändas till konungens befallningshafvande för intagande i länskungörelserna.

Huruvida man bör uppfatta häradshöfdingen i hans egen-

edition af 1899), och *Livijn* har under förbudet velat inbegripa jämväl häradshöfdingarnes examinerade tingsbiträden.

I detta sammanhang kan lämpligen fästas uppmärksamheten på bestämmelsen i § 2 sista st. i stadgan^{12/6} 1925 med vissa föreskrifter ang. domsagornas förvaltning, enligt hvilken bestämmelse fråga om förste notariens behörighet att gifva stämning bedömes enligt 11:3 RB.

¹² I K. propos. var i 3 § stadgadt, att allenast häradshöfdingens stämning skulle gälla, där den, hvilken stämningen skulle kungöras, hade sitt hemvist utom länet. Enligt gällande lag är ej förordnad stämmingsgifvares behörighet på detta sätt begränsad.

¹³ Det är — se strax härefter i texten -- endast föreskrifvet, att häradshöfdingen skall till KB insända en förteckning å de förordnade personerna, och att denna skall intagas i länskungörelserna, och lagstiftaren har påtagligen icke tänkt sig, att häradshöfdingen skulle kunna meddela förordnanden af olika räckvidd, om dessas innehåll underrätta KB och få dem intagna i länskungörelserna. Att giltighet skulle kunna tillerkännas ett begränsadt förordnande utan att begränsningen publicerades, torde vara uteslutet. Jfr för öfrigt de skäl, som föranledde Lagutskottet att föreslå borttagande af den ofvan i not 12 anmärkta bestämmelsen.

skap af stämningssgifvare såsom organ för domstolen eller såsom utöfvare af en honom gifven själfständig ämbetsbefogenhet, är ett skäligen likgiltigt spörsmål¹⁴. Då det icke finnes något i lagen, som anger, att stämningen utgör ett från domstolen (genom häradshöfdingen såsom organ) utgående föreläggande för svaranden att tillstådeskomma, är jag böjd för det senare alternativet. Af detsamma följer, att stämningen bör utfärdas icke på häradsrättens utan på domareämbetets vägnar¹⁵. Af häradshöfdingen förordnad stämningssgifvare handlar, enligt hvad lagen själf nämner, »i hans ställe», d. v. s. såsom hans ställföreträdare. Detta betyder icke, att sådan stämningssgifvare vid utöfningen af sitt uppdrag är att anse såsom häradshöfdingens privata biträde; han har gifvetvis ställningen af ett vid rättskipningen medverkande offentligt organ¹⁶.

Till rådstufvurätt gifves stämning, enligt 11:3 st. 3, »af den, som därtill satt är, eller, där sådan ej finnes, af rättens ordförande». Någon utläggning af hvad denna bestämmelse innebär torde ej vara erforderlig¹⁷.

Enligt 11:4 eger vid ansökan om stämning till underrätt den, hos hvilken stämning sökes, gifva stämning utan hinder däraf, att mot honom förekommer jäf, som i 13:1 RB sägs. Man har i sammanhang med denna regel uppkastat

¹⁴ Jfr en anmärkning därom i Bd I sid. 1139. *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 6 anser, att domaren såsom stämningssgifvare handlar å domstolens vägnar.

¹⁵ Så ock *Trygger*, anf. arb. sid. 9.

¹⁶ Jfr Bd I sid. 188 (sid. 182 i 2:dra uppl. af del 1).

¹⁷ I praxis har den uppfattning gjort sig gällande, att underrätt eger utfärda stämning (eller åtminstone — hvilket dock torde vara detsamma — ingå i pröfning af stämningssgifvarens ansökan). Se rättsfall i N. J. A. 1910 sid. 393: ansökan om stämning ingafs till Stockholms R.R. som ingick i pröfning af ansökningen och af anfördt skäl, att den icke hade i 11:5 RB föreskrifvet innehåll, förklarade sig förhindrad att meddela den begärda stämningssgifvarens resolutionen. — Tydligt är, att, om man uppfattar de i 11:3 RB nämnda stämningssgifvarne såsom organ för domstolen, denna bör anses ega äfven själf upptaga stämningssgifvarens ansökan och utfärda stämning (resp. afslå ansökningen).

spörsmålet, huruvida stämningsskriver är berättigad och pliktig att gifva stämning å sig själf, då sådan hos honom sökes, eller att gifva stämning å annan, då han själf är käre-
rande¹⁸. I enlighet med min utläggning af 13:1 RB¹⁹ innehåller lagrummet icke någon jäfsbestämmelse, som hindrar domare från att döma i egen sak. Den grundsats, som utsluter från dömande i egen sak, har af lagstiftaren betraktats såsom så själfklar, att den icke uttalats. Hyllar man denna mening, så kan icke till stöd för, att stämningsskriver skulle kunna utfärda stämning i egen sak, åberopas 11:4. För min del anser jag sådant icke vara öfverensstämmande med lag.

III. I 11:5 är föreskrift lämnad om hvad stämningssökanden skall innehålla eller — för att närmare återgifva lagens ord — hvad käranden, då stämning sökes, skall uppgifva. Den formulering, som stadgandet erhållit, har valts med hänsyn därtill, att det skall afse såväl muntlig som skriftlig ansökan.

a) Först och främst må framhållas, att vid stämningssökanden käranden skall uppgifva hvem han själf är äfvensom till hvem han vill kära (svaranden); då ansökningen göres å kärandens vägnar af annan, skall naturligtvis denne lämna dessa uppgifter. Detta har, hvad angår kärandens namn, ej särskildt uttalats i 11:5, men det är själfklart och framgår för öfrigt af bestämmelsen i 11:6, att stämningen skall, bland annat, innehålla uppgift om *parterna*, d. v. s. käranden och svaranden. Uppgift om käranden kan lika litet som uppgift om svaranden inflyta i stämningen, med mindre stämningsskriveren, då ansökningen göres, erhåller

¹⁸ *Livijn*, sid. 50, som uppmärksammat spörsmålet i dess förra del, finner det vara oformligt, att häradshöfding utfärdar stämning å sig själf, och anser, att detta därför bör, om möjligt undvikas, men att något absolut hinder för en dylik stämning dock icke finnes. *Trygger*, sid. 9 f., ställer frågan i beroende af, om 13:1 RB bör tolkas så, att lagrummets stadganden om jäf inbegripa det fall, att domare är part.

¹⁹ Se Bd I sid. 256 (sid. 241 i 2:dra uppl. af del 1).

kännedom om deras namn. För öfrigt gestaltar sig förhållandet olika, allt efter som ansökningen göres muntligen eller är skriftlig. I förra fallet lämnas de nödvändiga uppgifterna muntligen, medan i senare fallet stämningsgifvaren närmast har att hålla sig till den skriftliga ansökningen och, hvad särskildt beträffar kändandens namn, till underskriften å ansökningen.

Då part (kärande eller svarande) är en fysisk person, skall dennes namn, d. ä. hans verkliga namn, uppgifvas²⁰; skulle en ännu mera ingående uppgift vara erforderlig för att utmärka hvilken person som afses, bör naturligtvis sådan lämnas. Om parten är en juridisk person, uppgifves det namn, hvarmed rättssubjektet i den rättsliga samfärdseln bör betecknas²¹. Om parterna å ena eller

²⁰ Jfr Bd I sid. 541. Här må hänvisas till de bekanta rättsfallen i N. J. A. 1893 sid. 259 samt 1910 sid. 393. I det förra afslogs ansökan om stämning å »samtliga renegare» inom viss lappbys skadeersättningsområde, enär hvarken i ansökningen eller eljest uppgift lämnats å namnen på de personer, å hvilka stämning begärts; i det senare begärdes stämning å en angifven ångares befälhafvare, utan att dennes namn var i ansökningen utsatt, och blef stämning vägrad, enär svaranden icke blifvit så angifven, som i 11:5 RB är föreskrifvet. Dessa rättsfall, af hvilka särskildt det senare, såsom fallande i tiden efter den nu gällande stämningsslagens tillkomst, är af intresse, torde ge vid handen, att man i praxis kräver namngifvande af svaranden. Och att kräva en mindre tydlig uppgift på käranden, synes det ej vara fog för. K. Br. ²⁴/₇ 1741, som handlar om huru parter böra underteckna af dem ingifna skrifter, bör i detta sammanhang kunna åberopas beträffande sättet för angifvande af båda parterna. Till författningen hänvisas vid behandlingen af detta ämne af såväl *Broomé*, sid. 123, som *Liviijn*, sid. 60 f., hvilka bägge ej härvid göra skillnad emellan käranden och svaranden, medan *Trygger*, sid. 15 och 22, anser författningen lämna ledning blott i fråga om angifvande af käranden. Trygger uttalar, att stadgandet om, att svaranden skall uppgifvas, betyder, att han skall så tydligt angifvas, att man kan skilja honom från hvarje annan; ett namngifvande säges för sådant ändamål icke alltid vara tillräckligt men stundom vara erforderligt.

²¹ Jfr rättsfall i N. J. A. 1902 sid. 538, hvaraf man torde kunna draga den slutsatsen, att småaktig stränghet vid upprätthållandet af detta kraf icke iakttages.

andra sidan äro flera, skola samtligas namn uppgifvas. Be-
träffande det sist sagda är dock anledning att uppmärk-
samma det förhållande, som inom processteorien går under
namnet formell partshabilitet²². Jag erinrar om, att man,
då man använder detta uttryck, åsyftar personsammanslut-
ningar, hvilka icke äro att anse såsom själfständiga materi-
ella rättssubjekt men likväl framträda såsom yttre enheter
i processer. Associationsmedlemmarna äro här de verkliga
parterna, men då de kunna under en kollektivbenämning
kära och svara, är det ej nödvändigt, att de hvar för sig
nämnas såsom parter; sammanslutningen såsom sådan kan
angifvas såsom part. Exempel härpå lämna rättgång af
eller mot oskift dödsbo. Delegarne i boet äro parter i sådan
rättgång och icke dödsboet²³, men det förekommer och
anses tillåtet i praxis, att boet nämnes såsom part²⁴.

²² Se min utredning därom i Bd I sid. 526—536.

²³ Jfr 10:2 och 11:8 RB i deras ursprungliga lydelse samt nu-
varande 10:3 och 11:11 RB.

²⁴ Jag har i den ofvan i not 22 omförmälda utredningen antagit, att
partrederi och oskift dödsbo kunna uppträda i processer såsom yttre
enheter, och med hänsyn därtill tillagt dem formell partshabilitet.
De särskilda delegarne behöfva ej namngifvas i stämning. Härmed
står i sammanhang, att stämning ej behöfver af käranden delgifvas
samtliga delegarne; jfr betr. partrederi § 10 sjölagen och betr. dödsbo
11:11 RB.

Bortsedt från, om det är anledning att tala om formell partshabi-
litet eller ej, torde det äfven i vissa andra fall, i hvilka flere svarande
kunna instämmas annorledes än genom delgifning af stämningen åt
hvar och en af dem enligt den allmänna regeln i 11:7 RB, icke anses
vara nödvändigt att i stämningen uttryckligen namngifva de särskilda
svarandena; uppenbarligen bör dock af stämningen otvetydigt framgå,
hvilka personer käranden vill indraga i rättgången såsom svarande-
parter. Att denna åsikt omfattas i praxis i fråga om stämning å helt
byalag, då svarandena äro flere än tio och följaktligen reglerna i 11:12
RB tillämpliga, synes framgå af motiveringen i högsta instansens
domar i de rättsfall, som refereras i N. J. A. 1918 sid. 520 och 1920 sid.
166. (Rättsfallen angå närmast ej stämning å byalag utan sådan
stämning å »samtliga öfriga sakegare», som innefattar klander å väg-
delningsförrättning enligt lagen ⁵/₇ 1907 om enskilda vägar, och i afse-
ende å hvars delgifning 2 § i nämnda lag varit tillämplig; se numera

Ofvan har yttrats, att en fysisk person, som är part, bör i stämningen angifvas med sitt verkliga namn. Detta leder in på det särskilda spörsmålet, huruvida en enskild nä-

lagen ²⁹/₆ 1926 om enskilda vägar § 24. Se ock rättsfall i N. J. A. 1912 sid. 221, hvaraf framgår, att, då i stämning, innefattande klander å vägdelningsförrättning, öfriga af förrättningen berörda sakegare upptagits såsom svarande icke genom angifvande af deras namn utan på det sätt, att de betecknats såsom byamännen inom vissa uppgifna byar, detta godkänts, enär i stämningen »med erforderlig tydlighet» såsom svarande angifvits egarne och innehafvarne af fastighet inom omförmälda byar.) Om däremot vid stämning å flere den allmänna delgifningsregeln i 11:7 måste iakttagas, böra ock alla svarandena uttryckligen namngifvas i stämningen. Så bör följaktligen ske, då stämning uttages icke å ett helt byalag utan endast å vissa egare af fastighet inom byalaget eller visserligen å helt byalag men i fall, då svarandena icke äro flere än tio. Hvad angår det sistnämnda fallet, möter emellertid spörsmålet, huruvida icke det finnes byalag, som böra betraktas såsom själfständiga rättssubjekt (juridiska personer). Här är anledning uppmärksamma det i N. J. A. 1915 sid. 303 refererade rättsfallet. I detta gjordes å byamännens sida gällande, att sedan uråldriga tider byalagen i orten utgjort särskilda sammanslutningar med en mängd gemensamma ekonomiska och andra intressen, att dessa gemensamma angelägenheter städse afgjorts å byastämmor, där alla jordegare i byn haft rösträtt och majoriteten haft bestämmanderätt, att vissa funktionärer och gemensam kassa funnes och ordentliga stämmaprotokoll fördes, samt att det ej förut blifvit ifrågasatt, att byalagen såsom enheter skulle sakna rättslig kapacitet. På uppfattningen, att det byalag, hvarom i målet var fråga, borde anses såsom ett särskildt rättssubjekt, torde högsta instansens domslut vara grundadt, om ock visserligen motiveringen är så försiktigt och obestämdt hållen, att den måhända ej berättigar till någon säker slutsats i denna riktning. (Det kan ifrågasättas, huruvida icke byalag, uppfattade såsom juridiska personer, äro att hänföra under bestämmelserna i vare sig 11:15 eller 16 RB. Att det förra lagrummet vid stämningens tillkomst ej afsetts skola finna användning å byalag torde vara otvifvelaktigt, och att det senare ej är tillämpligt framgår af dess affattning. Jfr här nedan sid. 313 f.).

Vid anhängiggörande af mål ang. grufva, som tillhör flere gemensamt, torde det icke böra uppställas såsom ett oeftergifligt kraf, att de särskilda delegarne namngifvas i stämningen. Det bör tvifvelsutän anses tillräckligt, att stämningen riktas mot delegarne såsom sådana utan utsättande af deras namn, om blott grufvan betecknas med det namn, som är densamma åsatt; jfr 6 § i Grufvestadgan ¹⁶/₆ 1884, hvaraf framgår, att mutsedel skall innehålla, bland annat, den benämning,

ringsidkare kan stämma eller stämmas under den firma, hvarunder han bedrifver sin rörelse. Tidigare i detta arbete²⁵ har en ingående undersökning egnats åt frågan, om sådan näringsidkares firma eger juridisk personlighet, och svaret har blifvit nekande. Däraf har dragits den slutsatsen, att partshabilitet ej kan tilläggas firman, och jag har i sammanhang därmed — utan att egentligen ställa mig afvisande till rådande praxis, att stämning meddelas å firman — uttalat, att denna praxis knappast står i full öfverensstämmelse med stadgandena i 11:5 och 6 RB, att stämningen skall innehålla uppgift om parterna. Dessa stadganden innebära nämligen, efter min mening, att det rättssubjekt, som i rättegången skall spela rollen af part, skall angifvas med sitt namn, och firman är i verkligheten namn på näringsidkarens företag, som saknar rättssubjektivitet, och icke på honom själf. Häremot har från olika håll framställts gensagor²⁶. Man har därvid hufvudsakligen framhållit, att firma är näringsidkarens verkliga och lagliga namn, så vidt angår hans rörelse²⁷, samt att affärslifvet

hvarunder anläggningen må kunna från andra dylika skiljas. Hvad sålunda antagits beträffande delegare i grufva, torde ega motsvarande tillämpning å delegare i gemensamhetsfiske, åtminstone i fall, hvarom 11:13 st. 2 handlar.

Slutligen synes det mig vara lämpligt att hänvisa till rättsfallet i N. J. A. 1915 sid. 420. Då här vid klander å förrättning för delning af enskild vägs underhåll stämningen riktats mot, bland andra sakegare, »Skybergs sågs egare» utan namngifvande af de personer, som därmed afsåges, men stämningen det oaktadt ej underkänts, får man ej här af draga den slutsatsen, att det öfver hufvud är medgifvet att vid instämmande af samegare till en fastighet underlåta namngifva de särskilda egarne; i förevarande fall berodde utgången h. o. h. därpå, att i förrättningshandlingarna »Skybergs sågs egare» utan närmare angifvande af därmed afsedda personer upptagits såsom sakegare.

²⁵ Bd I sid. 536—542.

²⁶ Se sålunda *Köersner*, Anmälan af Festskrift för Friherre R. A. Wrede i Tidskr., utg. af Jur. Fören:n i Finland 1922 sid. 396 ff., samt *Eberstein*, Materiellt rättsskydd (1927) sid. 116 f.

²⁷ Att firma är ett verkligt och lagligt namn, ligger i öppen dag. Men det är, enligt hvad jag Bd I sid. 537 närmare utvecklats, snarare

skulle onödigt hindras och betungas, om rättegång endast finge föras under näringsidkarens borgerliga namn. Vikten af det senare skälet bör ej underskattas, och det ger otvifvelaktigt nämnda praxis ett godt stöd. Den teoretiska grundval, hvarpå mina tidigare uttalanden i detta ämne hvila, synas mig dock å andra sidan icke böra fränkännas en viss styrka, och jämväl några förut ej anförda praktiska synpunkter torde böra tagas i betraktande. Det är uppenbart, att enskild näringsidkare icke i hvilka tvistemål som helst bör kunna stämma eller stämmas med användande af firman. Mål, som falla inom familje- eller arfsrättens områden, äro tydligtvis uteslutna, men jämväl förmögenhetsrättsliga tvister, som ej afse näringsidkarens rörelse, böra rätteligen undantagas. En pröfning i detta afseende (åtminstone så vidt angår förmögenhetsrättsliga tvister) redan på stämmningsansökningens stadium torde dock näppeligen kunna ifrågakomma, och det torde ej heller kunna anses tillfredsställande, att domstolen, sedan under handläggningen af målet upplysning vunnits om dess innebörd, afvisar saken utan pröfning på den grund, att den ej har afseende å näringsidkarens rörelse.

Af stämningen skall framgå hvilka *parterna* äro, och det är om dem uppgift skall lämnas då stämning sökes. Det är följaktligen ej tillåtet att underlåta nämna part och i stället nämna blott en legal ställföreträdare för honom²⁸. En fråga, som ej härmed må förväxlas, är den, hvem stämningen skall delgifvas, på det att målet måtte blifva lagligen anhängig-

ett namn på företaget än på företagaren. Af denne användes det eller bör det i hvarje fall användas allenast då han uppträder under utöfning af sin rörelse. Man kan därför icke utan fog beteckna firman, satt i relation till näringsidkaren personligen, såsom en pseudonym.

²⁸ Då i äktenskap, som ingåtts innan nya GB trädde i kraft och å hvilka därför äldre rätt skall tillämpas, mannen för talan i mål angående hustrun tillhörig egendom, gör han det i egenskap af part och icke såsom blott ställföreträdare för henne; jfr därom Bd I sid. 508. Då mannen i sådana mål stämmer eller stämmas, ligger alltså däri icke något undantag från regeln, att parten skall nämnas.

gjordt. Om svaranden är processinhabil, skall naturligtvis delgifningen ske till den legale ställföreträdaren. Hinder för, att det i stämmingsresolutionen gifna föreläggandet för svaranden att tillstädeskomma inför rätten och svara i anledning af kändans talan riktas till ställföreträdaren, finnes ej, och så torde i allmänhet ske i fall, då ställföreträdaren namngifvits. Nödvändigt att i stämmingsansökan uppgifva namnet på processinhabil svarandes ställföreträdare kan det emellertid så mycket mindre vara, som det öfver hufvud icke är nödigt att i ansökningen lämna uppsynning om att svaranden är processinhabil.

b) Då stämning sökes, skall kändanden vidare uppgifva, till hvilken domstol stämningen begäres. Denna uppgift är ej öfverflödig, ty hänvändelsen till en viss stämmingsgifvare gifver ej alltid vid handen, hvilken domstol som åsyftas; en stämmingsgifvare kan ju nämligen ega behörighet att utfärda stämning till mer än en domstol²⁹. För öfrigt föreligger ju alltid den möjligheten, att en kändande vänder sig till en stämmingsgifvare, hvars behörighet afser annan domstol än den, till hvilken kändanden vill stämma.

c) Slutligen skall enligt 11:5 RB kändanden uppgifva saken. Därmed förstås det materiella rättsförhållande, i afseende å hvilket han begär skydd och som alltså skall utgöra föremål för den process, till hvilken han genom stämmingsansökningen tager initiativet. Den närmare redogörelsen för hvad uppgiften om saken skall innehålla lämnas nedan. Här behöfver blott framhållas, att saken skall kännetecknas med den noggrannhet, att den kan skiljas från andra; den skall m. a. o., såsom den vedertagna frasen lyder, individualiseras³⁰.

d) De i det föregående omförmälda uppgifterna *skall*

²⁹ Detta är, hvad angår härads höfding, alltid fallet, då flera tingslag äro förenade till en domsaga.

³⁰ Se härom hvad redan i detta Bd sid. 61 och å där (not 34) citerade ställen anförts.

en kärke, som söker stämning, lämna. Det står honom, enligt hvad i 11:5 säges, fritt att dessutom uppgifva, huru lång tid han för stämningens delgifning tarfvat. Att detta icke är att fatta så, som om det tillagts käranden någon rätt att bestämma hvilken dag skall sättas till inställelsetag i målet, utvecklats vidare nedan.

e) För den händelse käranden, då han söker stämning, icke lämnar de uppgifter, som i 11:5 äro föreskrifna och för hvilka nu redogjorts, uppstår spörsmålet, om stämningsgifvaren bör söka åstadkomma, att bristen fylles. På annat sätt än genom frågor till stämningssökanden kan naturligtvis stämningsgifvaren öfver hufvud ej härvid vara verksam. Spörsmålet har redan delvis varit föremål för undersökning, nämligen beträffande medverkan från stämningsgifvarens sida till att saken blir vederbörligen angifven³¹. De resultat, till hvilka jag därvid kommit, äga hufvudsakligen tillämpning jämväl på de öfriga uppgifter, som vid ansökningen skola lämnas³².

IV. Den föregående framställningen kan lämpligen avslutas med en utredning af frågan, om stämning får vägras.

Lagberedningen har i sitt förslag till rättegångsbalk³³ upptagit stadgandet: »Ej må stämning vägras»; och uttalar därom i motiverna till förslaget, att det är en gammal och allmänt vedertagen rättsregel här i landet, att stämning i tvistemål aldrig må vägras, hvilken regel Beredningen trott böra sanktioneras genom uttryckligt stadgande. Inom teorien har man vid utläggningen af detta ämne icke ansett sig kunna uppställa såsom undantagslös regel, att

³¹ Se i detta Bd sid. 61 f.

³² Det torde icke finnas tillräcklig anledning att mera i detalj ingå på detta ämne, som ju icke inrymmer några dunkla punkter. Att stämningsgifvaren t. ex. icke kan underlåta att fråga efter, till hvilken domstol det skall stämmas, i fall då hans behörighet att utfärda stämningar afser mer än en domstol, är uppenbart.

³³ Se Förslag till RB af 1849, förra delen kap. 11 § 6, samt motiverna sid. 15.

ansökan om stämning alltid skall bifallas, men man har dock i allmänhet tagit den hänsyn till nämnda regel, att man framställt stämmingsvägran såsom något, hvilket endast i vissa uppenbara undantagsfall får förekomma³⁴. Regeln är emellertid endast delvis riktig. I andra ej mindre viktiga afseenden är den oriktig, och då dessa vid pröfningen af en stämmingsansökan i främsta rummet göra anspråk på beaktande, gör man bäst i att icke räkna med en så allmänt hållen sats.

En stämmingsgifvare har att ingå i pröfning af, huruvida något brister beträffande själfva ansökningen om stämning, men sådana omständigheter, som i öfrigt utgöra förutsättningar för, att den domstol, till hvilken stämning begäres, skall kunna handlägga och pröfva hufvudsaken³⁵, äro undandragna hans bedömande och kunna följaktligen icke gifva anledning till stämmingsvägran. Det torde i öfverensstämmelse härmed vara otvifvelaktigt, att stämmingsgifvaren icke eger vägra stämning därför att han finner domstolen obehörig³⁶ eller part vara i saknad af saklegitima-

³⁴ Jfr i ämnet *Schrevelius*, § 118; *Broomé*, sid. 120 f.; *Livijn* sid. 53—55; *Trygger*, sid. 10—13, 14 f.; *Wrede*, Civilprocessrätt II sid. 7 f. — Till stöd för åsikten om otillåtligheten af stämmingsvägran har hänvisats till ett uttalande i K. Br. till Öfver-Borgrätten 9/11 1694. Att denna författning är utan betydelse i fråga om hvad som nu gäller, ligger dock i öppen dag; det saknas därför hvarje anledning att gå närmare in på hvad den i förevarande afseende har att förmåla.

³⁵ Se § 59 i detta arbete, där läran om processförutsättningarna utvecklas, särsk. sid. 1158—1160 samt 1173—1183.

³⁶ *Broomé*, sid. 121, och *Livijn*, sid. 55, anse det icke vara stridande mot lag, att stämmingsgifvare i fall, då det är uppenbart, att domstolen, till hvilken stämning begäres, är obehörig, vägrar stämning. *Trygger*, sid. 11 f., besvarar visserligen ifrågavarande och därmed sidoställda spörsmål så, att stämmingsgifvaren icke eger vägra stämning, men framställer ämnet, som om det i stort sedt vore tvifvelaktigt. För min del är jag utan någon som helst tvekan af den åsikten, att stämmingsgifvaren i ifrågavarande och jämnställda fall förfar oriktigt, om han vägrar stämning. En stämmingsgifvare, hos hvilken stämning begäres, kan, då annat ej är stadgadt, endast pröfva sådant, som har afseende å själfva ansökningen, och dit hör uppenbarligen icke sådana

tion³⁷ eller saken redan vara anhängig vid domstol (*lis pendens*) eller *res judicata* eller vederbörligt rättsskyddsbehof ej föreligga. Däremot måste visserligen, såsom nyss nämndes, brister, hvilka hänföra sig till stämningens ansökningen, beaktas och föranleda stämningens vägran. Dock gäller detta ej utan viss inskränkning. En befarad brist kan vara af den beskaffenhet, att dess konstaterande kräfver en mera djupgående undersökning eller pröfning, än som på stämningens ansökningens stadium lämpligen kan ifrågakomma. Där detta är fallet, bör stämningens gifvaren ej afslå ansökningen; att bevilja den, innebär detsamma som att hänskjuta pröfningen till domstolen.

Till brister, som ha afseende å själfva stämningens ansökningen, hör, att den göres hos en stämningens gifvare, som ej är behörig att utfärda stämningar till den domstol, till hvilken stämning begäres, eller att den icke göres på sådant sätt, att å densamma kan fästas afseende³⁸.

Berer frågan om ansökningens upptagande på kändens resp. ställföreträdares för honom processhabilitet, så bör — i enlighet med hvad ofvan antydts om lämpligheten af att tvifvelaktiga anledningar till stämningens vägran ej pröfvas af stämningens gifvaren — skillnad göras emellan total och begränsad processhabilitet³⁹; pröfningen af, huruvida på grund af begränsad processhabilitet sökanden ej kan handla med rättslig verkan, bör lämnas till domstolen. Nära den brist, som utgöres af processinhabilitet, står den omständigheten, att såsom kändande eller svarande framstår en person sammanslutning (eller annan bildning), som ej eger juridisk

frågor som domstolens behörighet, parts saklegitimation m. m. Hvad särskildt beträffar domstolens behörighet, så framgår numera otvetydigt af 10: 28, 29 och 31 RB m. fl. lagrum, att pröfningen däraf tillkommer domstolen.

³⁷ Jfr Bd I § 34 och sid. 1008 f. not 25.

³⁸ Se ofvan sid. 265 f. och den där gjorda skillnaden emellan skriftliga och muntliga ansökningar.

³⁹ Se Bd I § 33 i detta arbete.

personlighet och alltså saknar partshabilitet⁴⁰; det bedömande, som i sådant afseende är erforderligt, bör ej ankomma på stämningssgifvaren.

Redan förut i denna paragraf (ofvan sid. 267) har anmärkts, hurusom rätt att använda gemensam stämning, då flere skola kära resp. flere skola instämmas att svara, icke finnes i vidare mån, än som framgår af bestämmelserna i 11:2 RB⁴¹. En stämningssgifvare är följaktligen ej blott berättigad utan pliktig att vägra utfärdande af gemensam stämning, då sådan ej är enligt nyssnämnda lagrum tillåten. Det villkor för gemensam stämning — ett visst materiellt samband mellan målen — som lagrummet uppställer, är emellertid sådant, att dess förefintlighet gemenligen ej kan med säkerhet utrönas af stämningssgifvaren, och när helst detta är förhållandet, bör han bifalla stämningssansökningen⁴².

Beträffande stämningssvägran af den orsak, att vederbörliga uppgifter om parterna icke lämnas då ansökningen göres, må hänvisas till den förut gjorda utredningen (sid. 271 ff.).

Då vissa personer på grund af den ställning, som de enligt gällande stats- eller folkrättsliga regler intaga, icke kunna tvingas såsom svarande in i en process, bör ock stämningssgifvare vägra stämning, som begäres å sådan person⁴³.

⁴⁰ Jfr Bd I sid. 525—545 och 1176 f. samt ofvan sid. 272 f. Beaktas må i detta sammanhang särskildt hvad som yttrats om den s. k. formella partshabiliteten.

⁴¹ Däremot är rätten för kärande att begagna samma stämning för anhängiggörande af flera käromål mot samma svarande (objektiv kumulation) obegränsad; se Bd I sid. 982 f.

⁴² Jfr Bd I sid. 999, där det dessutom framhålles, att den omständigheten, att gemensam stämning gifvits i fall, då det enligt 11:2 ej bort ske, icke bör medföra, att domstolen utan vidare pröfning skiljer målen från sig; påföljden kan endast blifva den, att domstolen förordnar om handläggning af målen hvar för sig.

⁴³ Jfr Bd I sid. 542.

Någon närmare utredning om, hvilka dessa personer äro, skall jag ej här söka lämna⁴⁴.

Att stämning skall vägras, om sökanden icke uppgifver domstolen och saken, ligger i öppen dag. Då emellertid en pröfning från stämningsgifvarens sida af, huruvida saken vederbörligen individualiserats, icke lämpligen synes, där så anses ej ha skett, böra föranleda stämningvägran, torde man i denna del böra stanna vid, att endast i de klara

⁴⁴ Se i ämnet särskildt *Broomé*, sid. 73—76 och 121 f., som mera ingående sysslat därmed.

Beträffande personer, som åtnjuta exterritorialitetsrätt, torde inom svensk processteori råda enighet om, att stämning å dem icke må beviljas; se sålunda *Schrevelius*, sid. 248 f.; *Broomé*, l. c.; *Livijn*, sid. 55, och *Trygger*, sid. 12. Man kan ock hänvisa till positiva stadganden i vår rätt, nämligen 1:4 Str.l. och K. Br. ¹⁰/₂ 1769 (ang. främmande sändebuds betjente). För min del har jag förut, Bd I sid. 1178, bland processförutsättningar, som ha afseende å processinledningsakten, upptagit, att svaranden lyder under inländsk domsrätt, och närmare utfört detta så, att talan emot en person, som åtnjuter exterritorialitetsrätt, icke får vid svensk domstol anhängiggöras, hvadan det är oriktigt att utfärda stämning å sådan person; om det ändock skett och stämningen blifvit honom delgifven, är själfva inledandet af rättegången behäftadt med ett fel, som utesluter handläggning och pröfning af hufvudsaken. Inom finländsk processteori (se *Grantell*, i *Festskrift för R. A. Wrede* sid. 214 not, och *Sjöström*, *Formell processledning* sid. 47 f.) har uppmärksamheten fästs därpå, att utlänningar, som åtnjuta exterritorialitetsrätt, i vissa fall ändock äro skyldiga att svara i rättegång vid domstol i det land, där de uppehålla sig såsom diplomatiska representanter, nämligen om de idka näring inom landet eller där ega fastighet och processen föranledes af rörelsen eller angår fastigheten; och har i anslutning därtill uttalats den åsikten, att, då afgörandet af, huruvida skyldighet att svara in casu föreligger, icke bör ankomma på stämningsgifvaren, denne icke bör vägra stämning å person, om hvilken nu är fråga. Med allt erkännande af, att synpunkten är beaktansvärd, är jag likväl för min del föga böjd för att gå så långt, och skälet är det, att den folkrättsliga reglen är af den betydelse, att den icke synes böra sålunda eftersättas, detta så mycket mindre, som den antydda skyldigheten för diplomatisk representant att svara endast i mycket sällsynta undantagsfall faktiskt torde vara för handen. Stämningsgifvare synes mig alltså böra vägra stämning, utom då ett undantagsfall klarligen befinnes vara för handen.

fallen, när saken ej ens är antydd, ansökningen bör afslås ⁴⁵. Strängare förfar man ej heller i praxis.

Slutligen torde det vara otvifvelaktigt, att en stämmningsansökan icke bör bifallas, om kändens talan befinnes gå ut på något, som är alldeles orimligt eller uppenbart stridande mot sedlighet eller lag. Att här liksom eljest, då fråga uppkommer, huruvida stämmningsansökan bör bifallas, den största försiktighet bör iakttagas, behöfver knappast särskildt framhållas, men att fall kunna tänkas förekomma, då det skulle vara för rättskipningen nedsättande, om ej statens därmed betrodda organ egde undandraga sig den medverkan, som ligger i utfärdandet af stämning, torde ej med fog kunna bestridas.

Själfklart är, att det icke är nödvändigt eller tillåtet att, innan beslut fattas öfver en stämmningsansökan, infordra svarandens förklaring, och undantag från denna i sakens natur liggande regel kan ej göras beträffande ansökan om stämning till hofrätt ⁴⁶. Ett verkligt undantag ligger ej däri, att enligt K. Br. ²⁴/₄ 1729 och ²⁸/₁₀ 1730 ⁴⁷ ansökan om stämning å främmande sändebuds betjente ej må utfärdas förr än sändebudet lämnats tillfälle att yttra sig; grunden härtill är, såsom genast inses, en annan än den vid vanlig kommunikation bestämmande.

I afseende å rätten att vägra stämning bör en viss skillnad göras emellan de personer, som jämlikt 11: 3 st. 2 RB af häradshöfding förordnats till stämmningsgifvare, och öfriga stämmningsgifvare. Jämväl de förra ega och böra vägra utfärdandet af stämning i fall, då de finna skäl därtill föreligga, men de ha ej någon befogenhet att meddela ett formligt beslut, innefattande sådan vägran. Deras förordnande kan, enligt hvad nyssnämnda lagstadgande antyder, ej åt

⁴⁵ Se vidare framställningen i § 68 af detta arbete sid. 61 f.

⁴⁶ Jfr *Nehrman*, sid. 136 § 4, som upplyser, att kommunikation af stämmningsansökan i hofrätt var bruklig, äfvensom *Liviñ*, sid. 53 f.

⁴⁷ Se *Nehrman*, sid. 148 § 41.

dem upplåta en dylik befogenhet; häradshöfdingens förordnande går endast ut på att »stämningar i hans ställe gifva». Påkallar stämningssökanden ett formligt beslut, så bör han hänvisas att vända sig till häradshöfdingen med sin ansökan.

Häradshöfding eller stämningssökvare i stad, som vägrar utfärda en hos honom sökt stämning, är tydligtvis skyldig att, om sökanden det begär, meddela denne ett skriftligen affattadt, motiveradt beslut om denna vägran, hvilket beslut vid skriftlig stämningssökning naturligen bör tecknas å ansökningen. Tvifvelaktig och jämväl föremål för meningskiljaktighet är frågan, huruvida sådant beslut får öfverklagas. Vid frånvaron af stadgande därom kan jag för min del ej komma till annat resultat, än att den mening, som går ut på, att klagorätt ej finnes, har det säkraste stödet i positiv rätt⁴⁸. Praktiskt tilltalande anser jag dock ej denna mening vara, och den torde knappast stämma med uppfattningen i praxis⁴⁹.

⁴⁸ *Schrevelius*, sid. 249 (i anslutning till äldre författare) har uttalat den åsikten, att — i analogi med hvad i 25:20 RB, ursprungl. lydelsen, stadgades om klagan öfver nekadt vad — talan mot beslut om nekadt stämning finge fullföljas genom besvär inom vanlig tid. Däremot har *Livijn*, sid. 56 f., anfört, att analogien från det nämnda lagrummet ej vore fullt träffande, emedan där vore fråga om ett beslut i ett anhängigt mål, medan åter ett beslut om stämningssökning meddelas innan rättegång kommit till stånd och därför ej hemföller under reglerna för rättsmedelsförfarandet under rättegången. Författaren finner det därför mera öfverensstämmande med gällande lag (= före 1899 års stämningsslag gällande rätt), att den med beslutet missnöjde vederbörligen anmäler stämningssökaren för ämbetsfel och i denna ordning söker vinna rättelse i beslutet. Samma ståndpunkt som *Livijn* intager *Wrede*, *Civilprocessrätt* II sid. 8 f. *Trygger*, sid. 13, afvisar jämväl tanken på att hämta analogi från 25:20 RB men anser icke dess mindre besvär öfver stämningssökarens beslut kunna i vanlig ordning hos hofrätten anföras. Författaren förmenar nämligen »hvad angående besvär i ansökningsärenden i allmänhet gäller ega tillämpning jämväl i detta fall», och eftersom »någon viss besvärstid ej är föreskrifven, skulle någon sådan alltså icke gälla». Se vidare nästföljande not.

⁴⁹ Rättsfallet i N. J. A. 1893 sid. 259 utvisar, att talan mot härads-

B. *Utfärdande af stämning.*

Stämningens⁵⁰ innehåll är naturligtvis bestämdt af dess ändamål. Om hvad i densamma skall upptagas är stadgad i 11: 6, hvaraf framgår, att den skall innehålla, förutom anmaningen till svaranden att tillstådeskomma inför rätten för svaromåls afgifvande, dels samma uppgifter, som, enligt hvad förut är utredt, skola lämnas då ansökan om stämning göres, dels ock därutöfver uppgift om, å hvilken ort och dag eller, där tiden för ting ännu ej är bestämd, å hvilken rättegångsdag under tinget parterna skola sig vid rätten inställa.

Att det i stämningen skall föreläggas *svaranden* att in-

höfdings beslut att vägra stämning fullföljts genom besvär till hofrätten, som upptagit besvären till pröfning; öfver hofrättens beslut, hvarigenom ändring ej gjordes i häradshöfdingens resolution, klagades i högsta instansen, som likaledes ingick i saklig pröfning. — I det i N. J. A. för 1910 sid. 393 refererade rättsfallet öfverklagades likaledes beslut, innefattande stämmingsvägran, och besvären fullföljdes till högsta instansen, som lika med hofrätten ingick i saklig pröfning. Här är emellertid att märka, hurusom ansökningen, som afsåg stämning till rådstufvurätt, ingifvits till rätten och icke till stämmingsgifvare, som i 11: 3 st. 3 RB omförmäles, samt att beslutet öfver ansökningen meddelats af rätten. (Måhända kan man våga den förmodan, att tillvägagångssättet berott på tvekan, huruvida talan finge föras mot beslut om stämmingsvägran af stämmingsgifvare, som i 11: 3 angifves.)

Min i texten uttalade åsikt ang. frågan om rätt att fullfölja talan mot stämmingsgifvares beslut har sin grund däri, att vår rätt icke innehåller några allmänna bestämmelser om rätt att fullfölja talan mot myndighets beslut. De i RB upptagna allmänna stadgandena ang. besvär såsom rättsmedel mot beslut i ärenden röra sådana af domstol meddelade beslut. I Promulgationslagen till 1901 års rättegångslag förekommer en paragraf, som man i detta sammanhang ej kan undgå att tänka på, nämligen § 5, men en granskning af densamma torde gifva vid handen, att den ej medger klagan öfver stämmingsgifvares beslut. Den handlar visserligen om klagan öfver beslut af myndigheter i allmänhet (ej blott domstolar), men den har afseende endast å beslut i mål, som enligt lag eller särskild författning må i allmän öfverrätt fullföljas, och hvarken af lag eller särskild författning framgår, att ansökan om stämning i och för sig konstituerar ett mål, som må sålunda fullföljas.

⁵⁰ Med stämningen förstås här stämmingskriften; se ofvan sid. 259 f.

ställa sig, behöfver ej närmare utföras⁵¹. Däremot är det anledning att något dröja vid spörsmålet, huruvida enahanda föreläggande skall gifvas kåranden. Svaret är, såsom genast inses, beroende på, huruvida inställelseplikt åligger honom. Till stöd för ett jakande svar kunde man vilja åberopa slutet af 11:6: »parterna skola sig vid rätten inställa», men tvifvelsutän innebär denna affattning, som fallit sig helt naturlig, icke något ståndpunktstagande till förevarande spörsmål⁵². För min del har jag redan förut yttrat mig i frågan om inställelseplikt för kåranden⁵³. Af min då uttalade åsikt följer, att stämningen icke bör upptaga något egentligt föreläggande för kåranden att tillstådeskomma.

Beträffande krafvet på, att stämningen skall uppgifva domstolen, äro några ord här påkallade, ehuru det uppställes redan med hänsyn till stämningsansökningen. Det bör rimligtvis icke fattas så strängt, som att domstolens officiella namn skall fullständigt och uttryckligt upptagas i stämningen. Om hvilken domstol fråga är, kan äfven på annat sätt göras så klart, att hvarje anledning till tvekan är utesluten. Då det stämmes till rådstufvurätt, som består af flera afdelningar, bör lämpligen i stämningen angifvas, å hvilken afdelning målet skall handläggas.

Angående utsättande i stämningen af orten, där parterna böra infinna sig, torde blott behöfva framhållas, att särskildt angifvande af denna ort ej gärna kan anses erforderligt vid stämning till rådstufvurätt, hvars fullständiga namn (i hvilket ju jämväl ingår stadens namn) återgifves. Visserligen hör det till god ordning och bör, ehuru lagen måhända ej bör anses kräfva det, iakttagas, att i stämningen nämnes stadens rådhus såsom den plats, där rätten sam-

⁵¹ Ang. svarandens inställelseplikt se Bd I sid. 1110 ff.

⁵² I 11:1 RB enl. ursprungl. lydelsen talades ej om förpliktelse för annan af parterna än svaranden att inställa sig vid rätten.

⁵³ Bd I sid. 1108 f.

manträder och parterna ha att infinna sig, men uraktlåtenhet härutinnan kan icke skäligen medföra någon påföljd. Att orten bör med all nödig noggrannhet angifvas, därest rådstufvurätten sammanträder annorstädes än å rådhuset, är uppenbart. I fråga om stämning till häradsrätt synes man städse böra fasthålla vid krafvet på omnämmande af orten, och detsamma torde kunna sägas i afseende å stämning till hofrätt⁵⁴.

Hvad till sist beträffar omnämmandet i stämningen af inställelsetiden, så bör påpekas, att parterna enligt stadgandet i 11:6 skola erhålla besked om dagen, då de hafva att inställa sig vid rätten, och icke om dagen, då målet skall handläggas. Denna skillnad är icke utan en viss betydelse. Formuleringen är vald för att utmärka, att parterna icke ha rätt att fordra och icke under alla förhållanden kunna påräkna att få målet handlagdt den dag de hafva att infinna sig. Det är visserligen lagens mening, att målet skall handläggas å inställelседagen, men hänsyn har tagits därtill, att det kan visa sig omöjligt att medhinna handläggning af samtliga mål, som utsatts till en viss dag⁵⁵.

⁵⁴ *Livijn*, sid. 62 f., synes mig gå för långt, då han säger det vara onödigt att vid utfärdande af stämning till ordinarie ting eller tings-sammanträde närmare angifva orten, där domstolen sammanträder, samt motiverar detta därmed, att ting skall hållas »å rättn tingsstad», om hvars belägenhet parten kan, därest han skulle vara obekant med de lokala förhållandena, lätt förskäffa sig kännedom. Resonemanget håller ej stånd gentemot det enkla konstaterandet, att det är partens lagliga rätt att genom stämningen erhålla kännedom om orten, där han har att infinna sig; eftergift i krafvet på ortens uttryckliga angifvande kan få göras endast så till vida, som det på annat sätt af stämningen otvetydigt framgår — utan att någon särskild efterforskning från partens sida erfordras — hvilken ort afses. Om verkan af en brist i stämningen i förevarande afseende se nedan.

⁵⁵ I K. propos:n föreslogs, att i stämningen skulle nämnas dagen, då målet skall företagas till handläggning. Häremot gjordes anmärkning af Lagutskottet, som framhöll, att det kunde inträffa, särskildt då flere stämningsgifvare funnos, att till en rättegångsdag utsattes ett större antal mål, än som då kunde handläggas. För att utmärka, att

Vid utsättandet af inställelsedag i stämningen är stämningsgifvaren öfver hufvud ej bunden af sökandens uttalade vilja. Bestämmanderätt i detta afseende tillkommer nämligen ej den senare. Det kan anses i viss mån framgå af den passus i 11:5, som innehåller, att sökanden eger säga, huru lång tid han för stämningens delgifning tarfvar. Här är endast fråga om en rätt för sökanden att uttala sig om, huru lång tid han finner sig behöfva för delgifningen, och därpå kan man ej draga någon längre gående slutsats, än att inställelsedagen icke må bestämmas så, att den infaller före utgången af den tid, som sökanden i nämnda syfte skäligen gjort anspråk på⁵⁶. I öfrigt kan ej hänsyn tagas till sökandens önskan, för så vidt den kommer i strid med andra intressen, som stämningsgifvaren i förevarande hänseende ex officio bör beakta. Främst måste den synpunkten komma i betraktande, att domstolens arbetsbördan blir på lämpligt sätt fördelad⁵⁷. Och vidare må ej förbises, att jämväl svaranden här är intresserad. Å ena sidan må det ej föreläggas honom att inställa sig så tidigt, att han ej kan

parterna i sådant fall ej egde framställa anmärkning mot domaren eller rätten, föreslog utskottet den nuvarande affattningen.

Enligt äldre rätt skulle stämningarna till häradsrätt ställas på första rättegångsdagen af ting eller tingssammanträde; se K. Res. 17/3 1723 § 82, K. Res. 19/3 1739 § 68 samt F. 17/3 1872 ang. ändring i vissa fall af gällande bestämmelser om häradssting §§ 5 och 6, sådana de lydte före ändringen genom lag 10/7 1899 (tillkommen i samband med stämningsslagen af 1899). Bestämmelsen i 11:6, att i stämningen skall nämnas dagen, då parterna skola inställa sig, utesluter icke i och för sig fasthållandet vid den äldre ståndpunkten att ställa alla stämningarna på första rättegångsdagen, men af förarbetena till stämningsslagen (jfr ofvan i denna not) framgår med all tydlighet, att det till undvikande af olägenhet för parterna bör ordnas så, att handläggningen af nyinstämt mål om möjligt sker å samma dag, som satts till inställelsedag i målet.

⁵⁶ Detta bekräftas af ett uttalande i motiveringen för motsvarande stadgande i K. propos:n.

⁵⁷ En lämplig fördelning har afseende å förhållandet emellan ej blott olika rättegångsdagar utan äfven i viss mån, hvad angår landsbygden, emellan olika tingssammanträden.

åtnjuta laga stämningstid⁵⁸, å andra sidan må ej målet ut-sättas att förekomma så sent, att hans skäligen anspråk på att snart få den mot honom väckta talans befogenhet pröf-vad eftersättes. I stort sedt måste anses gälla, att, om ej särskilda omständigheter föranleda annat, ett mål bör ut-sättas att förekomma så tidigt, som det öfver hufvud med iakttagande, att svaranden bör njuta laga stämningstid, är möjligt.

Det är ingenstädes i 11 kap. eller annorstädes i RB stad-gadt, att i stämningen skall nämnas, för hvilken påföljd part utsätter sig genom att uteblifva vid första rättegångs-tillfället, då målet förekommer till handläggning. Att full-ständigt angifva hvad härutinnan gäller, kan ej gärna komma i fråga, ty stämmingsresolutionen skulle därigenom erhålla en olämplig vidlyftighet, och det torde icke någon-sin utfärdas stämningar med dylikt innehåll. Vanligen torde i stämningarna inryckas frasen: »vid laga påföljd». Den lämnar ej parterna någon som helst verklig upplysning och kan icke tilläggas någon annan betydelse, än att den gif-ver resolutionen en viss formell afrundning. Någon anledning till anmärkning mot, att stämningarna icke lämna något verkligt besked i förevarande afseende, finnes uppenbar-ligen icke. Parterna kunna icke fordra sådant besked, och en ofullständig underrättelse är sämre än ingen⁵⁹.

⁵⁸ Häre mot kan ej rätteligen åberopas 11:32 st. 2 RB. En sak är nämligen, huruvida svaranden har någon olägenhet af att ej ställa sig till efterrättelse ett honom gifvet föreläggande att infinna sig å dag, som bestämts så, att han ej kan komma i åtnjutande af laga stämmings-tid, en annan, huruvida ett dylikt föreläggande bör meddelas. Svaret på det senare spørsmålet synes mig ej gärna kunna blifva annat än ne-kande; ett föreläggande bör ej ha ett sådant innehåll, att det ej behöf-ver åtlydas.

⁵⁹ I 11:1 RB ursprungl. lydelsen var stadgad, att i stämningen skulle tillkännagifvas, att, om ej svaranden komme själf eller genom laga ombud, saken ändå skulle företagas och afgöras. Detta tillkän-nagifvande ansågs dock ej såsom en oeftergiftig del af stämningen, och det torde ha kommit ur bruk långt innan 1899 års stämmingslag

C. *Delgifning af stämning.*

I. De i 11 kap. RB förekommande bestämmelserna om delgifning af stämning röra följande spörsmål. Till hvem skall delgifningen riktas? Huru skall delgifningen ske (meddelelsesättet)? Huru lång tid före inställelsedagen i målet bör delgifningen senast ega rum? De båda första spörsmålen ega nära samband sinsemellan och kunna därför äfvensom på grund af innehållet i åtskilliga lagstadganden ej lämpligen vid utredningen af detta ämne hållas i sär.

Beträffande det första spörsmålet må genast framhållas, att enligt sakens natur ej något annat allmänt svar kan gifvas än detta: delgifningen måste riktas till svaranden personligen eller till vederbörlig ställföreträdare för honom (se 11:7 RB); om svaranden är en juridisk person, företrädes han af sitt vederbörliga organ⁶⁰, och till detta skall delgifningen riktas. Därest svarandena äro flere, måste hvarje svarande på vanligt sätt erhålla del af stämningen, så framt ej i ena eller andra afseendet särskild föreskrift finnes.

Delgifningsbestämmelserna rörande de två första spörsmålen inrymma dels en allmän regel, dels åtskilliga undantagsregler dels ock några regler, som ej kunna sägas vara af undantagsnatur utan blott lämna närmare upplysning om, till hvem delgifningen skall riktas.

II. Den allmänna regeln om, huru delgifning af stämning skall ske och till hvem den skall riktas, är gifven i 11:7 RB: »Stämning skall genom kändens försorg delgifvas svaranden medelst handlingens öfverlämnande i hufvudskrift eller besannad afskrift».

Af de till processdriften⁶¹ hänförliga handlingarna är delträde i kraft, ett förhållande, som otvifvelaktigt bör ställas i samband därmed, att det i 12:3 p. 1 RB förekommande stadgandet om meddelande af treskodom genom praxis erhållit ett mycket begränsadt tillämpningsområde.

⁶⁰ Jfr Bd I sid. 546—548.

⁶¹ Se § 72.

gifning af stämningen den viktigaste. Enligt det nyss citerade stadgandet, som härutinnan öfverensstämmer med vår äldre rätt, ankommer det på käranden att ombesörja denna handling.

Formen för delgifningen är enligt lagrummet endast och allenast stämningens (= stämningsskriftens) öfverlämnande i hufvudskrift eller besannad afskrift. Någon ytterligare form är icke föreskrifven⁶². Visst sätt för skriftens öfverlämnande behöfver alltså icke iakttagas. Från formen för delgifningen må man nämligen skilja sättet för åstadkommande af bevis för, att stämningen blifvit vederbörligen (= med iakttagande af föreskrifven form) delgifven. Där behof af sådan bevisning yppar sig, är käranden öfver hufvud ej inskränkt i valet af bevismedel. Särskildt må härvid framhållas, att käranden ej är förbunden att vid delgifningen begagna sig af stämmingsmän eller annan i 11: 38 nämnd person, hvars intyg tillerkänts särskildt vitsord. Nedan blir ytterligare tal om bevisningen.

Vid delgifning af stämning medelst handlingens öfverlämnande i besannad afskrift kan delgifningen ej anses vara jämlikt 11: 7 rätteligen verkställd, med mindre afskriften är bestyrkt af två opartiska och ojäfviga personer⁶³. Afskriften måste vidare vara riktig⁶⁴.

⁶² Annelunda enl. 11: 7 RB, ursprungl. lydelsen, i hvilket lagrum stadgades, att skriftlig stämning skulle svaranden i händer ställas af två trovärdiga män eller af en, om han kunde få svarandens skriftliga bevis därå.

⁶³ Jfr rättsfall i N. J. A. 1899 sid. 537 (afskriften obestyrkt) och 1923 sid. 149 (afskriften bestyrkt af endast *en* person). Betr. frågan om nödvändigheten att låta bestyrka afskriften af opartiska (alltså ej af käranden själf) och ojäfviga personer, jfr N. J. A. 1910 sid. 87 och 1914 sid. 466.

⁶⁴ Jfr N. J. A. 1909 sid. 578, 1912 sid. 401 och 1921 sid. 198. Rättsfallen utvisa, att man, som sig bör, tagit hänsyn till beskaffenheten af felaktigheten och omständigheterna i öfrigt: där förelupen misskrifning icke kunnat i någon mån verka förvillande eller öfver hufvud spela någon roll, har invändning mot stämningen underkänts.

Det i 7 § föreskrifna delgifningssättet är — bortsedt från de i andra §§:er af 11 kap. påbudna eller medgifna undantagen — tillämpligt, vare sig delgifningen sker inom riket eller utomlands. I senare fallet är det dock ej obligatoriskt. I 11: 9 st. 1 RB stadgas nämligen, att, om svaranden vistas å ort utom riket, delgifningen må ske i enlighet med lagen å den utrikes orten⁶⁵.

Enligt 7 § sker delgifning af stämning medelst handlingens *öfverlämnande*. I normala fall svarar mot öfverlämnandet ett mottagande, men det torde vara uppenbart, att ett mottagande af stämningsskriften från dens sida, till hvilken öfverlämnandet är riktadt, icke kan ingå såsom ett nödvändigt moment i målets anhängiggörande. Förhölle det sig annorlunda, skulle ju svaranden kunna genom vägran att mottaga skriften förhindra anhängiggörandet. Huru det i ifrågavarande afseende förhåller sig vid delgifning med ställföreträdare för svaranden, omnämnes nedan.

Till verkställandet af stämningssdelgifning anknyter sig, hvad angår tid och rum, ej någon annan inskränkande bestämmelse än den i 11: 8 RB upptagna, enligt hvilken delgifning af stämning ej må ske »där gudstjänst pågår eller sammankomst för gemensam andaktsöfning eljest eger rum». Den äldre regeln (11: 7 RB i dess ursprungliga lydelse) var den, att stämning kunde delgifvas hvar som helst utom i kyrka. Numera är ej undantag gjordt för något visst rum eller någon viss plats, ej ens för kyrka. Lika litet har viss tid på dygnet undantagits från delgifning. Det sagda står, såsom utan vidare utläggning inses, ej i strid med innehållet i 8 §, ty det där meddelade ofvanangifna förbudet hänför sig hvarken till något visst rum eller någon viss tid; det kräfver respekt för viss förrättning (gudstjänst eller andaktsöfning eljest å sammankomst). Emellertid lider det intet tvifvel, att man är berättigad att gå längre

⁶⁵ Se ang. detta stadgande Bd I sid. 108 (sid. 106 i 2:dra uppl. af del 2).

än lagen gjort i 8 §. Att fastslå någon bestämd regel, torde icke vara möjligt. Det må vara tillräckligt att framhålla, hurusom det intresse, som tjenas genom stämmingsdelgivning, icke är af den art och styrka, att för dess skull alla andra hänsyn måste vika; på en vidsynt pröfning af omständigheterna i de särskilda fallen kommer det härvid an⁶⁶. I fall, då, enligt hvad nu antydts, delgivning ej må ske, bör man tvifvelsutan tillerkänna vägran att mottaga stämningen den verkan, att delgivning anses ej hafva kommit till stånd. Man har dock på grund af den affattning, som 11:32 st. 1 RB erhållit, anledning anse, att, äfven om stämningen mottagits, delgivning, som skett i strid med förbudet i 8 §, saknar giltighet, förutsatt naturligtvis, att frågan jämlikt nyssnämnda lagrum blir föremål för rättens pröfning⁶⁷.

Den, som skall verkställa delgivning af stämning, får tydligtvis icke använda hvilka medel som helst till vinnande af sitt syfte. Han är ej berättigad att tilltvinga sig tillträde till plats, som eljest ej är för honom tillgänglig⁶⁸. Denna grundsats är ej uttalad i lagen, men den är till sin innebörd sådan, att den måste anses gälla, då ej annat är särskildt stadgadt. För öfrigt har i 9 och 10 §§ af 11 kap. tagits hänsyn till möjligheten af, att svaranden icke kan för delgivning träffas.

Det är enligt vår rätt, såsom förut anmärkts, kärandens sak att ombesörja delgivning af den af honom uttagna

⁶⁶ Jfr i detta ämne *Trygger*, sid. 29 f., samt förarbetena till 11:8 RB (motsv. § i det till HD remitterade förslaget, HD:s yttrande däröfver, K. propos:n samt Lagutskottets yttrande och förslag, som öfverensstämmer med den gällande lydelsen af 8 §).

⁶⁷ Så *Trygger*, sid. 31.

⁶⁸ I 11:7 RB, ursprungl. lydelsen, förekom följande stadgande: »Är den, som stämmas skall, ej hemma i sitt hus; då må han stämmas ehvar han finnes». Denna bestämmelse ansågs kunna i det i texten nämnda hänseendet missförstås och blef hufvudsakligen därför utelutten. Se motiveringen i K. propos:n.

stämningen. För den händelse den, hvilken stämningen skall delgifvas, vistas utom riket, kunna svårigheter härvid möta, och med hänsyn härtill har det i 11: 20 RB medgivits kåranden att i utrikesdepartementet påkalla biträde med delgifningen; kostnad, som för sådant ändamål pröfvas nödig, skall af honom förskjutas⁶⁹.

III. I afseende å spörsmålet, till hvem vid delgifning af stämning stämningsskriften skall öfverlämnas, hänvisas till hvad ofvan yttrats, nämligen att delgifningen skall riktas till svaranden personligen eller till vederbörlig ställföreträdare för honom. Här af följer, att det är till svaranden personligen eller till hans vederbörlige ställföreträdare, som stämningsskriften skall öfverlämnas.

Det torde vara tydligt, att här ej kan upptagas någon utredning af de olika fall af ställföreträdarskap, som medföra behörighet att å hufvudmannens vägnar mottaga stämning. Ämnet faller inom ställföreträdarskapslärans område, och det kan för öfrigt endast till en ringa del inrymmas i en framställning af processrättens system. Hvad särskildt angår legalt ställföreträdarskap (däri inbegripes behörigheten att handla å juridisk persons vägnar), skulle dess fullständiga behandling kräfva en ingående undersökning af hela den lagstiftning, som rör sådant ställföreträdarskap⁷⁰. Jag måste därför inskränka mig till några få anmärkningar af mera allmän natur och för öfrigt blott granska de hithörande bestämmelser, som 11 kap. RB innehåller.

Då delgifning af stämning riktas till en person i dennes egenskap af ställföreträdare för svaranden, kan det, om man ser saken från ställföreträdarens synpunkt, närmast sägas vara fråga om *passivt* ställföreträdarskap, d. v. s.

⁶⁹ Se ock KK $\frac{5}{16}$ 1899 ang. biträde af KB för delgifning af rättegångshandlingar i vissa främmande stater äfvensom några andra i lag-
editionen vid 11 kap. RB anmärkta författningar.

⁷⁰ Se § 37 i detta arbete.

ställföreträdaren handlar ej själv eller, m. a. o., utvecklar ej någon aktivitet i hufvudmannens namn, utan det handlas gentemot honom i hans egenskap af ställföreträdare⁷¹. Här möter emellertid spörsmålet, huruvida den i delgiftningssyfte öfverlämnade stämningen behöfver, för att syftet skall vinnas, mottagas af ställföreträdaren, till hvilken öfverlämnandet riktas. Spörsmålet är, närmare bestämdt, detta: Kan ställföreträdaren genom vägran att mottaga stämningen förhindra, att målet blir anhängigt? Man bör enligt min mening skilja mellan olika kategorier ställföreträdare. De, som grunda sin behörighet på annat än fullmakt (af mig sammanförda under den gemensamma beteckningen legala ställföreträdare)⁷², inneha en ställning, som förpliktar dem till att svara å hufvudmannens vägnar, och häraf följer, att de i ifrågavarande afseende äro att likställa med svaranden själf, d. v. s. att vägran från deras sida att mottaga stämningen är betydelselös. Detsamma bör säkerligen anses gälla om fullmäktige, hvilkas processuella behörighet är ett utflöde af en mera omfattande genom fullmakt upplåten representationsrätt⁷³. Däremot synes en rent processuell fullmakt, d. v. s. en fullmakt, som omedelbart åsyftar att förläna processuell behörighet, icke — frånsett vissa fall, som uppenbarligen äro att likställa med legalt ställföreträdarskap⁷⁴ — kunna medföra den verkan, att

⁷¹ Jfr Bd I sid. 628.

⁷² Se Bd I sid. 634 f., 642 f.

⁷³ Se Bd I sid. 665—669.

⁷⁴ Härmed åsyftas vissa fall, i hvilka en person är enligt stadgande i lag pliktig att utse ombud; se sålunda F. ¹⁹/₃ 1884 ang. patent § 13, lagen ⁵/₇ 1884 ang. skydd för varumärken § 16², lagen ³⁰/₅ 1916 om vissa inskränknin-
gar i rätten att förvärfva fast egendom m. m. § 17 och lagen ²⁴/₇ 1903 om utländsk försäkringsanstalts rätt att drifva försäkringsrörelse här i riket § 11, samt jfr Bd I sid. 644 f. Det torde vara uppenbart, att i dessa fall ett af parten utsedt ombud innehar alldeles samma ställning som ett — för den händelse parten ej fullgör sin skyldighet — af offentlig myndighet jäml. de citerade lagrummen förordnadt ombud.

anhängighet kommer till stånd genom stämningens öfverlämnande till fullmäktigen i fall, då denne vägrar att mottaga handlingen ⁷⁵.

Om en person har flere ställföreträdare, mellan hvilka förhållandet är ordnad på det sätt, som man benämner kollektiv behörighet ⁷⁶, kan en för hufvudmannen bindande processuell handling icke komma till stånd, med mindre de alla handla och det i anseende till verksamhetens sakliga innebörd råder öfverensstämmelse dem emellan. Detta har, i den mån ej annorlunda är särskildt stadgad ⁷⁷, motsvarande tillämpning jämväl på mottagande af stämning, och därför bör stämning å hufvudmannen delgifvas dem alla på sätt i 11: 7 föreskrifves, d. v. s. så, att ett exemplar af stämningsskriften öfverlämnas till hvar och en af dem ⁷⁸.

⁷⁵ Se dock nedan not 129.

Trygger, sid. 27 f., som uppmärksammat spörsmålet om verkan af fullmäktigs vägran att mottaga stämningen å svarandens vägnar, skiljer emellan två fall: att hufvudmannen förbundet sig i förhållande till kåranden eller öfverhufvudtaget att låta ifrågavarande person för honom emottaga stämning, och att någon dylik förbindelse från hans sida ej existerar; i förra fallet men ej i det senare blir enligt författarens åsikt hufvudmannen stämd genom stämningshandlingens öfverlämnande till fullmäktigen trots dennes vägran att mottaga densamma. Enligt min uppfattning kan ej den omständigheten, huruvida det föreligger en förpliktelse för hufvudmannen att låta fullmäktigen mottaga stämningen, spela någon afgörande roll. I vissa fall intager fullmäktig, i likhet med hvad vid legalt ställföreträdarskap är förhållandet, en sådan ställning, att han icke kan med laga verkan undandra sig att göra bruk af sin behörighet att mottaga stämning, i öfriga fall är motsatsen förhållandet, detta oafsedt, huruvida hufvudmannen förbundet sig gentemot kåranden att låta sig stämmas genom fullmäktigen; genom ett dylikt åtagande af hufvudmannen påverkas ej möjligheten för fullmäktigen att underlåta att begagna sig af sin behörighet. (Ang. begreppet behörighet jfr Bd I sid. 633.)

⁷⁶ Se Bd I sid. 664 f., 737—742, 775—779.

⁷⁷ Sådana stadganden förekomma i 11 kap. RB och blifva i det följande föremål för granskning.

⁷⁸ Då en person har flere ställföreträdare med *solidarisk* behörighet, behöfver stämning å honom endast delgifvas en af dem; jfr de ofvan i not 76 citerade ställena.

Exempel på legalt ställföreträderskap, som nu sagts, kunna hämtas från lagen ¹¹/₆ 1920 om barn i äktenskap och lagen ²⁷/₆ 1924 om förmyndarskap⁷⁹; beträffande fullmäktige med kollektiv behörighet kan hänvisas till lagen ¹³/₇ 1887 om handelsregister, firma och prokura § 26⁸⁰.

IV. I 11 kap. ha, såsom delvis redan antydts, upptagits en del stadganden, som innefatta vare sig förtydligande af regeln, till hvem vid delgifning af stämning stämningsskriften skall öfverlämnas, eller undantag från regeln, att vid delgifning af stämning åt flere ställföreträdare med kollektiv behörighet ett exemplar af stämningsskriften skall öfverlämnas till hvarje ställföreträdare. De lagrum, som här åsyftas, äro 14—19 §§. Ett af dessa lagrum, nämligen 17 §, upptager ock ett stadgande om annat sätt för delgifning än

⁷⁹ Enligt § 2 i den förra lagen står barn, till dess det fyllt 21 år eller ingått äktenskap, under föräldrarnas vårdnad, och enligt § 6 i samma lag tillkommer rätten att bestämma öfver barnets personliga angelägenheter bägge föräldrarna i förening. I sin egenskap af vårdare kunna föräldrarna processa å barnets vägnar, och då vårdnaden utöfvas af dem båda, äro de ock båda barnets ställföreträdare i rättegången med kollektiv behörighet; se därom Bd I sid. 646 not 8. Stämning i mål rörande vårdnaden bör otvifvelaktigt delgifvas båda föräldrarna på sätt ofvan i texten angifvits; för att antaga annat saknas, så vidt jag kan finna, laga stöd. — I 6 kap. 8 § af förmynderskapslagen stadgas, att, om omyndig har flere förmyndare, de skola, såvidt egendomen rör, handhafva förmynderskapet gemensamt. I öfverensstämmelse därmed företräda de gemensamt den omyndige i rättegång, och härunder måste jämväl inbegripas, att stämning skall delgifvas dem alla. Jfr motiveringen för detta lagrum i Lagberedn:ns förslag till ÄB I sid. 290 f., där det framhålles, att gemensamt handhafvande af förmynderskapet kan ersättas genom fullmakt, och att även ställningsfullmakt härvid kommer i betraktande. Att på grund af vederbörlig fullmakt anhängiggörande af mål mot den omyndige kan ske genom delgifning af stämningen åt den af förmyndarne, som innehar fullmakten, ligger i öppen dag.

⁸⁰ Om fullmäktigskap enligt prokura se Bd I sid. 667. För min del finner jag det vara otvifvelaktigt, att prokurists behörighet äfven omfattar mottagandet af stämning å hufvudmannens vägnar; se ock sålunda rättsfall i N. J. A. 1912 sid. 84. Då flere personer erhållit kollektiv prokura, bör stämning å hufvudmannen delgifvas dem alla.

det vanliga, i 7 § påbudna; för sammanhangets skull må jämväl detta stadgande här medtagas.

a) Enligt 14 § skall stämning å konkursbo delgifvas den, som förordnats att bevaka boets angelägenheter, eller, där flere äro förordnade därtill, någon af dem. Den bevakning af konkursbos angelägenheter, som, efter hvad af stadgandet framgår, medför behörighet att för sådant bo mottaga stämning, åligger vederbörligen utsedd förvaltare; se konkurslagen ^{13/5} 1921 §§ 43, 45, 48, 49, 50, 51 och 53. Förvaltaren är nämligen det organ för konkursbo, som i förhållande till tredje man handlar å boets vägnar samt inför domstolar och andra myndigheter företräder detsamma. Om flere förvaltare finnas, behöfver stämning å boet endast delgifvas någon af dem. Bestämmelsen därom afviker i två afseenden från hvad som skulle gälla, därest regeln ej vore gifven, nämligen dels därutinnan, att, då flere förvaltare ha förvaltningen odelad, ett exemplar af stämningen ej behöfver öfverlämnas till hvarje förvaltare, dels ock därutinnan, att, om förvaltningen är delad, stämning i en sak, som tillhör ett visst förvaltningsområde, ej nödvändigt behöfver delgifvas den förvaltare, som har detta område sig anvisadt, utan kan delgifvas annan af förvaltarne⁸¹.

b) Bestämmelserna i 15 § handla om delgifning af stämning å »bolag, förening eller annat samfund eller å stiftelse eller annan sådan inrättning». Att det här är fråga om stämning å vissa juridiska personer, är utan vidare uppen-

⁸¹ Flere förvaltare, som ha förvaltningen odelad, äro ställföreträdare med kollektiv behörighet (jfr Bd I sid. 665) och ega således endast i förening föra talan för boet; bestämmelsen i 11:14 RB får alltså icke gifvas någon extensiv tolkning. Likaledes må nämnas, att vid delad förvaltning talan för boet utföres af den förvaltare, inom hvars förvaltningsområde saken faller, och af honom ensam; jämväl i detta afseende framstår bestämmelsen i 11:14 såsom en strängt begränsad undantagsbestämmelse.

Hvad sista stycket af 52 § kkl innehåller har, såsom ock af stadgandet framgår, icke afseende å mottagandet af stämning.

bart. Hvilka juridiska personer det gäller, må till en början utredas⁸².

Inom rättsvetenskapen har man, med hänsyn till beskaffenheten af det som personifieras, skilt emellan följande olika arter af juridiska personer: personsammanslutningar (föreningar i vidsträckt mening), anstalter och stiftelser. De båda senare grupperna, som stå hvarandra mycket nära, sammanfattas ofta till en. Beträffande personsammanslutningar gör man vidare, inom svensk teori och lagstiftning, skillnad emellan bolag och föreningar i trängre mening. Dessa distinktioner torde kunna sägas ligga till grund för den uppräknig, som är gjord i 15 §. Däri angifvas nämligen å ena sidan bolag, förening eller annat samfund (bolag och föreningar i trängre mening), å andra sidan stiftelse eller annan sådan inrättning. Med uttrycket »annat samfund» afses här andra personsammanslutningar än bolag och de sammanslutningar, som i den rättsliga samfärdseln framträda under benämningen förening; exempel på sådana sammanslutningar utgöra de registrerade sjukkassor, som falla under lagen ⁴/₇ 1910 om sjukkassor⁸³. Orden »stiftelse eller annan sådan inrättning» böra, såsom nyss antydts, anses syfta på juridiska personer, som icke ha karaktären af personsammanslutningar; under uttrycket annan sådan inrättning kan man t. ex. hänföra sparbank. Bestämmelserna i 15 § ha, såsom af det redan anförda framgår, en betydande räckvidd. De omfatta, närmare bestämdt, samtliga privata juridiska personer (med undantag af konkursbo)⁸⁴

⁸² Ang. juridiska personer se *mina* artiklar i Nordisk Familjebok, *Förening* och *Juridisk person*, samt detta arbete Bd I sid. 335—337 (sid. 313—316 i 2:dra uppl. af del 2) samt 528—531 not 54.

⁸³ Jfr § 1 i lagen: Sjuk-kassa, eller sådan förening för inbördes understöd, som etc. Här kännetecknas uttryckligen sjuk-kassa såsom en förening.

⁸⁴ Jfr ock betr. byalag ofvan not 24 och nedan sid. 313.

äfvensom andra offentliga juridiska personer än de i 16—19 §§ omförmälda.

Stämning å juridisk person, som afses i 15 § st. 1, skall — enligt hvad i lagrummet vidare förmäles — där ej för särskildt fall är annorlunda stadgadt, delgifvas den, som eger att företräda samfundet eller inrättningen⁸⁵, eller, där flere, hvar för sig eller gemensamt, äro därtill behöriga, någon af dem. Subsidiärt, d. v. s. för den händelse ej någon är satt att företräda samfund, som skall stämmas, föreskrifves i 15 § 2 st., att, om i dylikt fall det finnes någon, som eger sammankalla dem, hvilka hafva att besluta öfver samfundets angelägenheter, stämningen skall honom delgifvas.

Innehållet i 15 § 1 st. är anmärkningsvärdt därutinnan, att stämning å juridisk person, som i lagrummet omförmäles och som har flere företrädare med kollektiv behörighet, icke behöfver delgifvas dem alla utan kan med laga verkan delgifvas en af dem.

För tillämpning af de ofvan anförda primära stadgandena (§ 15 st. 1) kräfves naturligtvis, att man i hvarje särskildt fall tager kännedom om hvad som gäller beträffande behörigheten att företräda den juridiska person, som är i fråga. En rad af regler härom äro att anteckna från hithörande lagstiftning. De ifrågavarande lagarna innehålla ock särskilda bestämmelser, hvilka angående befogenheten att mottaga stämning hänvisa till rättegångsbalken (alltså till 11: 15 RB) men på samma gång äro så affattade, att de i viss mån lämna närmare besked om till hvem delgifningen skall riktas⁸⁶. Dylika bestämmelser förekomma i lagen^{28/6} 1895

⁸⁵ Lagstiftaren har här använt orden samfund och inrättning såsom sammanfattande beteckningar, det förra för personsammanslutningar i gemen och det senare för öfriga juridiska personer. Detta är, åtminstone hvad angår ordet samfund, föga lämpligt.

⁸⁶ Detta gäller i hvarje fall om flere af dessa bestämmelser.

om handelsbolag m. m. § 17⁸⁷, i lagen^{12/8} 1910 om aktiebolag § 68⁸⁸, i lagen^{4/7} 1910 om sjukkassor § 41, i lagen om bankrörelse^{22/6} 1911 §§ 64 och 180⁸⁹, i lagen^{22/6} 1911 om ekono-

⁸⁷ Uttalandet i § 17 (som innefattar en hänvisning till RB) om bolagsmans befogenhet att mottaga stämning står i öfverensstämmelse med den allmänna regeln i § 16 (jfr Bd I sid. 665). Det må härvid framhållas, att det hvarken i lagen om handelsbolag eller i 11:15 RB är stadgadt, att hvarje bolagsman eger mottaga stämning å bolagets vägnar. Behörig härtill är endast den bolagsman, som har behörighet att öfver hufvud företräda bolaget (vare sig ensam eller i förening med annan), och bolagsman kan vara utesluten därifrån; se § 16 och § 35 a samt jfr § 17 i 1895 års lag, sådant lagrummet ursprungligen lydde.

⁸⁸ Stadgandet i § 68 st. 1 må här återgifvas: »Angående befogenhet för styrelseledamot, så ock för den, som eljest, ensam eller i förening med annan, berättigats teckna bolagets firma, att för bolaget mottaga stämning, är stadgadt i rättegångsbalken». Stadgande af enahanda innehåll förefinnes i flera andra af de i detta sammanhang anförda lagarna. Af den citerade bestämmelsen i § 68, jämförd med de allmänna föreskrifterna i § 58 ang. aktiebolags företrädande och med § 63 äfvensom med 11:15 RB, framgår, att hvarje styrelseledamot i denna sin egenskap så ock firmatecknare, som ej är styrelseledamot, eger för aktiebolag mottaga stämning. Denna regel är absolut (de i 11:15 RB upptagna rättssatserna äro nämligen absoluta), och för den händelse bolagsordning skulle innehålla en däremot stridande regel eller bolagsstämma besluta annat, är detta därför utan verkan, oafsedt härvid tredje mans (hvarmed i detta fall väl närmast vore att förstå svarandens) vetskap i nämnda hänseende.

Aktiebolag i likvidation företrädes af vederbörligen utsedda likvidatorer (en eller flere), och befogenheten att för bolaget mottaga stämning tillkommer likvidator; se § 110 och rättsfall i N. J. A. 1912 sid. 147. En icke alldeles otvifvelaktig fråga är den, huruvida stämning å ett aktiebolag i likvidation kan med laga verkan delgifvas en person, som väl ej är likvidator men berättigats att under likvidationen teckna bolagets firma; jfr §§ 105 och 110 i aktiebolagslagen. Frågan synes böra besvaras jakande; jfr rättsfall i N. J. A. 1925 sid. 263.

⁸⁹ Obs. i dessa §§ bestämmelse om, att rätt att i förening med annan men allenast såsom kontrasignant teckna bolagets firma ej innebär befogenhet att för bolaget mottaga stämning.

I praktiskt afseende viktigt är spörsmålet, huruvida ett bankbolag (bankaktiebolag eller solidariskt bankbolag) kan stämmas genom delgifning af stämningen åt person, som är ledamot af styrelsen eller firmatecknare allenast vid ett bankens afdelningskontor. Svaret bör tvifvelsutan utfalla nekande; jfr ett rättsfall i N. J. A. 1925 sid. 223.

miska föreningar § 26, i lagen ²⁰/₆ 1912 om understödsföreningar § 28, i lagen ²⁵/₅ 1917 om försäkringsrörelse §§ 60 och 161 samt i lagen ²⁰/₆ 1923 om sparbanks § 17 ⁹⁰.

Under det förbehåll (»där ej för särskildt fall är annorlunda stadgad»), som gjorts i 15 § 1 st., faller det stadgande, som utgör st. 2 af 68 § i lagen om aktiebolag: »Vill styrelsen kära till bolaget, kalle styrelsen aktieegarne till bolagsstämma för val af ombud att i den tvist föra bolagets talan. Stämning skall anses delgifven, då den blifvit föredragen å stämman». Det här föreskrifna delgifningssättet är enligt 95 § 2 st. i aktiebolagslagen tillämpligt jämväl, då styrelsen vill anhängiggöra klander å bolagsstämmobeslut. — Enahanda bestämmelser äro meddelade i andra af de ofvan anförda lagarna.

Det torde vara uppenbart men dock förtjena framhållas, att stadgandena i 11: 15 RB (motsvarande gäller om 14 §) endast åsyfta svenska juridiska personer. I fråga om utländska bolag, föreningar m. m. måste anses gälla, att stämning å sådant rättssubjekt till svensk domstol skall delgifvas den, som enligt lagstiftningen i det land, hvilket subjektet tillhör, eger behörighet att mottaga stämning ⁹¹.

c) Gemensamt för 16—19 §§:na är, att det i dem är fråga om stämning å offentliga juridiska personer eller närstående administrativa enheter ⁹².

⁹⁰ Från ett mera speciellt lagstiftningsområde kan antecknas lagen ¹⁹/₆ 1919 om flottning i allmän farled § 46.

⁹¹ Frågan står närmast i samband med den, huru man har att bedöma utlännings processabilitet; se därom Bd I sid. 574—576. Jfr ock Bd I sid. 548—550 och 542—544 äfvensom sid. 337 f. och 347 f. (sid. 316 och 325 i 2:dra uppl. af del 2).

⁹² Det torde knappast vara allmänt vedertaget att hänföra härad och tingslag till juridiska personer. (I motiveringen för K. propos:n kallas emellertid alla de i 16—19 §§ nämnda svarandena juridiska personer.) Huruvida man gör det ena eller andra, är en skäligen likgiltig etikettsfråga. I anseende till bristen på organiserad förvaltning synes det naturligtast att fränkänna dem juridisk personlighet och stanna vid att beteckna dem såsom närstående administrativa enheter. I

1) I 16 § talas om stämning å menigheter. Lagrummet nämner »socken, stad och annan sådan menighet». Man finner häraf, att de samfälligheter, som afses, äro *kommuner*, dock ej alla kommuner utan endast hvad man plägar kalla primärkommuner eller kommuner i trängre mening; en sammanställning af denna § med de närmast följande ger ock vid handen detta. Sådana kommuner äro — förutom de i lagrummet särskildt angifna, socken och stad — köping och municipalsamhälle. Under lagrummet bör man hänföra ej allenast nämnda borgerliga utan äfven motsvarande kyrkliga kommuner, nämligen kyrkoförsamlingar⁹³. Utmärkande för de i 16 § åsyftade kommunerna är, att de ha organiserad förvaltning och permanenta organ för sådan förvaltning⁹⁴; i båda dessa afseenden skilja de sig från härad och tingslag samt i senare afseendet från länskommun.

Åt hvilken person eller myndighet stämning jämlikt förevarande § skall delgifvas, framgår af bestämmelser i kommunallagarna; på de tvifvelaktiga spörsmål, som härvid kunna möta, har jag ej anledning att här ingå.

Hvad om socken, stad eller annan sådan menighet är stadgad i 16 §, torde böra anses gälla icke blott då kommun, hvarom fråga är, skall i dess helhet utan äfven då någon del däraf skall i egenskap af menighet stämmas⁹⁵.

fråga om väghållningsskyldige kommer särskildt i betraktande det fall, att deras distrikt ej sammanfaller med härad eller tingslag; att här tala om en juridisk person lär näppeligen kunna ifrågakomma; jfr lagen^{29/10} 1891 ang. väghållningsbesvärets utgörande på landet § 5.

⁹³ Jfr rättsfall i N. J. A. 1920 sid. 493.

⁹⁴ Jfr den i K. propos. lämnade motiveringen för denna §.

⁹⁵ För byalag måste dock härvid göras undantag; jfr 11:12 RB. Lagberedn:ns förslag till RB I upptog i 11 kap. 10 och 19 §§ stadganden om stämning å hel socken eller stad så ock å större menighet. I den förra §:n förekommer följande bestämmelse: »Hvad om hel socken eller stad nu sagdt är, gälla äfven då någon del af socken eller stad skall, i egenskap af menighet, svara och ej är att anse blott såsom byalag». I Lagberedn:ns motivering därför framhålles, hurusom det stundom händer, att vissa delar af socknar eller städer ha rättig-

2) Delgifning af stämning å härad eller tingslag skall enligt 17 § första punkten ske på det sätt, att stämningen uppläses i kyrkorna i de församlingar, som höra till häradet eller tingslaget, samt anslås å rättens dörr.

Hvad sålunda är stadgadt påkallar ej i och för sig någon utläggning. Emellertid har vid denna § med anledning af det föreskrifna delgifningssättet uppkastats frågan, huruvida stämningen är att anse såsom en *offentlig stämning*⁹⁶, och frågan om innebörden af begreppet offentlig stämning kan lämpligen i detta sammanhang upptagas till undersökning i hela dess vidd. Såsom det följande ger vid handen, måste undersökningen omfatta ej blott förevarande lagrum utan jämväl 9 § 2 st. och 12 § i 11 kap.

Uttrycket offentlig stämning förekommer ej i rättegångsbalken och, såvidt jag kan erinra mig, öfver hufvud ej i 1734 års lag⁹⁷. De i 11 kap. RB, sådant det ursprungligen lydde, upptagna reglerna om stämning stadgade icke för något fall, att stämningen skulle delgifvas på sådant sätt, att den bragtes till allmän kännedom⁹⁸.

heter eller skyldigheter att iakttaga såsom särskilda menigheter af lika natur med dem, af hvilka de utgöra delar; förhållandet måste då — enligt hvad Beredn:n vidare utför — vara detsamma äfven i juridiskt hänseende som för de större, betraktade såsom helheter. Att detta har giltighet jämväl m. h. t. gällande rätt, bör otvifvelaktigt antagas.

⁹⁶ Trygger, sid. 48, säger, att »denna stämning måste otvifvelaktigt liksom hittills betraktas såsom en offentlig stämning» och hänvisar härvid till K. Res. ²⁹/₃ 1752 (som handlade om stämning å hel menighet och gällde till dess 1899 års stämmingslag trädde i kraft). »En följd häraf blir» — fortsätter författaren — »att vid utevarö icke de vanliga reglerna utan bestämmelsen i 12 kap. 6 § rättegångsbalken skall tillämpas».

⁹⁷ I senare lagstiftning har det däremot flera gånger funnit användning; så i den här nedan närmare omnämnda K. Res:n af 1752, i konkurslagen ¹⁸/₆ 1862, §§ 11 och 15, samt i boskillnads- och urarfvagörelseförordningarna af samma år, i F. ⁴/₃ 1862 om tioårig preskription och om årsstämning § 11 samt i lag ⁸/₄ 1927 om dödande af förkommen handling § 6. På alla dessa ställen är det fråga om s. k. stämning, som genom anslag å rättens dörr eller därjämte på annat sätt bringas till allmänhetens kännedom.

⁹⁸ I 4 § förekom dock en föreskrift om särskild delgifningstid för

Vidare är att erinra om innehållet i 12: 6 RB: »Blifver någon å förelagd tid ute i den sak, som genom offentligt anslag å rättens dörr instämd är; hafve sedan ingen talan där i, ehvad det är kärke eller svarande».

Uppenbart torde vara, att det är ett rent terminologiskt och sakligt sedt alldeles likgiltigt spörsmål, hvilken betydelse man tillägger uttrycket offentlig stämning. Hvad det numera egentligen kommer an på att afgöra är, i hvilka fall 12: 6 skall tillämpas. Vill man bestämma ifrågavarande begrepp sålunda, att man låter det omfatta dessa fall och inga andra, är naturligtvis ingenting att invända däremot. Det må emellertid beaktas, att, om man blott fäster sig vid uttryckets språkliga innebörd, det omfattar alla fall, i hvilka stämningen kungöres offentligen, vare sig det sker på ena eller andra sättet. Tydligtvis kan det icke utan vidare tagas för gifvet, att stadgandet i 12: 6 är i alla dessa fall tillämpligt⁹⁹, och det torde t. o. m. ej ens kunna tagas för afgjort, att så är förhållandet när helst stämning skall delges genom offentligt anslag å rättens dörr.

Tillämpning på fall inom den ordinära civilprocessens område hade 12: 6 ursprungligen icke¹⁰⁰. Lagrummet torde ha erhållit sådan genom K. Res. ²⁹/₅ 1752, som föreskref, att, då hel menighet skulle stämmas, stämningen finge ske på det sättet, att den upplästes å predikostolarna i det härads eller den socken, som tilltalades och söktes, och därjämte ansloges å tingsstugudörren. Åtminstone har, mig veter-

stämning, som sker genom offentligt anslag å rättens dörr, och i avslutning därtill hänvisades till hvad i 16 kap. HB var föreskrifvet om stämning å borgenärer i konkurs.

⁹⁹ Det handlar ju enligt affattningen endast om sak, som instämmas genom offentligt anslag å rättens dörr.

¹⁰⁰ Därunder ingick stämning å borgenärer vid inledande af konkurs enligt 16 kap. HB, hvarjämte man hänvisat till stämning i äkten-skapsskillnads-mål enligt 13: 4 GB; se sålunda *Nehrman*, sid. 147 § 38, *Schrevelius*, sid. 231 f., och *Broomé*, sid. 128 f. Se ock beträffande äldre rätt, *Abrahamsson*, Anm. till Chr. L. L. sid. 608 f.

ligen, i svensk teori och praxis allmänt antagits, att de i RB (11: 4, ursprungl. lydelsen, och 12: 6) förefintliga bestämmelserna angående stämning medelst anslag å rättens dörr voro tillämpliga på stämning å menighet enligt 1752 års Res. Författningens eget innehåll synes mig dock icke vara sådant, att ej tvifvel därom med fog kunnat råda¹⁰¹.

Nu gällande stämningsregler — 11 kap. RB i dess nuvarande lydelse — inrymma, såsom redan ofvan antydts, tre stadganden, å hvilken den undersökning, som nu förefäres, har tillämpning, nämligen i 9, 12 och 17 §§. Då det i 12 och 17 §§ föreskrifves, att stämningen skall anslås å rättens dörr, kan det synas, som om beträffande dessa lagrum svaret på frågan om tillämpligheten af 12: 6 utan någon som helst tvekan borde utfalla jakande; att stämningen skall jämväl på annat sätt delgifvas, kan ej rimligtvis åberopas såsom skäl häremot. I afseende å 9 § 2 st. förefaller däremot frågans besvarande mera tvifvelaktigt, eftersom bland de där föreskrifna delgiftningssätten ej ingår anslag å rättens dörr. Då likväl införande i allmänna tidningarna knappast kan såsom medel att bringa stämning till allmän kännedom värderas lägre än anslag å rättens dörr, vill det närmast synas, som om svaret borde blifva detsamma som beträffande de två andra stadgandena¹⁰². Jag hyser emeller-

¹⁰¹ Res:n är fullständigt intagen i *Buckman's* Lagsamling V vid 11: 7 RB. I dess motivering heter det, bland annat, att »angående offentlig stämning förordnad är i 11 Cap. 4 § Rätteg. B., att den sker å Rättens dörr, samt det för sådan allmän beskaffenhet anses kan, när twist Härader och Socknar emellan uppkommer eller eljest en hel menighet bör stämmas», och föreskrifves i slutet af Res:n, att »med den, som wid Tinget sig ej infinner och påstår sig äga någon talan, förhålles efter thy som Lagen i allmänhet föreskrifwer».

Frågan har inom Juridiska För:n i Finland varit föremål för diskussion och delade meningar; se dess Tidskr. för 1891 sid. 31 ff.

¹⁰² *Granfelt*, Den materiella processledningen sid. 30, och *Sjöström*, Tredskodom sid. 220, ha, utan att dock egna ämnet någon närmare undersökning, uttalat, att 12: 6 RB har tillämpning i alla de fall, på hvilka ifrågavarande tre stadganden syfta. *Wrede* bestämmer, Civil-

tid för min del den åsikten, att lösningen af den föreliggande frågan icke är så enkel, som af det nyss anförda synes framgå, utan kräfver ytterligare öfvervägande.

Härvid torde man böra utgå från en granskning af innehållet i 12: 6 RB. Den där stadgade utevaropåföljden, som är lika för hvardera parten, består däri, att parten icke vidare har någon talan i saken. Lagen kan, om man håller sig till dess bokstaf, synas böra förstås så, som om nämnda påföljd för kändandens del innebure, att han icke vidare eger väcka samma talan, som han genom sin utevaro underlåtit att fullfölja¹⁰³, alltså en påföljd, som är vida strängare än de påföljder, med hvilka i 12: 2 kändandens försittande af stämningen belagts. Med hänsyn till svaranden betyder påföljden otvifvelaktigt, att han icke vidare har någon rätt att yttra sig i målet; detta afdömes utan afseende å hans utevaro, och någon rätt till återvinning står honom ej till buds¹⁰⁴.

processrätt II sid. 14, offentlig stämning såsom »en sådan, som skall kungöras till allmän kännedom» och talar, sid. 20, om olika sätt för kungörande af offentlig stämning, »såväl det äldre, som bestod i stämningens uppläsande i kyrka, vanligen jämte anslag å rättens dörr, som det nyare, bestående i stämningens införande i de officiella tidningarna». Å sid. 64 synes dock författaren begränsa begreppet offentlig stämning. Följande yttrande tyder därpå: »I de fall, då rättegången inledes genom offentlig stämning och det således finnes ett flertal svarande» etc.; här har nämligen begreppet begränsats till att endast omfatta stämningar i mål, i hvilka flere svarande finnas. Emellertid benämner författaren, sid. 17, stämning å person, som ej kan anträffas, — hvilken delgifves genom kungörande i landets officiella tidningar — »ett slag af offentlig stämning», och å sid. 64 not 6 säges, att bestämmelsen i 12: 6 RB måste numera anses gälla äfven andra slag af offentlig stämning, som trädt i stället för den gamla formen.

¹⁰³ Så fattas det af *Grantelt*, anf. arb. sid. 30 samt Finlands Civilprocessrätt (1927) sid. 83.

¹⁰⁴ Redan af den plats efter bestämmelserna om återvinning, som stadgandet i 12: 6 erhållit, är uppenbart, att en dom, som i mål, hvarom lagrummet handlar, meddelas i svarandens utevaro och går honom emot, icke är att anse såsom en tredskodom, mot hvilken återvinning är medgifven. Enligt *Wrede's* åsikt, Civilprocess II sid. 64, fästes i

Efter min uppfattning får den i 12:6 stadgade stränga påföljden för uteblifvande å inställeledagen i mål, som instämmts genom offentligt anslag å rättens dörr, icke komma till användning i andra fall än sådana, som äro till sin innebörd att likställa med de fall, å hvilka lagrummet vid dess tillkomst afsågs skola tillämpas. Utmärkande för dessa fall var, enligt den åsikt, som uttalats af *Nehrman* (sid. 147 § 38), att »man ej wet, hwarest then sig uppehåller, som stemmas bör, eller allas namn, som böra, för någon orsak skul, inkallas». Om man anlägger dessa synpunkter på ifrågavarande stadganden i 11 kap. RB, blir resultatet följande.

Mål mot härad eller tingslag, hvilka anhängiggöras jämlikt 17 §, ingå under 12:6. I sådana mål föres talan mot ett obestämdt antal personer — låt vara, att de sammanfattas till en enhet under benämningen härad eller tingslag — och det är en naturlig regel, att målet skall afgöras oberoende af, om någon eller några af dem, som äro berättigade att yttra sig å svarandesidan, uteblifva. För öfrigt är det af stadgandets i 11:17 förhistoria tydligt, att genom detsamma ändring i ifrågavarande afseende ej skett i hvad som tidigare gällde enligt 1752 års Res.¹⁰⁵

Däremot anser jag, att mål, som jämlikt 11:12 instämme mot helt byalag i fall, då svarandena äro flera än tio, icke bör föras under 12:6. I dessa mål äro vissa bestämda personer svarande, och vid målets instämmande ligger huvudvikten på den stämmingsdelgifning i vanlig ordning, som skall riktas till en af svarandena; till denna delgifning ansluta sig endast såsom komplement uppläsningen i kyrka mål, som inledes genom offentlig stämning, ej något afseende vid laga förfall. Jag återkommer till lagrummet i framställningen om parts uteblifvande.

¹⁰⁵ Jfr motiveringen för 11:17 i K. propos:n.

Mindre rimlig synes den regeln, att, om en kärke, som instämt härad eller tingslag jämlikt 11:17, uteblifver å inställeledagen, han har försuttit rätten att å nyo väcka samma talan. Frågan, om man bör anse detta, ämnar jag vidare ingå på i afdelningen om parts försittande af stämning.

och anslaget å rättens dörr, och dessa åtgärder kunna vid sådant förhållande icke förläna stämningen den karaktär af offentlig stämning, som afses i 12: 6. Det må dessutom framhållas, att olika utevaropåföljder ej rimligtvis kunna i mål mot helt byalag komma till användning, allteftersom svarandena äro flere än tio eller uppgå till detta eller mindre antal.

Tvivelaktigare må det kunna förefalla, huru man i ifrågavarande afseende bör bedöma mål, som instämnes jämlikt 9 § 2 st. Här kommer nämligen i betraktande, dels att stämningen kungöres offentligen (genom införande i allmänna tidningarna), dels ock att den är riktad mot person, hvars vistelseort är okänd¹⁰⁶. Förutsättningarna för tillämpning af 12: 6 kunna måhända synas härmed vara gifna. Likväl håller jag för min del före, att svaret bör blifva ett annat. Enligt 1734 års lag (sådan den ursprungligen lydde) användes ej offentlig stämning i ett fall, sådant som detta¹⁰⁷. Dessutom är det föreskrifna offentliggörandet ej alltid det enda delgifnings sättet utan står vid sidan af andra, och där dessa användas, kan man icke strängt taget påstå, att det är fråga om mål, som instämnes genom stämningens offentliggörande¹⁰⁸. Vidare är det säkerligen ej med lagens anda och mening öfverensstämmande att beträffande ute-

¹⁰⁶ Jfr *Nehrman's* ofvan citerade yttrande, enligt hvilket ett af de fall, då stämning sker genom anslag å rättens dörr, är det, att man ej vet, hvar den, som skall stämmas, uppehåller sig. Hvad *Nehrman* därmed åsyftar, är dock ej fullt klart. På det citerade stället synes han hänvisa endast till stadganden, som handla om konkurs.

¹⁰⁷ Det kan ej jämnställas med mål angående äktenskapsskillnad på grund af *malitiosa desertio*, hvori enligt 13: 4 GB offentlig stämning (genom efterlysning å predikstolarna) skulle komma till användning — om man nu öfver hufvud vill inbegripa sådant mål under 12: 6 RB.

¹⁰⁸ Då det i 12: 6 talas om »sak, som genom offentligt anslag å rättens dörr instämd är», torde man ej böra fatta detta annorlunda än så, att saken blir genom denna publiceringsåtgärd anhängig. (På samma sätt naturligtvis, om man med anslag å rättens dörr likställer annat offentliggörande.) Detta är ej förhållandet, då enligt 11: 9 jämte införande i tidningarna andra delgifningsåtgärder äro föreskrifna.

varopåföljder behandla de mål, som instämmas jämlikt 11:9 st. 2, annorlunda än de, hvilka anhängiggöras enligt 11:10, och att i dessa senare de allmänna utevaroreglerna skola tillämpas, är obestriddigt¹⁰⁹. Slutligen kan det förtjena framhållas, att tillämpning af 12:6 i det fall, hvarom 11:9 st. 2 handlar, vore sakligt sedt föga tilltalande. Där-af skulle nämligen följa, att tredsedom enligt 12:3 st. 1 p. 2 vore utesluten, och skäl härför torde näppeligen stå att finna.

3) Vaghållningsskyldige i härad, tingslag eller annat väghållningsdistrikt skola enligt 17 § andra punkten instämmas medelst delgifning af stämningen åt vägstyrelsens ordförande¹¹⁰. Detta stadgande utgör, såvidt det afser väghållningsskyldige, hvilkas distrikt sammanfaller med härad eller tingslag, ett undantag från den i första punkten af § gifna, ofvan under 2) anförda bestämmelsen¹¹¹.

4) Länskommun representeras af landsting och skall alltså stämmas genom delgifning af stämningen åt denna dess representation. Hvad 18 § innehåller kan så tillvida sägas innefatta en afvikelse från denna regel, som käranden icke har att vända sig direkt till landstinget i delgifnings-syfte utan skall ingifva stämningen, i hufvudskrift eller besannad afskrift, till Konungens befallningshafvande. Därmed har käranden gjort hvad på honom ankommer, och målet är således i och med detta ingifvande anhängigt¹¹². En där-efter följande, i §:n föreskrifven åtgärd består däri, att KB

¹⁰⁹ Jfr 11:7 sista punkten (ursprungl. lydelsen). För där nämndt fall skulle svarande, som ej kunde anträffas, stämmas på det sätt, att stämningen fästes å hans husdörr; således förekom ej här offentlig stämning.

¹¹⁰ Se 54 § i lagen 23/10 1891 ang. väghållningsbesvärets utgörande på landet. Ordföranden mottager naturligtvis stämningen såsom organ för styrelsen; jfr 54 och 55 §§ i lagen.

¹¹¹ Jfr §:n i dess nuvarande affattning med motsvarande § (18 §) i det till HD remitterade förslaget.

¹¹² Jfr Lagutskottets uttalande vid förevarande §, som af utskottet underkastades jämkning.

öfverlämnar stämningsskriften till landstinget å näst infallande lagtima möte. Detta öfverlämnande är en KB åliggande ämbetsplikt, som icke ingår såsom led i kärandens anhängiggörande af målet.

5) De stadganden angående delgifning af stämning å kronan, som äro gifna i 19 §, kräfva ej någon närmare utläggning¹¹³. Då käranden i delgifningssyfte ingifvit stämningen till vederbörande KB, är delgifningen fullbordad, och den åtgärd, som enligt andra punkten i §:n åligger KB, hör ej till målets anhängiggörande; jfr enahanda spörsmål ofvan under 4).

V. En grupp stadganden i 11 kap. innefattar undantag från den ofvan anförda regeln, att, då någon vill genom *en* stämning anhängiggöra talan mot *flere* svarande, hvarje svarande måste i vanlig ordning erhålla del af stämningen. Dessa stadganden äro gifna i 11—13 §§. Det är i dem ej fråga om stämning å juridiska personer¹¹⁴. Talan emot en bildning, som man tillerkänner juridisk personlighet, är ju, från juridisk synpunkt sedt, riktad emot *ett* rättssubjekt och ej emot flera, och detta gäller vare sig det, som personifieras, är en personsammanslutning, en stiftelse, eller en anstalt (jfr ofvan sid. 299). Samtliga de i ifrågavarande lagrum omförmälda undantagen röra fall, i hvilka det i afseende å processföremålet råder gemenskap emellan de flere svarandena.

Undantagen äro icke att fatta så, som om stämning i de åsyftade fallen icke kunde med laga verkan delgifvas i vanlig ordning, d. v. s. på det sätt, att stämningen jämlikt 7 § i hufvudskrift eller besannad afskrift öfverlämnas till hvar och en af svarandena. Meningen är blott, att käranden icke

¹¹³ Ang. forum för mål mot kronan, se Bd I sid. 336 (sid. 314 i 2:dra uppl. af del 2).

Ang. frågan, huru vid ingifvande af stämning å kronan till KB skall förfaras, se rättsfall i N. J. A. 1914 sid. 357.

¹¹⁴ Jfr dock hvad nedan säges beträffande byalag.

behöfver använda detta, i fall då flere personer skola stämmas, besvärliga och kostsamma delgifningsätt utan kan begagna sig af de enklare tillvägagångssätt, som angifvas i lagrummen; att meningen är denna, framgår däraf, att det i samtliga stadgandena säges, att stämningen »må» delgifvas på där angifvet sätt. Af detta syfte med ifrågavarande stadganden följer, att käranden genom att delgifva stämningen med en af svarandena (11 och 12 §§) resp. med annan vederbörande (11 och 13 §§) gör hvad på honom i delgifningsafseende ankommer. Käranden är följaktligen icke ansvarig för att den, till hvilken delgifningen riktats, sedan fullgör hvad honom blifvit ålagdt (11 och 13 §§). Målet är i laga ordning anhängiggjort, oberoende af om sådant fullgörande kommer till stånd¹¹⁵. Att det likväl icke är utan processuell betydelse, huruvida de föreskrifna åtgärderna vidtagas, skall nedan utredas. Uppenbart är, att försummelse i förevarande afseende kan för den försumlige medföra ersättningsskyldighet gentemot den eller dem, i förhållande till hvilka han låtit försummelsen komma sig till last. Det förhåller sig emellertid icke enligt alla tre hithörande §§:er så, att målet blir anhängigt allenast genom den till en vederbörande riktade delgifningen. Enligt 12 § skall käranden dessutom ombesörja, att stämningen jämte underrättelse, hvilken af svarandena bekommit afskriften, blir uppläst i församlingens kyrka och anslagen å rättens dörr. Först i och med denna uppläsning och detta anslag är delgifningen fullbordad och målet anhängiggjort.

Att här återgifva hvad de ifrågavarande lagrummen i deras helhet innehålla, synes öfverflödigt. Blott de moment i desamma, hvilka gifva tillräcklig anledning därtill, uppmärksammas i det följande.

¹¹⁵ Detta framgår alldeles otvetydigt af formuleringen i 11 och 13 §§: »svare denne hvar och en af de öfrige», resp. »svare denne delgarne». Jfr ock motiveringen för ifrågavarande stadganden i K. propos:n.

De hithörande fallen angå stämning å delegare i oskift dödsbo i sak, som boet rörer (11 §), å helt byalag, om svarandena äro flere än tio (12 §), å delegare i grufva (13 § 1 st.) samt å delegare i gemensamhetsfiske, för hvilket sysselman är utsedd (13 § 2 st.).

Beträffande stämning å delegare i oskift dödsbo må framhållas, att stadgandet är byggdt på den förutsättningen, att *en* stämning uttagits å delegarne tillsammans¹¹⁶. Lagrummet angår allenast stämning »i sak, som boet rörer». Någon särskild utredning af frågan, när ett mål bör anses röra boet, behöfver ej här lämnas. I den mån en sådan utredning lämpligen kan inrymmas inom processrättens system, är den att finna i tidigare uttalanden i detta arbete¹¹⁷.

Den i 12 § innefattade bestämmelsen afser, såsom uttryckligen däri säges, stämning å helt byalag i fall, då svarandena äro flere än tio. Vid stämning allenast å vissa egare af fastighet inom byalag bör alltså stämningen på vanligt sätt (7 §) delgifvas hvarje svarande, oafsedt huru många de äro, och på samma sätt bör förfaras vid stämning å helt byalag, då svarandena äro tio eller ett mindre antal. På grund af det innehåll och den affattning, som 12 § erhållit, vågar jag för min del icke anse, att från §:ns tillämpningsområde bör göras undantag för stämning å helt byalag, som har den organisation, att det finnes fullt fog för att tillägga byalaget juridisk personlighet¹¹⁸. Ett sådant undantag skulle betyda, att stämningen borde delgifvas den juridiska personens organ, oafsedt om detta organ är delegare i byalaget

¹¹⁶ Obs. lagrummets affattning: må »stämningen»; och jfr för öfrigt de ofvan i texten gjorda, för samtliga ifrågavarande lagrum gemensamma anmärkningarna. I 11:8 RB ursprungl. lydelsen var uttryckligen stadgadt, att, då död mans arfvingar i oskift bo sökas, en stämning skulle uttagas »å alla arfvingarna tillsammans och ej å hvardera särskildt». Ett sådant stadgande är överflödigt; se nu gällande 11:2 RB och jfr ofvan sid. 267 samt Bd I sid. 1009 f.

¹¹⁷ Se den i nästföregående not citerade framställningen samt Bd I sid. 352—354 (i 2:dra uppl. af del 2).

¹¹⁸ Jfr ofvan not 24.

eller ej, men regeln i lagrummet tillåter ej att antaga detta ¹¹⁹.

Enligt 8 § i lagen ^{13/6} 1921 om förvaltning af bysamfälligheter m. m. samt 24 § i lagen ^{29/6} 1926 om enskilda vägar skall i där angifna fall 11:12 RB ega motsvarande tillämpning.

Hvad till sist beträffar bestämmelserna i 11:13 RB om stämning i mål angående grufva, som tillhör flere gemensamt, äfvensom å delegare i gemensamhetsfiske, må det vara tillräckligt att hänvisa till 61 § i grufstadgan ^{16/5} 1884 ¹²⁰. samt till 26 § i lagen ^{30/6} 1913 om gemensamhetsfiske ¹²¹.

VI. Delgifningsreglerna i 11 och 13 §§ innebära, såsom redan anmärkts, att i o. m. stämningens öfverlämnande (i enlighet med 7 §) till den, med hvilken delgifning genom kärandens åtgörande skall ske, målet är anhängiggjort, och att således de åtgärder, hvilka det i lagrummet ålagts nämnda person att därefter vidtaga, ej ingå såsom led i kärandens anhängiggörande af målet utan blott äro att uppfatta såsom fullgörandet af en den förre åliggande förpliktelse gentemot de särskilda svarandena (resp. medsva-

¹¹⁹ Ang. tillämpning af bestämmelsen, att stämningen skall anslås å rättens dörr, se rättsfall i N. J. A. 1921 sid. 198.

¹²⁰ I andra stycket af denna § är stadgadt, att, därest vederbörlig anmälan om val af grufföreståndare ej sker eller obehörig person utses till föreståndare, hvarje delegare är ansvarig, såsom vore han grufvans föreståndare. Detta torde få anses innebära, att stämning kan med laga verkan delgifvas en af delegarne, på hvilken det ankommer att sedan vidtaga de i 11:13 RB grufföreståndare ålagda åtgärderna. Ett annat spørsmål är, huruvida i fall, då obehörig person utsetts till föreståndare, stämning kan med laga verkan delgifvas denne. Då man väl näppeligen kan kräfvä, att den, som vill uttaga stämning, skall ingå i undersökning af utsedd grufföreståndares behörighet, är jag böjd för att besvara spørsmålet jakande; förutsättning är naturligtvis, att den utsedde jämväl fungerar såsom föreståndare.

¹²¹ Jfr 1 och 2 §§ i lagen. Är ej syssloman utsedd, måste stämningen på vanligt sätt (11:7 RB) delgifvas hvarje delegare. Den, som vill uttaga stämning, torde emellertid kunna åstadkomma, att syssloman blir utsedd; se 26 § 2 st. i lagen om gemensamhetsfiske.

randena). Det förhåller sig på enahanda sätt i de fall, i hvilka stämning å ett rättssubjekt, som har flere ställföreträdare med kollektiv behörighet, kan med laga verkan delgifvas genom stämningsskriftens öfverlämnande till allenast en af dem (14 och 15 §§); den underrättelse om stämningen, hvilken det enligt sakens natur åligger stämningmottagaren att meddela den eller de andra ställföreträdarne, hör nämligen ej till anhängiggörandet. Af hvad sålunda gäller får man emellertid icke draga den slutsatsen, att det är utan all processuell betydelse, huruvida de antydda åtgärderna vidtagas eller ej. Om någon af svarandena resp. någon af ställföreträdarne uteblifver vid det rättegångstillfälle, då målet första gången förekommer till handläggning, kan bötesstraff för uteblifvande icke ådömas honom, med mindre det föreligger bevis för att han vederbörligen fått underrättelse om stämningen¹²². Meddelas i dylikt fall uppskofsbeslut, så torde underrättelse om beslutet böra tillställas den uteblifne jämlikt K. K. 30/4 1925¹²³.

VII. Delgiftning af stämning på det sätt, som omförmäles i 17:7 RB, kan ej komma till stånd under annan förutsättning, än att den, till hvilken stämningsskriften skall öfverlämnas, kan anträffas. Såsom genast inses, måste i en stämningstag tagas hänsyn jämväl till sådana fall, i hvilka svaranden (resp. ställföreträdare för honom) är oanträffbar; eljest stode det i svarandens skön att göra det för kändanden omöjligt att mot honom anhängiggöra rättegång. Emellertid bör det endast under vissa noga bestämda och trångt begränsade villkor vara tillåtet att använda annat sätt för anhängiggörande än det, som lagstiftaren funnit sig böra påbjuda såsom det normala. Med-

¹²² Jfr yttrande af HD öfver motsvarande § i det dit remitterade förslaget samt *Trygger*, sid. 39 f., som med rätta framhåller, bland annat, att vid sådant uteblifvande meddelande af treskodom ej hindras däraf, att det ej styrkts, att de uteblifne erhållit vederbörlig underrättelse om stämningen.

¹²³ Jfr rättsfall i N. J. A. 1899 sid 381 och 1925 sid. 56.

gifna afvikelser betyda ju nämligen ett förminskande af garantierna för att det icke dömes öfver svarandens rätt, med mindre han verkligen haft tillfälle att yttra sig och i öfrigt vidtaga lagliga åtgärder för häfdande af sin rättsposition¹²⁴.

I 9 och 10 §§ af 11 kap. äro de stadganden inrymda, hvilka röra delgifning af stämning med svarande, som icke kan anträffas och till hvilken fördenskull stämningsskriften ej kan jämlikt 7 § öfverlämnas. Dessa stadganden öfverensstämma i allt väsentligt med de regler, som gåfvos genom F. ⁵/₄ 1871 ang. förändradt stämningssätt i vissa fall¹²⁵.

För de båda lagrummens tillämpning kunna följande be-

¹²⁴ Jfr § 66 i detta arbete.

¹²⁵ I 11:7 RB, ursprungl. lydelsen, fanns ett stadgande, som medgaf ett extraordinärt delgifningssätt i fall, då delgifning i vanlig ordning icke kunde komma till användning. Medgifvandet var dock knutet till mycket snävt begränsade förutsättningar: dels att svaranden höll sig undan för ty, att han väntade stämning, dels att det var veterligt, att han vistades i häradet eller i staden. Då kärandens intresse af att kunna anhängiggöra rättegång mot en oanträffbar svarande uppenbarligen icke var genom detta stadgande i tillräcklig omfattning tillgodosedt, väcktes vid riksdagarna 1859—1860 samt 1870 motioner i syfte att gifva detsamma större räckvidd. Sistnämnda riksdag antog också för sin del en bestämmelse af innehåll, att, om det ej vore kunnigt, hvar svaranden uppehölle sig, eller han vistades utrikes utan att vara stadd i konungens eller rikets ärende och det ej funnes ombud för honom, som stämningen kunde tillställas, rätten egde förordna, att stämningen skulle kungöras svaranden genom allmänna tidningarna. Riksdagen hade härvid särskildt i sikte att möjliggöra inledandet af rättegång emot dem, som utvandrade till Amerika. För afveckling af de rättsförhållanden, i hvilka dessa emigranter stode till hemmarande svenskar, var ofta rättegång af nöden, men reglerna om delgifning af stämning lade ej sällan hinder i vägen därför. Förslaget blef af HD afstyrkt hufvudsakligen af skäl, att svarandens rätt icke syntes vara tillräckligt tryggad, och K. Maj:t vägrade sin sanktion. I stället lät K. Maj:t utarbete förslag till författning ang. förändradt stämningssätt i vissa fall, och sedan detta undergått grundlagsenlig granskning i HD samt med anledning af framställda anmärkningar om arbetats, framlades propos. till 1871 års riksdag (N:r 17), och resultatet blef den i texten omnämnda förordningen af 1871.

tingelser sägas vara gemensamma: svaranden kan ej anträffas; orsaken härtill är att hans vistelseort är okänd¹²⁶ och detta i sin ordning beror på visst åtgörande från svarandens sida. Detta åtgörande består enligt 10 § alltid däri, att han håller sig undan, d. v. s. däri, att, han afsiktligt ställer det så, att hans vistelseort är okänd eller (måhända) att han af annan orsak är oanträffbar¹²⁷; enligt 9 § kan grunden till saknaden af kännedom om svarandens vistelseort vara antingen, att han håller sig undan, eller, att han uppehåller sig utrikes i afsikt att för framtiden bosätta sig i främmande land.

a) Det stämmingsförfarande, hvarom 9 § innehåller föreskrifter, kommer till användning mot svaranden under följande villkor.

1) Svaranden är »veterligen ur riket faren», och 2) upplysning har ej kunnat vinnas, hvar han uppehåller sig.

Att svaranden farit ur riket, måste till fullo styrkas, hvaremot det negativa förhållandet, att upplysning ej kunnat vinnas om hans vistelseort, näppeligen kan ådagaläggas på annat sätt, än att personer, som kunna antagas ha kännedom om honom, uttala, att de icke ha sig bekant, hvar han uppehåller sig.

3) Svaranden skall ej hos rätten eller härads höfdingen i den ort, där han är eller senast var i riket boende, ha anmält viss person, som eger att för honom mottaga stämning, och ej heller skall anvisning å sådant ombud eljest ha kunnat erhållas.

Hvad beträffar det sista villkoret, så kan det väl vilja förefalla, som om det pålade käranden en föga rimlig bevisbörd¹²⁸, men i själfva verket kan det icke anses för-

¹²⁶ Jfr dock beträffande detta villkor nedan sid. 324.

¹²⁷ Jfr nedan not 139.

¹²⁸ Lagutskottet vid 1871 års riksdag ville på denna grund utesluta ifrågavarande villkor, men K. propos:n blef af riksdagen utan ändring i denna del antagen; såsom skäl härför anfördes hufvudsakligen, att, om villkoret bortföle, det stode käranden fritt att — äfven om

hålla sig så. Käranden behöfver i förevarande afseende blott förebringa bevisning af enahanda innebörd med den ofvan angående svarandens uppehållsort omförmälda.

Att svaranden icke hos rätten eller häradshöfdingen anmält sig hafva utsett ombud med behörighet att för honom mottaga stämning, ådagaläggas gifvetvis genom intyg af nämnda myndighet. Den myndighet, som åsyftas, är rätten eller häradshöfdingen i den ort, där svaranden är eller senast var i riket *boende*, och med att vara boende förstås uppenbarligen detsamma som då det på andra ställen i denna § äfvensom i § 10 talas om att ega hemvist, d. v. s. det kommer an på bostaden och ej på mantalsskrifningen. I afseende å ifrågavarande anmälan äro bestämmelser gifna i fjärde och femte styckena i 9 §; och må en hänvisning till deras innehåll här vara tillräcklig.

Anmälan om ombud utesluter dock ej i och för sig tillämpligheten af 9 §; därför förutsättes tillika, att ombudet kan träffas¹²⁹.

4) Omständigheter skola därjämte förekomma, som gifva anledning antaga, att han håller sig undan eller att han har för afsikt att för framtiden bosätta sig i främmande land. Innebörden af uttrycket »håller sig undan» är redan antydd och blir nedan ytterligare föremål för omnämmande (sid. 322 och 324). Enligt hvad af ifrågavarande betingelser framgår, är den omständigheten, att man angående en person, som befinner sig på utrikes resa, ej vet, hvar han befinner

han hade sig bekant, att käranden för sig ställt ombud eller hvar anvisning å sådant ombud kunde erhållas — med förbigående af ombudet begagna sig af det i 9 § medgifna stämmingsförfarandet, blott svaranden underlåtit att om utseendet af ombud vederbörligen göra anmälan.

¹²⁹ Så *Trygger*, sid. 33. Då denna mening är den i sakligt afseende mest tillfredsställande, ansluter jag mig till densamma, ehuru lagen ingalunda i detta afseende har den tydlighet som vederbör; jfr 9 § tredje stycket med 10 §.

Enligt min mening kan ombudet, om stämningen i delgifnings-syfte öfverlämnas till detsamma, icke genom vägran att mottaga handlingen förhindra, att målet blir anhängigt; se ofvan sid. 294 ff.

sig vid den tid, då fråga uppstår om att delgifva honom stämning, ej tillräcklig för att det i 9 § anmärkta stämningssförfarandet skall få komma till användning. — Då det talas om förekomsten af omständigheter, som *gifva onledning antaga* etc., är meningen tydligtvis den, att full juridisk visshet ej erfordras utan endast en lägre grad af sannolikhet.

Det extraordinära delgifningsförfarande, som i andra stycket af 9 § anges, är tillämpligt vare sig den, som skall stämmas, har eller icke har känt hemvist inom riket; se andra punkten af nämnda stycke. Ej i alla delar lika klar är frågan, huruvida lagrummet afser blott stämning å svenska medborgare eller tillika stämning å utlänningar. Till en början torde det kunna påstås vara otvifvelaktigt, att alla svenska medborgare ingå under lagrummet; det spelar alltså ingen roll, huru lång tid förflutit efter det svensk medborgare lämnat riket. Tvifvelaktigt torde det däremot kunna anses vara, huruvida i fall, då svensk farit ur riket i afsikt att för framtiden bosätta sig i främmande land, lagrummets tillämplighet är beroende däraf, att han fortfarande har svensk medborgarrätt. Man blir böjd att besvara spörsmålet nekande, då man erinrar sig, att ett hufvudändamål med stadgandena i 2 § af 1871 års stämningssförordning (af väsentligen samma innehåll som andra och tredje styckena i 11: 9 RB) varit att möjliggöra inledandet af rättegång mot emigranter¹³⁰; och att lagstiftaren velat beträffande dem hafva den tidpunkt, då deras svenska medborgarrätt upphör, betraktad såsom en *terminus ad quem*, må kunna synas mindre antagligt. Men å andra sidan torde det vara tydligt, att, om man hyllar denna åsikt beträffande emigranter, som ej längre äro svenska medborgare (d. v. s. svenskar, som lämnat Sverige *i afsikt* att bosätta sig utrikes och efter bosättningen förlorat sitt svenska medborgarskap), det näppeligen kan på allvar ifrågasättas att om-

¹³⁰ Se ofvan not 125.

fatta annan mening beträffande andra f. d. svenska medborgare. Afgörande kan ju dock ej rimligtvis vara, huruvida svensken, då han for ur riket, åsyftade en stadigvarande bosättning utrikes eller ej. För min del anser jag ej ifrågasvarande stadganden tillämpliga på personer, som flyttat ur riket och sedermera upphört att vara svenska medborgare. Hvad härefter angår andra utlänningar, så synes mig besvarandet af hithörande spörsmål ej med fog kunna ge anledning till tvifvelsmål. Utländsk medborgare, som här i riket eger bo och hemvist¹⁸¹, kan stämmas jämlikt 11: 9 RB, om han håller sig undan. Att utlänning, som blott tillfälligtvis uppehållit sig härstädes (i hvarje fall ej så stadigvarande, att han i rättslig mening här haft sitt bo och hemvist), icke kan stämmas jämlikt detta lagrum — ej ens om han håller sig undan — torde jämväl böra anses säkert. Ej heller tvekar jag i afseende å det fall, att utlänning här i riket haft ett domicil men ej längre har det; i och med förlusten af det inländska domicilet har hvarje anledning att behandla honom annorlunda än andra utlänningar bortfallit.

Delgifningsförfarandet enligt 9 § andra stycket består däri, att stämningen införes tre gånger i allmänna tidningarna, minst fjorton dagar mellan hvarje gång. Därtill kommer, för den händelse svaranden inom riket har känt hemvist (= bostad), att stämningen i hufvudskrift eller besannad afskrift skall fästas å hans husdörr och uppläsas för hans husfolk, om sådant finnes, samt, för den händelse han ej har sådant hemvist men eger fastighet inom riket, att stämningen skall, i hufvudskrift eller besannad afskrift öfverlämnas till den, som förvaltar fastigheten. Med förvaltare af fastigheten har man enligt min mening att förstå endast en sådan person, som för svarandens räkning omhänderhar förvaltningen, alltså icke en nyttjanderättshafvare¹⁸².

¹⁸¹ Jfr Bd I sid. 337 ff. (sid. 316 ff., i 2:dra uppl. af del 2).

¹⁸² *Trygger*, sid. 33, framhåller, att, då saken ej är otvivelaktig, det synes vara säkrast att öfverlämna stämningen jämväl till en nyttjande-

Käranden har att ombesörja de nämnda delgifningsåtgärderna, och det är hans sak att, innan han skrider därtill, själf afgöra, huruvida förutsättningarna därför äro för handen eller stämningen bör i vanlig ordning delgifvas svaranden¹³³. Emellertid kommer i betraktande, att särskild längre delgifningstid är föreskrifven (se 11: 24 RB), och med hänsyn därtill måste käranden, då han gör ansökan om stämning, så framt han redan då är betänkt på att använda ifrågavarande delgifningssätt, anhålla att få målet utsatt till sådan dag, att delgifningstiden kan iakttagas. Mycket ofta kan dock käranden ej redan vid uttagandet af stämning ha kännedom om, att förutsättningarna för delgifning i denna ordning föreligga. Skulle i sådant fall stämmingsresolutionen bestämma en inställelsedag i målet, hvilken ej tillåter fullgörandet af de föreskrifna delgifningsåtgärderna, blir det, därest det vid försök att delgifva stämningen på vanligt sätt visar sig, att betingelserna för tillämpningen af 9 § äro till finnandes, nödvändigt för käranden att förskaffa sig ny stämmingsresolution, hvori annan inställelsedag utsättes¹³⁴. I hvarje fall blir först då målet förekommer till

rättshafvare, och i detta yttrande kan man svårligen annat än instämma.

¹³³ Då vid 1871 års rikslag K. propos:n om stämmingsförordning behandlades inom första kammaren, yttrade sig en talare så, som om det kunde vara föremål för tvifvel, huruvida det i texten nämnda skulle gälla eller det icke snarare borde tillgå så, att domaren lämnade tillstånd till användande af det i ifrågavarande stadganden medgifna stämmingsförfarandet. Det saknas emellertid uppenbarligen all anledning till tvifvel i detta hänseende. Det tillkommer ej stämmingsgifvaren att vid utfärdande af stämning ingå i pröfning af, huru den bör delgifvas, och likaledes är det enligt lagen alldeles uteslutet, att käranden skulle kunna vända sig till domstolen för att få beslut på, att han eger vid delgifning af stämningen använda ifrågavarande tillvägagångssätt.

¹³⁴ Bestämmelserna i 11: 32 st. 2 RB kunna ej komma till användning under den förutsättning, hvarom nu är fråga, ty lagrummet handlar endast om fall, i hvilka delgifning skett på laga sätt, medan nu är tal om ett fall, i hvilket käranden icke kunnat få till stånd sådan delgifning.

handläggning frågan, om delgifning af stämningen skett på laga sätt, föremål för pröfning.

b) Det i 10 § omförmälda stämmingsförfarandet är afsedt att användas emot den, som icke veterligen är ur riket faren och som håller sig undan. Den förra af dessa betingelser omfattar såväl det fall, att det är känt, att svaranden vistas inom riket, som ock det fall, att det är alldeles obekant, hvar han uppehåller sig. I afseende å den andra betingelsen må framhållas, att det icke fordras, att svaranden håller sin vistelseort hemlig i syfte att undgå stämningen; äfven om motivet är ett annat, är betingelsen uppfylld¹³⁵. För öfrigt torde man icke fasthålla vid, att svarandens åtgörande att hålla sig undan skall i egenlig mening innebära ett hemlighållande af vistelseorten; man torde anse betingelsen föreligga jämväl i det fall, att svaranden eljest afsiktligt ställer det så, att stämningen icke kan till honom öfverlämnas (honom i händer ställas)¹³⁶.

Det förhållandet, att svaranden håller sig undan, måste,

¹³⁵ Stadgandets förhistoria är härutinnan upplysande. I sista punkten af 11:7 RB, ursprungl. lydelsen, talades om det fall, att svaranden håller sig undan »för ty, att han väntar stämning». I 1 § af det förslag till stämmingsförordning, som legat till grund för 1871 års lagstiftning i ämnet (hvilken § är väsentligen lika med 10 § i det nu gällande 11 kap. RB), voro orden »för ty, att han väntar stämning» utslutna. Vid granskningen af förslaget inom HD anmärktes därstädes, att uttrycket »håller sig undan» vore ofullständigt, och att det på samma sätt som i då gällande 11:7 RB borde tydligt utmärkas, att afsikten med undanhållandet skulle vara att undgå stämningen. Med anledning af denna anmärkning anförde chefen för justitiedepartementet, att orden »håller sig undan», synnerligen i den följd, hvari de förekomme, otvifvelaktigt innebure en afsikt att förhemliga vistelseorten, och att denna afsikt syntes, äfven om den stundom hvilade på annan grund än omedelbar fruktan för én stämning, utgöra en tillfyllestgörande anledning att medgifva det i §:n stadgade stämningssättet; vidare framhölls, bland annat, den stora svårighet, som ofta måste förefinnas för åstadkommande af bevis om, att undanhållandet föranledts af önskan att undvika den ifrågavarande eller någon annan stämning.

¹³⁶ Jfr nedan not 139.

enligt hvad i 10 § vidare föreskrives, framgå af vissa i §:n angifna omständigheter, eller, noggrannare uttryckt, göras sannolikt på sätt, som i §:n är angifvet. Svaranden skall hafva å särskilda dagar blifvit i sitt hemvist med stämning sökt, utan att han eller ombud, som eger för honom mottaga stämning, därvid kunnat träffas. Vid efterfrågan hos hans husfolk eller grannar eller där han har tjänst eller näring, skall ej säker anvisning ha kunnat vinnas, hvarest han eller sådant ombud för honom uppehåller sig. Och slutligen skola äfven i öfrigt förekomma omständigheter, som gifva anledning antaga, att han håller sig undan.

Med krafvet på, att svaranden skall ha eftersökts å »särskilda dagar», afses efterforskning å minst två olika dagar. Däraf, att det fordras, att svaranden eftersökes i sitt hemvist, framgår, att den, som ej här i riket har något hemvist, icke kan stämmas jämlikt 10 §. Med att svaranden här i riket eger ett hemvist, förstås, att han här eger en fast bostad; §:ns innehåll i öfrigt gör det fullt tydligt, att meningen är denna. Afgörande är följaktligen icke, att och hvar svaranden är mantalsskrifven inom riket. Mot den, som är i riket mantalsskrifven utan att kunna anses här hafva någon fast bostad, kan ifrågavarande stämningssförfarande ej komma till användning, men väl mot den, som har fast bostad utan att dock vara mantalsskrifven inom riket, och om svaranden icke har fast bostad å ort, där han är mantalsskrifven, men har sådan å annan ort, är det å denna senare, som han bör eftersökas¹³⁷. Ej blott svensk

¹³⁷ Hvad nu sagts kan synas stå i strid med utgången i några rättsfall, i hvilka frågan varit före, men jag förmenar för min del, att icke någon egentlig divergens föreligger. Af rättsfallet i N. J. A. 1892 sid. 108 framgår, att mantalsskrifningen icke ensamt ansetts afgörande, och af motiveringen för domslutet i rättsfallet i N. J. A. 1902 sid. 43! torde man icke böra draga någon annan slutsats, än att det kommer an på mantalsskrifningen, så framt ej särskilda omständigheter föranleda svarandens eftersökande å annan ort. Mot denna sistnämnda ståndpunkt finner jag ei något att erinra. Hvad slutligen beträffar

medborgare utan äfven utlänning kan, förutsatt att han har ett domicil här i riket¹⁸⁸, stämmas enligt förevarande lagrum.

Hvad angår lagens fordran på, att vid efterfrågan hos husfolk etc. säker anvisning ej kunnat vinnas om svarandens (eller behörigt ombuds) uppehållsort, så utesluter denna fordran, om den strängt upprätthålles, lagrummets tillämpning i fall, där kännedom om, hvar svaranden befinner sig då han i delgifningssyfte eftersökes, kan anses vara för handen, ehuru tillträde till svaranden genom dennes åtgörande ej kan erhållas. Man har dock jämväl i dylikt fall funnit lagrummet böra tillämpas, och obestriddigen tala praktiska skäl härför. Spörsmålet sammanhänger med, ja är för sitt besvarande beroende af, hur man tolkar uttrycket »håller sig undan». Om man, såsom redan antydts, icke däri inlägger ett hemlighållande af vistelseorten utan låter det omfatta jämväl fall, i hvilka denna är känd men icke tillgänglig, bör tydligtvis stadgandet angående saknaden af säker anvisning, hvar svaranden uppehåller sig, förstås i öfverensstämmelse därmed¹⁸⁹.

rättfallet i N. J. A. 1904 sid. 301, så torde högsta instansens domslut icke kunna uppfattas annorlunda, än att domstolen yttrat sig icke i frågan om rätta orten för stämningens delgifning utan om underrättens kompetens. [Man har här anledning att tänka på frågan om den ordningsföljd, hvari domstol har att pröfva processförutsättningarnas förhandenvaro. Se ang. detta ämne min utredning i Bd I sid. 1174 f samt 1185—1189. Efter min där utvecklade uppfattning skola de förutsättningar, som ha afseende å processinledningsakten (till hvilka hör sättet för stämningens delgifning), pröfvas före öfriga processförutsättningar (till hvilka hör domstolens kompetens). Under antagande, att denna åsikt hyllats af HD, skulle således domen i förevarande rättsfall (förutsatt att jag ej oriktigt uppfattat densamma) betyda, att brist beträffande delgifningssättet ej befunnits vara för handen. Efter all sannolikhet bör man dock ej draga denna slutsats].

¹⁸⁸ Jfr Bd I sid. 342 (sid. 320 i 2:dra uppl. af del 2).

¹⁸⁹ Jfr rättsfall i N. J. A. 1885 sid. 198. Här godkändes stämning jämlikt 1 § i 1871 års stämmingsförordning (= 11:10 RB) å en svarande, som, enligt hvad utredningen i målet angaf, vid de tillfällen, då han i delgifningssyfte eftersökts, uppehållit sig i sina enskilda rum,

Stämningen skall enligt 10 § delgifvas på det sätt, att den i hufvudskrift eller besannad afskrift fästes å svarandens husdörr¹⁴⁰ och uppläses för hans husfolk, om sådant finnes.

Hvad en kärende, som delgifvit stämningen enligt 10 §, har att ådagalägga, därest frågan om delgifningssättets laglighet blir föremål för rättens pröfning, torde efter den föregående utläggningen af denna § icke behöfva särskildt utredas; jfr för öfrigt framställningen angående 9 §.

c) Stadgandena i 9 och 10 §§ möjliggöra icke och äro icke ämnade att möjliggöra delgifning af stämning i alla de fall, i hvilka svaranden icke kan anträffas. Endast under vissa bestämda förutsättningar kan i sådant fall rättegång anhängiggöras. Om en persons vistelseort är okänd, kan han icke under annan förutsättning indragas i en rättegång såsom svarande, än att han håller sig undan eller, hvad beträffar en person, som vistas utrikes, att han har för afsikt att för framtiden bosätta sig i främmande land. Grunden till den sålunda iakttagna begränsningen är uppenbarligen att söka i respekten för regeln: *audiatur et altera pars* (jfr ofvan sid. 315 f.); vid delgifning af stämning anorledes än genom handlingens öfverlämnande till svaranden måste det ju nämligen ofta inträffa, att svaranden ej erhåller kännedom om den mot honom inledda rättegången och således är urståndsatt att bevaka sin rätt.

VIII. Stämningen har bland andra uppgifter den att gifva svaranden tid till att förbereda utförandet af sin

dit stämmingsmännen vägrats tillträde på uppgifven grund, att svaranden vore svårt sjuk; domstolarna ansågo, att det fanns anledning antaga, att svaranden hållit sig undan för att undgå stämningen.

¹⁴⁰ *Schrevelius*, sid. 245 f., har — med hänsyn till bestämmelsen i 11:7 RB, ursprungl. lydelsen, ang. delgifning genom stämningens fästande å svarandens husdörr — några uttalanden, som kunna förtjena anmärkas. Om svaranden bebor endast en del af ett hus, bör stämningen fästas å den dörr, som leder in till hans särskilda lägenhet. Vidare bör stämningen vara öppen och icke förseglad.

talän. Däraf följer, att svaranden bör ha rätt att fordra, att stämningen icke delgifves honom senare än å viss dag före inställeledagen i målet. I 21—31 §§ af 11 kap. RB ha upptagits bestämmelser i detta ämne eller, för att begagna lagens uttryck, bestämmelser om den *stämningstid*, som i olika fall bör iakttagas. De allmänna reglerna förekomma i 21 och 22 §§. De följande, i 23—31 §§ inrymda reglerna röra vissa särskilda fall, som icke låta sig skärskådas från någon enhetlig synpunkt.

a) I de allmänna reglerna, 21 och 22 §§, tages i första hand hänsyn till hvar den, som skall stämmas, vid delgifningen vistas, och det kommer därvid an på, om han vistas inom eller utom riket. Om det förra fallet handlar 21 §, om det senare 22 §.

Innan dessa regler närmare granskas, må den frågan uppmärksammas, huruvida de, då stämningen delgifves ställföreträdare för svaranden, böra sättas i relation till den senare eller till den förre. Ett för alla fall lika svar kan ej lämnas¹⁴¹.

Då svaranden på grund af bristande vare sig processabilitet eller processföringsbefogenhet¹⁴² öfver hufvud icke eger uppträda såsom handlande person i rättegången, kan stämningen icke med laga verkan delgifvas honom, och det torde ligga i sakens natur, att de i 21 och 22 §§ gifna reglerna om stämningstid böra tillämpas med fäst afseende å ställföreträdaren och icke å svaranden själf. Det sagda eger tillämpning vid ställföreträdarskap på grund af lagens bud, myndighets förordnande eller förordnande af annan

¹⁴¹ Trygger, sid. 52 f., yttrar att »hvad som i fråga om stämmings delgifning sägs om svaranden skall, när icke svaranden själf utan hans representant har att i rättegång uppträda såsom part, t. ex. förmyndare för omyndig, tillämpas på denne, då annorlunda ej stadgats». Med all säkerhet afser detta yttrande ej alla fall, i hvilka svaranden vid stämningens delgifning och eljest i rättegången företrädes af annan; det framgår för öfrigt af författarens uttalanden å sid. 56.

¹⁴² Jfr Bd I § 33.

enskild person än svaranden själf¹⁴³. Däremot gäller det ej beträffande stämning å juridiska personer. Afgörande är här hvar den juridiska personen finnes och icke omständigheter, som ha afseende å dess organ, ehuru målets anhängiggörande icke kan ske annorledes än genom delgifning åt organet¹⁴⁴.

Vid delgifning af stämning åt fullmäktig för svaranden skola, så vidt det öfver hufvud är möjligt¹⁴⁵, bestämmelserna om stämningstid sättas i relation till svaranden själf och icke till fullmäktigen med undantag dock för det fall, som omförmäles i 22 § 2 st. Att denna grundsats gäller, icke blott framgår af nyssnämnda stadgande, hvars karaktär af undantag är uppenbar, utan stämmer ock med hvad som måste anses vara det naturliga och principiellt riktiga. I anslutning till detta stadgande må spörjas, hvad man bör anse om det fall, att en svarande jämlikt tredje stycket af 9 § anmält viss person, som eger för honom mottaga stämning, men som ej bemyndigats att afgifva svaromål. Då

¹⁴³ Jfr Bd I, sid. 634 f. och § 37.

Vidkommande omyndig svarande jfr Bd I sid 332 not 42 (sid. 311 not 37 i 2:dra uppl. af del 2).

¹⁴⁴ Grundsatsen är uttryckligen uttalad i 11:27 RB. Den står i full öfverensstämmelse med den af mig omfattade s. k. organteorien, enligt hvilken den, som handlar å en juridisk persons vägnar, icke är att betrakta såsom en vanlig ställföreträdare utan såsom en integrerande del af den bildning, hvilken man tillerkänner juridisk personlighet; se Bd I sid. 548—550.

Öfver hufvud ha 21 och 22 §§, om hvilka nu närmast är fråga, tillämpning endast beträffande stämning å fysiska personer, medan 27—29 §§ handla om stämning å juridiska personer. Det saknas dock ej anledning att redan nu uppmärksamma jämväl de senare. Vid utläggningen af 22 § möter nämligen i afseende å dem ett spörsmål, om hvilken det kan råda olika meningar; se nedan

¹⁴⁵ Af *Trygger*, sid. 56 f., har det fall uppmärksammats, att stämningen inom riket delgifves ombud för en svarande, som vistas inom riket men icke är här mantalsskrifven (jfr 21 § 2 st.). Någon annan lösning än den af författaren föreslagna, nämligen att stämningstiden skall beräknas, som om svaranden vore mantalsskrifven där stämningen delgifves ombudet, torde ej stå att finna.

stadgandet i 22 § 2 st. under sådan förutsättning ej är tillämpligt, kan man näppeligen komma till annat resultat, än att stämningstiden skall beräknas efter hufvudregeln i första stycket af 22 § och icke efter undantagsregeln å andra stycket¹⁴⁶. Hvad här i allmänhet yttrats om beräkning af stämningstiden vid delgifning åt fullmäktig har giltighet oberoende af fullmaktens beskaffenhet¹⁴⁷. Ett särskildt förhållande råder dock med fullmäktigskap i vissa af de fall, i hvilka en person är enligt stadgande i lag pliktig att utse ombud¹⁴⁸.

Uppenbart är, att, om flere svarande inkallas genom en stämning, hvarje svarande eger njuta den stämningstid, som framgår af de i 21 och 22 §§ meddelade bestämmelserna, tillämpade i afseende å honom.

1) I 21 § är, såsom redan anmärkts, fråga om stämning å svarande (eller med honom likställd ställföreträdare), som vid delgifningen vistas inom riket. Till grund för stadgandena ligger i första hand skillnaden emellan mantals-

¹⁴⁶ Så ock *Trygger*, sid. 57.

¹⁴⁷ Härvid åsyftas den skillnad emellan olika slag af fullmakter, som är gjord i Bd I sid. 665 ff. Det kan synas, som om bedömandet borde utfalla på annat sätt i fråga om fullmäktige, hvilkas processuella behörighet (inclusive behörigheten att mottaga stämning) är ett utflöde af en mera omfattande representationsrätt, men jag kan för min del ej finna laga stöd därför.

¹⁴⁸ Se ofvan not 74. Vid delgifning (inom riket) af stämning åt ombud, som utsetts jäml. § 13 i patentförordningen eller § 16 2) i lagen ang. skydd för varumärken, bör otvifvelaktigt stämningstiden så räknas, som vore ombudet själf svarande, äfven om delgifningen skulle ske medan svaranden vistas inom riket. I afseende å ombud, som utsetts jäml. § 17 i lagen om vissa inskränkningar i rätten att förvärfva fast egendom m. m., kan motsvarande spörsmål ej uppkastas, eftersom enligt lagrummet ombudets behörighet är begränsad till de tillfällen, då hufvudmannen icke vistas i riket. Hvad slutligen angår stämning å utländsk försäkringsanstalt, delgifves den dess generalagent eller, då rörelsen upphört, utsedda ombud (se §§ 1, 4 under 5 samt 11 i lagen om utländsk försäkringsanstalts rätt att drifva försäkringsrörelse här i riket); 11:22 st. 2 RB eger här tillämpning, och något spörsmål, som faller utom dess räckvidd, torde ej kunna möta.

skrifven och icke-mantalsskrifven svarande, och med hänsyn till denna skillnad är §:ns innehåll fördeladt på två stycken.

Enligt stadgandena i första stycket gäller följande. Om svaranden är mantalsskrifven i stad, där rätten sammanträder, skall stämningen delgifvas sist å åttonde dagen före inställelsedagen. Denna regel afser, såsom affattningen otvetydigt utmärker, så väl det fall, att svaranden stämnes till rådstufvurätten i stad, där han är mantalsskrifven, som ock det fall, att han stämnes till häradsrätt, som håller sina sammanträden (alltså har sitt tingsställe) i nämnda stad¹⁴⁹. Sist å fjortonde dagen före inställelsedagen skall stämningen delgifvas, om svaranden eljest är mantalsskrifven inom det län, »där domstolen är», och sist å trettionde dagen förut, om svaranden är mantalsskrifven inom annat län i riket. En särskild bestämmelse är meddelad beträffande svarande, som är mantalsskrifven inom Västerbotens eller Norrbottens läns lappmark; hvarjämte det föreskrifvits, att Stockholms stad och Stockholms län skola vid beräkning af stämningstid anses såsom ett län.

De anförda reglerna om stämningstid göra denna beroende af förhållandet emellan svarandens mantalsskrifningsort och orten, där domstolen sammanträder resp. där domstolen är; hvar delgifningen sker, är däremot likgiltigt, blott den eger rum inom riket. Hvad med uttrycket »där domstolen är» förstås, bör med några ord utläggas. Att därmed ej åsyftas detsamma som med uttrycket »där

¹⁴⁹ Se motiveringen för 23 § i det till HD remitterade förslaget. Inom HD gjordes, enligt min åsikt icke utan fog, anmärkning mot ifrågavarande undantag från regeln, att kortaste tiden för delgifning af stämning till häradsrätt är fjorton dagar. Det förefaller skäligen meningslöst, att en person, som bor på landet alldeles i närheten af tingsstället, där häradsrätten, till hvilken han stämnes, sammanträder, skall ega njuta fjorton dagars stämningstid, medan endast åtta dagars stämningstid skall åtnjutas af en svarande, som stämnes till häradsrätt, hvars tingsställe ligger i stad, där han bor.

rätten sammanträder», kan man utgå från, ty det bör ej antagas, att lagstiftaren gjort sig skyldig till det svåra felet att i samma lagrum uttrycka samma tanke på alldeles olika sätt. Enligt lagens terminologi *är* en domstol där den har sin domkrets, oafsedt om den håller sina sammanträden inom denna domkrets eller ej, en domstol *är* alltså inom ett visst län, om dess rättskipningsdistrikt tillhör samma län. En jämförelse med 27:1 RB ådagalägger, att ifrågasvarande uttryck har denna innebörd.

I de föreskrifna stämningstiderna (i hvilken § af 11 kap. föreskriften än förekommer; se dock 29 § 1 st.) skall ej inställeledagen men väl delgifningsdagen inräknas¹⁵⁰. Då det sålunda t. ex. stadgas, att stämningen skall delgifvas sist å åttonde dagen före inställeledagen, innebär detta, att mellan delgifningsdagen och inställeledagen skall ligga en tidrymd af minst sju hela dagar.

Vid stämning å den, som icke är mantalsskrifven inom riket, skall, enligt hvad i andra stycket af 21 § är föreskrifvet, stämningstiden räknas så, som om han vore mantalsskrifven å den ort inom riket, där han med stämningen anträffas. Stadgandet torde icke vara i behof af någon som helst utläggning.

De i 21 § omförmälda stämningstiderna äro stadgade med hänsyn till delgifning, som sker i vanlig ordning jämlikt 7 § och ej rör fall, för hvilka särskilda föreskrifter äro gifna. Ett undantag är dock att anteckna. Vid delgifning jämlikt 10 § skola bestämmelserna i 21 § tillämpas; någon särskild föreskrift om delgifningstid i detta fall finnes nämligen icke¹⁵¹.

¹⁵⁰ Affattningen (»sist å åttonde dagen före inställeledagen») utesluter hvarje möjlighet till missförstånd; se för öfrigt ock det uttryckliga uttalandet i motiveringen i K. propos:n.

¹⁵¹ Vid utläggningen af 10 § framhölls, att den är tillämplig i afseende å svarande, som inom riket har ett hemvist, ehuru han ej är inom riket mantalsskrifven. Bestämmelserna i 21 § äro emellertid ej skrifna med tanke på det fall, som nu är före, nämligen att en svarande,

Slutligen må framhållas, att 21 § är tillämplig å stämning ej blott å svensk utan äfven å utlänning.

2) I 22 § st. 1 är det, såsom redan antydts, fråga om delgifning af stämning i fall, då svaranden (eller med honom i delgifningsafseende likställd ställföreträdare; se ofvan sid. 326 ff.) vistas utom riket och delgifningen fördenskull måste ega rum därstädes. Delgifningstiderna äro olika, allteftersom den, som skall stämmas, vistas inom eller utom Europa. Jämväl beträffande stämning å utlänning eger lagrummet tillämpning, och härvid bör ej göras undantag för utländska juridiska personer (bolag, föreningar m. m.; se 14 och 15 §§). Det bör nämligen beaktas, att 27 §, som innehåller föreskrifter om tid för delgifning af stämning å juridiska personer, endast har afseende å svenska rättssubjekt. Stämningstiden skall alltså räknas efter den ort utom riket, under hvars domstol den utländska juridiska personen lyder i mål, som angå gäld i allmänhet. Regeln stämmer öfverens med den ofvan (sid. 327) uttalade grundsatsen, att det vid stämning å juridiska personer med hänsyn till delgifningstiden kommer an på, hvar rättssubjektet finnes, och icke på omständigheter, som röra den för detsamma handlande personen¹⁵².

I fråga om andra stycket af 22 § är det tillräckligt att hänvisa till hvad förut yttrats.

b) Beträffande de särskilda bestämmelserna i 23—29 §§ finner jag blott några få anmärkningar påkallade.

Hvad 23 § föreskrifver angående stämning å delegare i oskift dödsbo står i öfverensstämmelse med den grundsats,

som icke är mantalsskrifven inom riket, stämmas jämlikt 10 §; fallet har uppenbarligen ej beaktats vid lagens tillkomst. Stämningstiden bör tydligtvis så räknas, som om svaranden vore mantalsskrifven där hans hemvist finnes och där enligt 10 § delgifningsåtgärderna skola vidtagas. Till samma resultat kommer man för öfrigt, om man analogiskt tillämpar andra stycket af 21 § och bedömer fallet så, som om svaranden anträffats med stämningen där delgifningsåtgärderna vidtagits.

¹⁵² Trygger, sid. 62 f., bedömer ifrågavarande spörsmål annorlunda.

som förut anförts, nämligen att, då flere svarande inkallas genom en stämning, stämningstiden skall beräknas särskildt för hvarje svarande enligt vanliga grunder (21 och 22 §§); däremot kan föreskriften sägas stå i strid med grundsatsen, att vid delgifning af stämning åt ställföreträdare för svarande (med undantag för fullmäktige) bestämmelserna om stämningstid skola tillämpas i relation till ställföreträdaren och icke till svaranden. Till förekommande af tvifvelsmål i förevarande afseende har stadgandet i 23 § upptagits i lagen.

Innehållet i 27 § är i och för sig fullt tydligt. Lagrummet handlar om stämning å de i 14 och 15 §§ nämnda juridiska personerna och ger vid handen, att endast sådan juridisk person åsyftas, som har ett forum personæ inom riket¹⁵⁸. Då däri ej tages hänsyn till, om stämningen delgives inom eller utom riket, saknar man rätt att antaga annat, än att jämväl vid delgifning utom riket de föreskrifna (hufvudsakligen genom hänvisning till 21 § angifna) stämningstiderna skola iakttagas. — Om stämning å utländska juridiska personer har redan varit tal.

Bestämmelsen i 29 § 1 st. om stämningstid då landsting stämmes afviker i anseende till affattningen från de öfriga i 11 kap. förekommande bestämmelserna om stämningstid, men dess innebörd är utan vidare utläggning tydlig.

Det behöfver, efter hvad som utvecklats ofvan under V, knappast anmärkas, att vid beräkning af stadgade stämningstider hänsyn skall tagas till tiden för fullgörandet allenast af *käranden* åliggande delgifningsåtgärder och icke af hvad som ålagts den, till hvilken jämlikt vederbörligt lagrum käranden öfverlämnat stämningen; jfr 11, 13, 18 och 19 §§.

¹⁵⁸ I lagrummet hänvisas nämligen till 21 § och säges, att stämningstiden skall räknas efter den ort, under hvars »domstol svaranden lyder i tvistemål, som angå gäld i allmänhet». Jfr Bd I sid. 335 ff. (sid. 313 ff. i 2:dra uppl. af del 2).

c) Särskild regel är i 31 § meddelad angående stämningstid vid genstämmning. Det är härvid fråga om hvad i detta arbete benämnts genstämmningsmål i trängre mening. Lagrummet har redan varit föremål för en utförlig utredning, till hvilken hänvisas¹⁵⁴. Härtill må blott läggas några ord om den föreskrifna stämningstiden. Svaranden i genstämmningsmålet är icke berättigad att åtnjuta *längre* stämningstid än hälften af den stämningstid, som för första stämningen (i hufvudmålet) räknas skall. Det har icke sagts, att han alltid eger njuta så lång stämningstid, utan det framgår fasthellre af §:ns innehåll fullt otvetydigt, att, om stämningstiden i genstämmningsmålet, bedömdt såsom ett själfständigt mål, enligt annan bestämmelse är kortare, denna regel länder till efterrättelse. Vidare må uppmärksammas, att det i lagrummet säges, att svaranden i genstämmningsmålet är berättigad till hälften af den stämningstid, som för första stämningen *räknas skall*. Har alltså den lagstadgade stämningstiden icke iakttagits i hufvudmålet, följer ej däraf, att stämningstiden i genstämmningsmålet i motsvarande mån förkortas. Huru i dylikt fall skall förfaras, framgår af 32 § 2 st.¹⁵⁵.

IX. De i 37 och 38 §§ af 11 kap. RB upptagna stadgan-
dena tjena syftet att för käranden underlätta stämningens
delgifning.

Detta ändamål tillgodoses främst därigenom, att det
sörjts för, att i hvarje underrätts domkrets vissa personer
äro att tillgå för fullgörande af delgifningsbestyr. I 37 §
har nämligen föreskrifvits, att underrätt skall förordna
vissa män att, då de därom anlitas, delgifva stämningar
och domstolars beslut, så ock eljest verkställa delgifning
af handlingar. Benämningen *stämningmän* har lagen till-
lagt dem. Den, som mottagit dylikt förordnande, är skyl-

¹⁵⁴ Se Bd I sid. 406—425 (sid. 381—399 i 2:dra uppl. af del 2) samt
sid. 991—996.

¹⁵⁵ Se nedan not 172.

dig att fullgöra delgifning, hvarom han anmodas; dock torde det kunna tagas för gifvet, att denna skyldighet är begränsad till verkställande af delgifningar inom den underrätts domkrets, som meddelat förordnandet. Förutom sålunda förordnade stämmingsmän är på landet fjärdingsman i kraft af sin tjänsteställning stämmingsman, d. v. s. särskildt förordnande i sådant hänseende är ej erforderligt (37 § 1 st. 3 p.). Att fjärdingsmans plikt att åtaga sig delgifningsuppdrag icke afser delgifningar utom hans tjänstgöringsdistrikt, ligger i öppen dag. Dessutom är i ifrågavarande § stadgadt, att nämndeman (i denna sin egenskap, d. ä. utan särskildt förordnande) är stämmingsman beträffande de delgifningsuppdrag, som han åtager sig; skyldig att mottaga sådana uppdrag är han följaktligen ej. Betydelsen af bestämmelsen angående nämndeman framgår af en sammanställning med 38 § st. 1 p. 1. — Slutligen må nämnas, att 37 § innehåller föreskrifter om förordnad stämmingsmans afläggande af ed äfvensom om förteckning å dem, som förordnats till stämmingsmän.

Genom bestämmelserna i 38 § har den bevisning om vederbörlig delgifning af stämningen, som käranden i fall af behof har att förebringa, gjorts lättare. Det har redan förut (ofvan sid. 291) yttrats, att någon begränsning beträffande valet af bevismedel ej är gällande¹⁵⁶, och särskildt att käranden eger för delgifningens verkställande anlita hvem han vill och ej är förbunden att hålla sig till de i förevarande § nämnda personer, hvilkas intyg tillerkänts visst vitsord. Delgifningsintyg af andra personer falla under den i 17:26 p. 1 RB gifna regeln (»Skriftligt

¹⁵⁶ Jämväl väremålsed kan komma till användning i fråga om delgifning af stämning. Utgången i rättsfallet i N. J. A. 1876 sid. 405 torde ej bero på annan mening utan böra förklaras därmed, att det förhållande (huruvida svaranden fått del af stämningen), som den ifrågasatta eden skulle ha afsett, saknat relevans; delgifningen hade nämligen ej skett i vederbörlig form (11:7 RB i dess ursprungl. lydelse). Jfr därom *Trygger*, sid. 27.

vittnesbörd ege ej vitsord, utan parterna å båda sidor hålla det gillt eller det besvuret varder»), hvarvid dock bör beaktas, att enligt hvad i 11:32 är föreskrifvet bevisning angående sätt och tid för delgifning af stämning ej ifrågakommer i andra fall, än då svaranden uteblir eller gör invändning.

De i 38 § gifna bevisreglerna innehålla följande. Intyg af två stämmingsmän, emot hvilka ej förekommer jäf, som om vittnen är stadgadt, gäller såsom fullt bevis, att delgifning blifvit så verkställd, som intyget innehåller. I afseende härå må anmärkas, att under stämmingsmän inbegripas samtliga i 37 § såsom sådana betecknade personer, alltså ej blott af underrätt förordnade stämmingsmän utan jämväl fjärdingsman och nämndeman¹⁵⁷. Såsom fullt bevis gäller endast intyg af två (eller flere) stämmingsmän. Intyg af vissa offentliga funktionärer (alltså intyg af en enda person) har tillerkänts samma vitsord som intyg af två stämmingsmän. Dessa funktionärer äro: landsfogde, stadsfogde, landsfiskal, stadsfiskal, notarius publicus, svensk konsul eller vid svenskt konsulat anställd tjänsteman samt fjärdingsman, då han verkställt delgifningen efter förmans uppdrag. Hvad angår det till fjärdingsmans intyg knutna förbehållet, så bör det sammanställas med § 2 m. 8 i K. instr. 29/0 1899 för fjärdingsmännen, som, bland de i §:n uppräknade åliggandena för dem, upptager att efter förmäns uppdrag delgifva stämningar i brottmål och öfver hufvud verkställa det allmännas tjänst rörande kallelser och

¹⁵⁷ Detta kan, med hänsyn till hvad lagen innehåller om fjärdingsman, vara lämpligt att framhålla. Delgifningsintyg, som utfärdats af fjärdingsman jämte annan stämmingsman, har uppenbarligen icke mindre vitsord än sådant intyg af två stämmingsmän, af hvilka ingendera är fjärdingsman, och förutsättning härför är icke, att fjärdingsmannen verkställt delgifningen efter förmans uppdrag. Den i andra punkten af 38 § förekommande bestämmelse, som talar om intyg af fjärdingsman, då han handlat efter dylikt uppdrag, har endast afseende å det vitsord, som tillkommer ett af fjärdingsman ensam utfärdadt intyg.

kommunikationer. Häraf framgår, att det icke åligger fjärdingsman att delgifva stämning i tvistemål emellan enskilda parter, och man torde af detta förhållande kunna draga den slutsatsen, att fjärdingsmans förman icke bör åt honom uppdraga sådan delgifning. Däremot är det, såvidt jag kan finna, mycket tvifvelaktigt, huruvida man är berättigad att draga jämväl den slutsatsen, att, om förman ändå gifvit fjärdingsman dylikt uppdrag, ett af denne senare utfärdadt delgifningsintyg icke eger det vitsord, som i 11: 38 omnämnes¹⁵⁸. — Förutom de redan anförda bevisreglerna innehåller 38 § ytterligare två stadganden, af hvilka det ena fastställer, att skriftligt erkännande om delgifning skall, där det är genom intyg af en ojäfvig stämmingsman bestyrkt, anses såsom fullt bevis om delgifningen, och det andra har afseende å intyg om utrikes skedd delgifning. Beträffande det förra vill jag här blott uttala såsom min mening, att det där fordrade bestyrkandet af erkännandet icke behöfver afse annat eller mera, än att erkännandet verkligen afgifvits¹⁵⁹; affattningen synes mig bestämdt hän- tyda härpå.

D. Stämmingsreglernas processuella natur.

Uttömmande bestämmelser angående verkan däraf, att stämmingsreglerna ej iakttagits, finnas icke. Det är i lagen föreskrifvet, att en ordinär civil rättegång skall inledas genom stämning och (frånsedt undantag) icke kan komma till stånd på annat sätt, och dessutom äro i ifrågavarande afseende bestämmelser meddelade i 11: 32 RB angående sätt och

¹⁵⁸ Denna slutsats har dragits i rättsfall ref. i N. J. A. 1921 sid. 59. I betraktande af den formulering, som ifrågavarande passus i 11: 38 erhållit, synes mig den mening, som segrade i detta rättsfall, icke taga skäligen hänsyn till parten, som åberopar intyget; stadgandets affattning ger honom all anledning antaga, att han åvägabragt fullt bevis om delgifningen.

¹⁵⁹ Trygger, sid. 88—90, har gjort stadgandet till föremål för en utförlig kritisk belysning.

tid för delgifning af stämning, men i öfrigt saknas dylika bestämmelser.

I. Att stämning är en absolut förutsättning för ordinär civil rättegång, framgår af 11: 1 RB. Till hvad jag därom anfört må här hänvisas¹⁰⁰. Blott följande må tilläggas.

Då stämning framhålles såsom ett oeftergifligt sätt för inledande af rättegång, åsyftas den serie af handlingar, som tidigare sammanfattats till ett helt och betecknats såsom processinledningsakten¹⁰¹. Dit hör, förutom ansökning om och utfärdande af stämning, tillika delgifning af stämningen. Det är alltså min mening, att, då det i 11: 1 stadgas, att den, som vill till annan kära i tvistemål, skall låta honom till rätten stämmas, därmed åsyftas, att stämning skall icke blott uttagas utan jämväl delgifvas. Delgifning af stämning är i enlighet härmed en absolut förutsättning för inledande af rättegång, och man har att i detta afseende skilja mellan att delgifning öfver hufvud eger rum och sättet för delgifningen. Det stadgande, som inrymts i 11: 32 st. 1, angår följaktligen icke det förra utan endast det senare¹⁰². Betydelsen häraf ligger i öppen dag. Medan domstolen endast under vissa, nedan omnämnda, villkor ingår i pröfning af huruvida stämningen blifvit på lagligt sätt delgifven, skall domstolen städse ex officio tillse, att delgifning öfver hufvud skett. Äfven om svaranden inställer sig, då målet å inställelsedagen företages till

¹⁰⁰ Se ofvan sid. 260 ff. och de ställen i detta arbete, till hvilka därstädes i not 13 hänvisas.

¹⁰¹ Se ofvan sid. 258 f.

¹⁰² *Trygger*, Kommentrar till lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken den 14 Juni 1901 sid. 20, yttrar beträffande bestämmelsen i 11: 32 st. 1, att den tydligen innefattar dels det fall, att stämningen icke alls delgifvits, dels ock det fall, att den delgifvits utan att lagens bestämmelser om sättet för delgifningen iakttagits. För min del finner jag det emellertid otvifvelaktigt, enligt hvad ofvan i texten utvecklats, att 11: 1 gör till förutsättning för rättegång, att stämning ej blott uttages utan äfven delgifves, och vid sådant förhållande kan 11: 32 st. 1 icke afse jämväl det fall, att stämning icke alls delgifves.

handläggning, och icke gör någon invändning om, att stämningen ej förut blifvit honom delgifven, utan är villig att ingå i svaromål, är domstolen hindrad att till handläggning och pröfning upptaga käreandens talan¹⁶³. Huruvida denna åsikt är riktig, beror emellertid af svaret på frågan. när delgifning af stämningen senast måste ega rum, för att man skall få anse, att delgifning öfver hufvud egt rum. Enligt min uppfattning är lagens bud, att den, som vill till annan kära, skall låta honom till rätten stämmas, icke uppfyllt därmed, att svaranden å inställeledagen vid rätten, efter det målet uppropats till handläggning, får del af stämningen, utan det innebär, att svaranden, då handläggningen i och med uppropet af målet vidtager och parterna företräda, redan fått del af stämningen, låt vara att detta skett strax dessförinnan¹⁶⁴.

Sistnämnda stadgande handlar, enligt hvad däri uttryckligen säges, om sättet för delgifning af stämning, och hade detsamma nämnda större räckvidd, skulle det stå i strid med 11:1, som ju är af absolut, medan ifrågavarande stadgande är af dispositiv natur. Jämväl i ett annat afseende är stadgandet oförenligt med antagandet, att därunder ingår det fall, att stämningen ej alls delgifves. Det heter, att stämningen under angifna förutsättningar är »utan verkan», och detta uttryck kan svårigen åsyfta sagda fall. Om en uttagen stämning icke delgifves, kommer en process aldrig till stånd, och att här tala om, att stämningen är utan verkan, så ock att likställa fallet med sådana, i hvilka enligt lagstiftarens (teoretiskt riktiga) uppfattning den åtgångna stämningen gifver upphof till en process — låt vara att handläggning och pröfning af det omstämda materiella rättsförhållandet icke får ega rum — kan icke godkännas och näppeligen anses ha skett i lagen.

¹⁶³ Såvidt jag kan finna, saknas det tillräcklig anledning att bedöma detta fall annorlunda än det, att en käreande, som icke uttagit någon stämning, inför rätten kärar till en tillstådesvarande person, hvilken förklarar sig villig att ingå i svaromål; jfr ofvan sid. 262 not 18.

¹⁶⁴ Endast i sistnämnda fall kan man med fog påstå, att käreanden låtit svaranden *till rätten stämmas*. Trygger, i det sist cit. arbetet sid. 20 f., har uttalat den meningen, att hänsyn ej kan tagas till delgifning, som ej skett före inställeledagen i målet. Såsom skäl åberopas, att enligt 11:6 inställeledagen, ej inställeledetiden, skall nämnas i stämningen, att samtliga regler om stämningstiden utgå från att in-

II. Beträffande brister i stämningens innehåll till den del detta skall bestå af uppgifter, som böra lämnas af käranden då ansökan om stämning göres¹⁶⁵, må till en början erinras, att, ehuru stämningssgifvare har att vägra stämning när vederbörlig uppgift ej lämnas, sådana brister ändock kunna förekomma, eftersom stämningssvägran i tvifvelaktiga fall ej bör ega rum¹⁶⁶. Vid besvarandet af frågan om verkan af ifrågavarande brister torde man böra anlägga hufvudsakligen följande synpunkter. Om bristen berör ett offentligt intresse, som därigenom kränkes, bör den, oafsedt huru parterna ställa sig till densamma, föranleda målets afvisande utan saklig pröfning. Det sagda har tillämpning på krafvet, att i stämningen skall nämnas saken. Genom att nämna saken tjänar stämningen, såsom redan nämnts (ofvan sid. 263), syftet att uppdraga de gränser, inom hvilka processen skall röra sig, att således utgöra rättegångens grundval, och ett offentligt intresse gör sig här gällande. I hvilken omfattning saken skall angifvas, utredes i nästföljande §; tillsvidare har blott i allmänhet påpekats, att saken (= det omprocessade materiella rättsförhållandet) skall individualiseras (ofvan sid. 61 och 277). I praxis upprätthålles emellertid, såsom också förut är sagdt (sid. 61 ff.), detta kraf icke med full sträng-

ställensedagen är något, som ligger utom de i hvarje fall föreskrifna stämningstiderna, *samt att* jämväl innehållet af 11:32 st. 2 tyder därpå. För min del håller jag mig — i öfverensstämmelse med min i texten utvecklade åsikt — med hänsyn till föreliggande fråga, som angår en förutsättning för att delgifning öfverhufvudtaget kan anses ha egt rum, till 11:1 och dess bud: låte honom till rätten stämmas; af detsamma framgår ej mera, än att af käranden uttagen stämning skall vara svaranden delgifven innan han skall inställa sig i målet. Lagens regler angående stämningstid (stämning skall delgifvas viss dag före inställelsedagen) förmenar jag ej böra komma i betraktande häremot, ty det har i dem blott gällt att på ett otvetydigt sätt gifva uttryck åt tanken, att svaranden har rätt att fordra en viss minimiförberedelsestid för svaromåls afgifvande.

¹⁶⁵ Jfr ofvan sid. 271 ff.

¹⁶⁶ Jfr ofvan sid. 278 ff.

het, utan stämning beviljas, om blott processföremålet är åtminstone antydt, och det tillåtes kâranden att under handläggningen bota hvad som brister i fråga om individualiseringen. Hvad angår de öfriga uppgifter, som skola lämnas af kâranden då ansökningen om stämning göres, så synes det med allt fog kunna antagas, att kâranden icke eger åberopa en i stämningen förefintlig brist, för hvilken han själf bär skulden genom att ha lämnat oriktig eller ofullständig uppgift. Däremot bör visserligen svaranden ega åberopa en sådan brist, och domstolen bör ex officio beakta densamma, om svaranden uteblir. För den händelse svaranden tillstädeskommer, gör dock ofta den synpunkten anspråk på beaktande, att svaranden genom sin inställelse ådagalagt, att bristen i stämningen för honom icke medfört någon olägenhet¹⁶⁷.

En brist i stämningen i fråga om angifvandet af ort och dag för inställelsen bör under inga förhållanden — i betraktande af att den ligger stämninggifvaren till last — föranleda sakens afvisande utan pröfning. Om parterna tillstädeskomma, torde i allmänhet bristen icke böra medföra någon påföljd, i hvarje fall icke någon annan än beviljande af uppskof, där sådant begäres. Skulle åter part uteblifva, synes domstolen böra ex officio meddela uppskofsbeslut.

III. För de i 11:32 förekommande bestämmelserna, hvilka fördelats på två stycken, bör redogöras sålunda, att hvardera stycket granskas för sig.

Enligt föreskriften i första stycket medför försummelse att delgifva stämningen på vederbörligt sätt (»på sätt i 7

¹⁶⁷ Någon felaktighet vid namngifvandet af svaranden har t. ex. förelupit. Skulle vid domstolen såsom kârande framträda en annan person än den, som i stämningen framstår i denna egenskap, eller någon, som svaranden till följd af det sätt, hvarpå kâranden i stämningen betecknats, ej kunnat antaga vara kârande, har svaranden uppenbarligen fog för invändning om förhållandet, och domstolen bör, åtminstone i förra fallet, ex officio afvisa saken.

till och med 19 §§ för hvarje fall sägs») den påföljden, att stämningen, »där invändning göres eller svaranden från rätten uteblifver», är utan verkan. Endast under någondera af de nämnda förutsättningarna (framställande af invändning eller utevaro från rätten) får alltså domstolen ingå i pröfning af stämningssättet. Om sådan förutsättning är för handen och domstolen finner brist beträffande stämningssättet hafva förelupit, skall domstolen förklara stämningen vara utan verkan eller, såsom det uttryckes i 25: 3 RB, ogill, d. v. s. domstolen skall förklara, att saken icke kan på den åtgångna stämningen pröfvas. Iakttagandet af vederbörligt stämningssätt har m. a. o. gjorts till en processförutsättning¹⁶⁸. Om tid för framställande af invändning mot stämningen innehåller 16: 6 RB bestämmelser, hvilka i afdelningen om processuella invändningar och behandlingen af dem skola göras till föremål för granskning¹⁶⁹. Här må blott framhållas, att invändningsrätten — i motsats till hvad som skett i andra stycket af 11: 32 — icke knutits till betingelsen, att svaranden ej förut ingått i svaromål.

I andra stycket af 11: 32 är fråga om verkan af, att en stämning, som delgifvits på vederbörligt sätt, icke blifvit delgifven i rätt tid före inställelsedagen. Kärandens försummelse i sådant hänseende kan icke i och för sig medföra den påföljden, att domstolen afvisar saken utan pröfning; iakttagandet af reglerna om stämningstid är således icke processförutsättning. Försummelsen är utan betydelse, om svaranden å inställelsedagen ingår i svaromål. Gör han ej det, skall domstolen uppskjuta målet. Hvad om målets utsättande är närmare föreskrivet, omnämnes

¹⁶⁸ Se närmare därom Bd I sid. 1166 f., där det anställs en jämförelse mellan 10: 28 och 11: 32 st. 1.

¹⁶⁹ Ämnet har redan behandlats af mig i mina Föreläsningar öfver lag om ändring i vissa delar af rättegångsbalken den 14 Juni 1901, del 1 sid. 99—102, äfvensom i Rättsmedlen sid. 195 f. och 318 f. not 7.

nedan. Närmast må uppmärksammas den förutsättning för pröfning från domstolens sida, som består däri, att svaranden icke å inställeledagen ingår i svaromål. Denna förutsättning föreligger först och främst, då svaranden uteblir å inställeledagen. Den är vidare för handen, då svaranden inställer sig men på den af honom åberopade grunden, att han ej fått åtnjuta laga stämningstid, undandrager sig att ingå i svaromål i hufvudsaken (d. v. s. beträffande det omstämda materiella rättsförhållandet). Ej lika klart är spørsmålet, huru det ställer sig, därest svaranden visserligen undandrager sig att svara i hufvudsaken men ej därvid stöder sig på invändning angående stämningstiden utan på en af honom framställd processinvändning. Frågan gäller, huruvida han i sådant fall enligt lagstadgandets innebörd ingått i svaromål eller ej. Det synes mig vara otvifvelaktigt, att med ingående i svaromål här förstås afgifvande af svaromål i hufvudsaken; såväl stadgandets innehåll som förhistoria tyder härpå¹⁷⁰. Den omständigheten, att svaranden å inställeledagen först gjort en processinvändning, hindrar honom alltså ej att sedan framkomma med invändning om stämningstiden; att i fall, då svaranden infunnit sig, invändning angående stämningstiden städse erfordras för att domstolen skall beakta frågan därom, torde ligga i öppen dag. Här möter vidare spørsmålet om

¹⁷⁰ Att med svaromål här förstås svaromål i hufvudsaken, torde framgå däraf, att, då domstolen af anledning, att svaranden icke fått åtnjuta laga stämningstid, skall uppskjuta målet, uppskofstiden, enligt hvad i lagrummet stadgas, skall bestämmas så, att svaranden får tillgodonjuta honom tillkommande stämningstid, och stämningstiderna äro i lagen utmätta med hänsyn därtill, att svaranden må ega tillräcklig förberedsetid för afgifvande af svaromål i hufvudsaken. Jfr ock motiveringen för 34 § i det till HD remitterade förslaget. För öfrigt må framhållas, att, då lagen talar om svaromål, därmed ingalunda alltid åsyftas ett ingående på det materiella rättsförhållandet; se sålunda 11: 29 RB, där detta är alldeles otvetydigt. Ett lagrum, i hvilket med svaromål otvifvelaktigt åsyftas svaromål i hufvudsaken, är däremot 16: 13 RB.

prækclusionstid för invändning angående stämningstid. Utredningen därom måste anstå till utläggningen af 16:6 RB¹⁷¹.

Beträffande målets uppskjutande till annan dag i anledning af kärandens försummelse att delgifva stämningen i rätt tid är följande föreskrivet. Om uppskofsbeslutet beror på invändning af svaranden, skall målet utsättas »till annan dag, sålunda att svaranden den honom tillkommande stämningstid tillgodonjuter», d. v. s. tiden från dagen för stämningens delgifning till dagen, då målet skall å nyo förekomma, måste vara minst lika lång som den i målet stadgade stämningstiden. Om uppskofvet däremot beror på svarandens utevaro å inställeledagen, får målet icke utsättas att å nyo förekomma tidigare, än att käranden kan hinna delgifva svaranden uppskofsbeslutet på sätt och inom tid, som för stämningens delgifning gäller. Försummelse af käranden att verkställa sådan delgifning medför, att kärö-målet förfaller.

Slutligen må i afseende å 11:32 i dess helhet (båda styckena) framhållas, att lagrummet är tillämpligt jämväl i fråga om genstämning. Jag kan för min del ej finna någon som helst anledning att antaga annat¹⁷².

¹⁷¹ Se redan *mina* Föreläsningar öfver 1901 års rättegångslag del 1 sid. 102 f. noten samt *mitt* arbete om Rättsmedlen sid. 196 not 16.

¹⁷² Stadgandena i 11:32 handla om stämning öfver hufvud, och jämväl genstämning är stämning. Den plats, som ifrågavarande stadganden erhållit i 11 kap. — efter de i 31 § upptagna bestämmelserna om genstämning — torde göra det alldeles otvifvelaktigt, att de omfatta äfven genstämning.

I 31 § är fråga om genstämmingsmål i trängre mening; se ofvan sid. 333 och de uttalanden, till hvilka i not 154 hänvisas. Utmärkande för dessa mål är, bland annat, att svaranden i hufvudmålet (genkäranden) skall instämma sitt genkärö-mål att förekomma till behandling första gången redan vid det rättegångstillfälle, till hvilket stämningen i hufvudmålet uttagits; det är för att möjliggöra, att hufvud- och genstämmingsmålet sålunda från början följas åt, som bestämmelsen i 31 § om stämningstid i genstämmingsmål tillkommit. Om vederbörlig stämningstid i hufvudmålet iakttagits, möter ej be-

E. De i denna paragraf genomgångna stämningsreglerna gälla stämning till underrätt¹⁷³. Om stämning till hofrätt stadgas i 35 §, dels att käranden skall till hofrätten ingifva skriftlig ansökan om stämning, dels ock att i öfrigt i fråga om stämning, som hofrätt gifver, samma regler skola lända till efterrättelse som i fråga om stämning till underrätt.

träffande tillämpningen af 32 § 2 st. på genstämningen något spörsmål, som med fog kan väcka tvekan. Det torde nämligen vara tydligt, att, om i dylikt fall föreskrifven stämningstid ej iakttagits i genstämmningsmålet och svaranden i detta mål (= hufvudkäranden) därom vederbörligen gör invändning, till följd hvaraf genstämmningsmålet uppskjutes, förutsättningen för målens handläggning gemensamt eller, ännu närmare bestämdt, förutsättningen för att genstämmningsmålet skall betraktas såsom genstämmningsmål i trängre mening bortfallit. Likaledes torde det vara uppenbart, att, om svaranden i hufvudmålet icke kommit i åtnjutande af honom tillkommande stämningstid, han icke såsom genkärande är skyldig att låta stämma sin motpart till inställedagen i hufvudmålet; detta är honom måhända ej möjligt, och i hvarje fall är det honom ej alltid möjligt att genstämma med iakttagande af den i 31 § föreskrifna delgifningstiden (jfr ofvan sid. 333). Genstämmningsmålet bör instämmas till första rättegångstillfälle, vid hvilket det med iakttagande af vederbörlig stämningstid kan företagas. Till sist må det fall uppmärksammas, att svaranden i hufvudmålet, hvilken icke kommit i åtnjutande af laga stämningstid, genstämmer motparten till inställedagen i nämnda mål utan att delgifva genstämningen inom den i 31 § föreskrifna tid. Här har man anledning att tänka på, huru det ställer sig, därest ena parten gör invändning angående stämningstiden men ej andra parten. Om svaranden i hufvudmålet gör sådan invändning, böra båda målen uppskjutas enligt hvad i 32 § 2 st. nämnes. Skulle däremot svaranden i hufvudmålet ingå i svaromål men svaranden i genstämmningsmålet (= hufvudkäranden) göra invändning, synes mig hinder ej finnas för, att hufvudmålet handläggas å inställedagen. Någon handläggning kan å andra sidan ej vid tillfället komma genstämmningsmålet till del och med anledning af den däri framställda stämmningsinvändningen bör det uppskjutas. Då genstämmningsmålet i förevarande fall ej skäligen kan anses förlora sin egenskap af genstämmningsmål i trängre mening, bör jämväl hufvudmålet utsättas att i förening med genstämmningsmålet förekomma till handläggning vid det rättegångstillfälle, till hvilket detta mål jämlikt ifrågavarande stadgade skall uppskjutas.

¹⁷³ Se 11:1 RB, där det heter: Vill man vid underrätt etc. Stadsgandena i 37 och 38 §§ ha dock ej en sålunda begränsad räckvidd.

Bestämmelsen om skriftlig stämningsansökan är en gifven konsekvens af hofrättens arbetsätt. Öfver sådan ansökan tillkommer det vederbörande hofrättsdivision att besluta.

§ 77.

Om stämningen såsom rättegångens grundval¹.

I. Innebörden af satsen, att stämningen är rättegångens grundval, har redan i allmänhet angifvits (ofvan sid. 263 f.). I denna paragraf skall ämnet i hela dess omfattning utvecklas.

Kärandens talan bestämmer processens föremål². Genom stämningen anhängiggöres nämnda talan, hvilken följaktligen måste komma till uttryck i densamma. Med kärandens talan förstås, såsom tidigare i detta arbete utförligt utredts (särsk. i § 47) och upprepade gånger framhållits, hans till domstolen riktade begäran om skydd för ett rättsligt mellanvarande med en bestämd annan person³. Detta mellanvarande är processens föremål, och stämningen skall i enlighet med det nu sagda angifva ej mindre själfva mellanvarandet än äfven i hvilket afseende och i hvilken omfattning käranden begär skydd för detsamma. Det är detta dess innehåll, som gör stämningen till rättegångens grundval. Den bestämmelse i lagen, som hännyftar därpå, är den i 11: 6 RB förekommande, enligt hvilken stämningen skall innehålla uppgift om *saken*.

Processens föremål utgöres städse af ett *rättsligt* mellan-

¹ Framställningen i denna § är grundad på och öfverensstämmer väsentligen med utredningen i *min* bok om Rättsmedlen sid. 128—162 äfvensom i detta arbete Bd I § 48. Af äldre svensk litteratur må hänvisas till *Husberg*, Om domens materiella rättskraft; *Liviñ*, Om stämning till svaromål etc. sid. 67—80; samt *Trygger*, Kommentrar till II kap. RB sid. 16—21.

² Se Bd I §§ 47 och 48.

³ Att detta mellanvarande ej nödvändigt behöfver vara ett förhållande mellan käranden och svaranden, har förut utvecklats (§ 47).

varande, d. v. s. af ett rättsförhållande⁴. Ett faktum (en tilldragelse eller ett tillstånd) kan fastställas endast såsom grundval för ett rättsförhållande, alltså icke i och för sig med bindande verkan för framtiden⁵.

Om man bortser från att offentligrättsliga förhållanden i begränsad omfattning kunna vara föremål för civilprocessuell rättskipning, utgöres civilprocessens föremål af privaträttsförhållanden. Om alla slag af sådana rättsförhållanden kan process föras.

II. Hufvuduppgiften för ifrågavarande framställning är att utreda, huru processens föremål — det materiella rättsförhållande, för hvilket käranden begär skydd — skall framhållas i stämningen. Hvad bör stämningen innehålla därom, för att lagens föreskrift i 11:6 RB om *sakens* omnämmande skall kunna anses uppfylld? Vid besvarandet af denna fråga må genast anmärkas, att denna föreskrift ej i och för sig lämnar någon ledning; ordet *saken* är så obestämdt, att det medger hvilken af öfver hufvud möjliga tolkningar som helst⁶. För att komma till ett bestämdt resultat måste man utgå från de ändamål, som stämningen afsetts skola tjena. Det är ju nämligen tydligt, att dess innehåll måste vara sådant, att den ej förfelar sitt syfte.

Stämningen har till ändamål att uppdraga gränserna för domstolens handläggning och pröfning i materiellrättsligt afseende (jfr ofvan sid. 263 f.). Processföremålet måste alltså utmärkas med den noggrannhet och fullständighet, att detta sker. Härmed är ett *minimikraf* på stämningens omnämmande af saken uppställt. Till stöd för, att lagens

⁴ Ordet rättsförhållande tages här i den vidsträckta betydelse, som nämnts i Bd I sid. 876 not 2.

⁵ Se närmare härom Bd I sid. 876—878, 934 ff.

⁶ Stadgandena i vår äldre rätt voro ej mera upplysande; se Chr. L. L. Tingm. B. kap. XII, 1667 års Sjölag Skipm. B. kap. III och rättgångsprocessen ⁴/₇ 1695. 11:1 RB i dess ursprungliga affattning öfverensstämd med de äldre stadgandena; det föreskrefs allenast, att i stämningen skulle nämnas saken.

ståndpunkt är denna, har man i främsta rummet att hänvisa till två lagstadganden, hvilka båda äro gifna i ett lagrum (nämligen 25: 21 RB i dess ursprungliga lydelse), som numera är upphäfdt, utan att dock upphäfvandet betyder, att någon ändring i de delar, om hvilka de handlade, åvägbragts⁷. Båda rörde fall, i hvilka sådana fel vid rätttegången förelupit, att domen förty borde ogillas; i det ena fallet bestod felet däri, att det dömts, då saken varit instämnd till annan domstol, i det andra däri, att rätten dömt öfver det, som ej varit instämndt. Stämningen måste följaktligen beteckna saken på sådant sätt, att dels den verkan af ett måls anhängiggörande, som man plägar karakterisera såsom verkan af *lis pendens*, kan komma till sin rätt⁸, dels domstolen redan af stämningen kan sluta sig till, hvilket rättsförhållande den har att döma öfver och dess handläggning således har att röra sig om⁹.

Stämningen har vidare till syfte att gifva svaranden tillfälle att förbereda sitt svaromål (ofvan sid. 264 f.). Detta syfte kräfver, för att det åtminstone i någon mån skall vinnas, att svaranden genom stämningen får veta, att och hvarom käranden vill processa med honom. De uppgifter i stämningen, hvilka härför äro nödiga, äro ingalunda tillräckliga för en mera ingående förberedelse af försvaret. Ett vida utförligare stämningssinnehåll erfordras därtill.

De minimikraf på stämningens innehåll, hvilka nu framhållits, tillgodoses genom den här nedan vidare omförmälda s. k. individualiseringsteorien, ja delvis går denna, såsom vi skola finna, t. o. m. längre.

Då det gäller att afgöra, huruvida gällande svensk rätt

⁷ Se därom *mitt* arbete om Rättsmedlen sid. 383—385.

⁸ Se Bd I sid. 1144 ff. och detta band sid. 263 f.

⁹ Upplysande är ock stadgandet i 12: 2 RB, att en vid första rätttegångstillfället uteblifven kärande måste inom viss tid å nyo instämma saken vid påföljd, att svaranden eljest blir för hans käromål fri. Det förutsättes här, att käromålets innebörd är i stämningen fullt klarjord. Jfr härom *Trygger*, anf. arb. sid. 17.

nöjer sig med det stämningssinnehåll, som med nödvändighet påkallas af de nämnda ändamålen med stämningen, kan man ej undgå att fästa afseende vid vår äldre rätts ståndpunkt härutinnan. Denna har ej härom lämnat något närmare besked än hvad fallet är med nu gällande rätt (se not 6), men det finnes en omständighet, som torde undanröja all anledning till tvifvelsmål. Äldre rätt (före 1734 års lag) och ännu för vissa fall 11 kap. RB i nämnda lag tillät muntlig stämning, och uppenbart är, att vid användandet af sådant stämningssätt anspråken på de uppgifter, som käranden vid svarandens instämmande skulle lämna denne, icke kunde gå ut på mera än ett helt allmänt angifvande af hvad rättegången skulle afse. Af förarbetena till 1899 års lag, som gifvit 11 kap. RB dess nuvarande lydelse, synes framgå, att ändring i hvad förut gällt ej åsyftats¹⁰. Praxis har ej heller annorlunda uppfattat lagen. Långt ifrån att skärpa

¹⁰ Enligt det till HD remitterade förslaget skulle i stämningen uppgifvas hvad käranden i målet påstår och grunden därför. I HD framställdes ej någon anmärkning häremot; tvärtom framhöllo fem af de i granskningen deltagande sex ledamöterna vikten af att kärandens påstående och de till grund därför liggande uppgifterna om de faktiska förhållandena i målet blefve så fullständigt och redigt som möjligt upptagna i stämningen, och hemställde dessa ledamöter att, på det att sådant måtte kunna så mycket noggrannare ske, det måtte stadgas såsom regel, att skriftlig stämningssökan måtte aflämnas till stämningsgifvaren. I K. propos:n bibehölls det föreslagna stadgandet om hvad stämningen skulle innehålla. Men Lagutskottet förklarade sig anse bestämmelsen innefatta en ej fördelaktig ändring af gällande föreskrift, enligt hvilken uppgift om saken vore tillräcklig. »Först och främst» — säger Utskottet — »lämnar den ifrågasatta bestämmelsen oafgjordt, huruvida med grunden skall förstås de faktiska omständigheter, hvarpå stämningssanspråket stöder sig, eller det må vara tillräckligt att endast angifva det rättsförhållande, hvarur anspråket härleder sig, och därjämte skulle ett antagande af den föreslagna bestämmelsen kunna leda till det enligt utskottets förmenande olämpliga resultat, att samma anspråk möjligen skulle kunna genom förändring af uppgiften om grunden därför underkastas rättens pröfning flere gånger». Utskottet ansåg af dessa skäl den gällande bestämmelsen (att i stämningen skulle nämnas »saken») vara att föredraga.

dess fordran på sakens angifvande i stämningen ha under rätterna ej ens fasthållit vid samma fordran utan medgifvit käranden att under handläggningen vid rätten bota förefintlig brist i ifrågavarande hänseende¹¹.

Individualiseringsteorien innebär, att rättsförhållandet måste kännetecknas så noggrannt och fullständigt, att man kan se, om hvilket rättsförhållande fråga är, eller m. a. o. det måste kunna ej blott bestämmas till sin allmänna beskaffenhet utan fixeras så, att det kan särhållas från andra konkreta rättsförhållanden. Då man vill närmare angifva hvad som fordras härför, bör man skilja mellan olika kategorier af rättigheter. Tre olika kategorier komma härvid i betraktande: anspråk, absoluta rättigheter och rättigheter till åstadkommande af en rättsändring. I afseende å dessa olika slag af processföremål och deras identitetskännetecken (eller individualiseringsmoment) hänvisas till den i Bd I § 48 gjorda utredningen¹². Af hvad därstädes anförts må för öfverskådlighetens skull här upprepas, att för individualisering af sak-, person- och familjerättigheter ej erfordras uppgift på uppkomstgrunden. Ett motsatt förhållande eger rum beträffande rättigheterna till rättsändring; identiteten är beroende af grunden, så att exempelvis i fall, då flera olika grunder för skillnad i äktenskap äro för handen, man har att tänka sig lika många olika (konkurrerande) rättigheter, som det gifves grunder. I fråga om rätten till afliden persons kvarlåtenskap torde ock böra antagas, att det består olika rättigheter, allt efter som grunden är en annan: skyldskap, testamente eller arfsförening. Hvad slutligen angår den i processuellt afseende mest framträdande arten af rättigheter, anspråken (rättigheterna till prestation), har jag för min del tidigare häfdat och vidhåller fortfarande, att uppkomstgrunden bör anses vara afgörande

¹¹ Jfr detta band sid. 62.

¹² Denna är i sin ordning väsentligen grundad på framställningen i *min* bok om Rättsmedlen sid. 128—162. Se ock detta band sid. 60—64.

för identiten. Detta betyder, att, jämväl då det gäller en och samma prestation, olika anspråk föreligga, därest grunden är olika. Denna grund kan utgöras af ett faktum enbart, t. ex. fordringsrätt på grund af försträckning, men ett anspråk kan också leda sitt ursprung från ett förut bestående rättsförhållande, och i sådant fall utgöres grunden af detta rättsförhållande jämte det faktum, som genom inverkan på rättsförhållandet gifvet uppskof åt anspråket, t. ex. en egares anspråk på ersättning för intrång.

I enlighet med hvad ofvan anförts kräver svensk rätt ej, att stämningen beträffande saken upptager mera än individualiseringsteorien utmärker¹³. Där sålunda uppgift om uppkomstgrunden ej hör till individualiseringen, behöfver grunden ej nämnas. I rättegång angående eganderätt

¹³ Att processföremålet bör i stämningen individualiseras, framhålles af en senare tids svenska författare; se sålunda uttalanden af *Husberg, Livijn* och *Trygger* i de citerade abetena.

Ang. äldre svensk teori må det vara tillräckligt att hänvisa till några anmärkningar af *Livijn*, sid. 70 not 1. Af större intresse är blott *Nehrman's* framställning i *Processus civilis*, ehuru den i själfva verket lämnar föga besked. Stämningen (*libellus citationis*) borde enl. N. (sid. 142 § 20) innehålla thet twistiga målet — — icke i almänhet utan tydeligen och i synnerhet». Att N. ej därmed åsyftat ett så fylligt stämningssinnehåll, att den omprocessade rättighetens uppkomstgrund (*causa petitionis*) städs borde upptagas i stämningen, är fullt tydligt af hvad han i Cap. XIV anför om utvecklingen af karendens talan under förhandlingen inför rätten. I denna utveckling — käromålet (*libellus actionis*) — skulle karenden nämna grunden för sitt yrkande; se § 11 ff. (särsk. §§ 12 och 23). N:s framställning ger så långt ifrån vid handen, att uppkomstgrunden ansetts höra till stämningens nödvändiga innehåll, att man tvärtom får det intrycket, att författaren förmenat denna grund aldrig behöfva däri omnämnas; jfr särsk. § 12. Har detta varit författarens mening, så förtjenar den ej gillande och står i strid med hans allmänna uttalande, att stämningen skall innehålla det twistiga målet »tydeligen och i synnerhet», så att svaranden kan af densamma finna i »hväd mål karenden ärnar tala honom til» (sid. 186 § 23).

Beträffande praxis må hänvisas till rättsfall i N. J. A. 1878 sid. 432; 1880 sid. 295; 1881 sid. 130 och 386; 1900 sid. 455 samt 1908 sid. 82. De ha i min bok om Rättsmedlen sid. 145 f. not 28 och sid. 155 f. not 41 kritiskt granskats.

är det exempelvis ej nödvändigt att angifva förvärfvsgrunden redan i stämningen; vare sig en person gör gällande den ena eller andra grunden för påstådd eganderätt till en viss sak, är en och samma rätt i fråga. Till förekommande af missförstånd må uttryckligen betonas, att detta spörsmål om grundens omnämmande eller ej är uteslutande af processuell och icke af materiellrättslig natur. Det gäller ej hvad käranden öfver hufvud i rättegången måste anföra och i fall af behof styrka; det påstås ingalunda, att de till individualiseringen hörande uppgifterna ensamma utgöra den grund hvarpå käranden i rättegången kan stödja sig för att ernå bifall till sin talan, utan spörsmålet angår allenast hvad den akt, som inleder rättegången, d. v. s. stämningen, behöfver inrymma.

Såsom redan antydts påkallas ej af de ändamål, som stämningen enligt vår rätt afsetts skola tjena, att processföremålet i alla fall individualiseras däri. Vidkommande rättigheterna till prestation har man enligt min mening, att skilja mellan två olika grupper¹⁴. Vissa anspråk gå ut på en prestation, som är sådan, att den ej alltid kan särhållas från alla andra, utan att anspråkets grund nämnes, andra anspråk åter äro riktade på en prestation, beträffande hvilken det icke är erforderligt att angifva nämnda grund för att det skall blifva till fullo klarggjordt hvilken prestation som åsyftas; såsom exempel på de båda grupperna må framhållas å ena sidan anspråk på ett penningbelopp, å andra sidan anspråk på rifning af en viss byggnad eller på utlämnande af ett visst dokument¹⁵. Vare sig presta-

¹⁴ Jfr *min* bok om Rättsmedlen sid. 148 ff. En dylik skillnad är in- om den svenska litteraturen gjord redan af *Husberg* och *Liviñ*, men den utföres enligt min mening ej tillfredsställande och leder därför till en oriktig uppfattning om rättskraftens omfång; se nedan vid not 17.

¹⁵ Då käranden yrkar att utbekomma 100 kr. af svaranden, vet man, så framt icke grunden uppgifves, ej alltid nog för att kunna skilja den prestation, som fordras, från andra prestationer, som käranden kan ha att fordra; han kan ju nämligen ha att på olika grunder fordra flera

tionen är af ena eller andra slaget individualiseras *anspråket* ej, med mindre dess uppkomstgrund nämnes. I hvarje process, i hvilken käranden yrkar svarandens förpliktande att fullgöra en prestation, är det ju fråga icke om en naken prestationsbegäran utan om en rättighet till prestation, och en sådan rättighet är i anseende till sin juridiska kvalitet och individuella bestämdhet beroende af uppkomstgrunden. Men häraf följer ingalunda, att grunden städse måste angifvas i stämningen. Det nyss gjorda särskiljandet emellan prestationer af olika slag står i bästa öfverensstämmelse med den svenska rättens af ålder intagna ståndpunkt att uppställa synnerligen liberala fordringar på stämningens innehåll beträffande angifvandet af saken och att inom vida gränser tillåta käranden att bestämma, modifiera eller ändra grunden för sin talan. Och i de fall, då den fordrade prestationen är af den säregna beskaffenhet, att den kan identifieras (skiljas från alla andra) oberoende av anspråkets grund, har stämningen från synpunkten af de syften med densamma, som svensk rätt fullföljer, nödig fullständighet, äfven om den ej upptager nämnda grund. Då svaranden genom stämningen erhåller kännedom om att en dylik prestation af honom kräves, vet han nämligen, om också grunden ej angifvits, tillräckligt för att kunna, såvidt på detta stadium (från lagens ståndpunkt sedt) behöfver ifrågakomma, förbereda sitt svaromål. Ett stöd för pröfning af *litis pendens*frågan föreligger, och vissa bestämda gränser, inom hvilka rättegången har att röra sig, ha ock uppdragits.

Samma tankegång, som i fråga om anspråken, efter hvad nu utvecklats, ledt till särskiljandet emellan två olika grupper, bör enligt min åsikt vara afgörande jämväl beträffande krafvet på individualisering af rättigheterna till

belopp, hvart å 100 kr. Af annan beskaffenhet är, såsom genast inses, en prestation sådan som den, hvilken går ut på rifning af en viss byggnad.

rättsändring. Ehuru, såsom ofvan yttrats, rättighetens uppkomstgrund hör till dess individualisering, är det således ej af nöden att nämna grunden i stämningen; vid talan om skillnad i äktenskap är t. ex. lagens kraf på stämningens innehåll uppfyllt, om blott själfva yrkandet (med utlämnande af skillnadsgrunden) upptages.

Den praktiska betydelsen af frågan, huruvida rättighetens uppkomstgrund behöfver angifvas i stämningen eller ej, skall nu utredas. Det är en i hög grad viktig fråga, som det här gäller att taga ställning till, ty af dess besvarande beror, om gränserna för processandet skola dragas mer eller mindre vida, hvarmed åter sammanhänger, huru domens rättskraft skall till omfånget bestämmas. I de fall, i hvilka uppkomstgrunden hör till stämningens nödvändiga innehåll, är förhållandet det, att rättigheten ej individualiseras, så framt ej grunden nämnes. Att i dessa fall under rättegångens lopp ersätta den i stämningen åberopade grunden för yrkandet med en annan grund, är detsamma som att gå utom de genom stämningen fastställda gränserna för rättegången och påfordra, att domstolen skall döma öfver något, som ej är instämmt. Ändring af talan är för handen, och sådan ändring är enligt vår rätt endast i mycket begränsad omfattning medgifven (s. nedan sid. 356 ff.).

Väsentligen annorlunda förhåller det sig i de fall, i hvilka uppkomstgrunden ej behöfver nämnas. Gemensamt för samtliga dessa fall är, att under rättegångens lopp hvilken grund som helst får åberopas, och den omständigheten, att en viss grund angifvits i stämningen, utgör ej något hinder i detta afseende. Hvad särskildt angår omfånget af domens rättskraft i förevarande fall, ställer det sig olika, allt efter som uppkomstgrunden inbegripes i individualiseringen eller ej. Där detta icke är förhållandet — alltså i fråga om sak-, person- och familjerättigheter — omfattar rättskraften frågan om rättighetens existens öfver

hufvud. I process om eganderätt fastställer sålunda domen, huruvida eganderätt är för handen eller ej, och innefattar icke en blott till fråga om eganderätt på viss bestämd grund begränsad pröfning¹⁶. Om däremot rättighetens individualisering kräver angifvande af grunden, blir genom domen allenast fastställt, huruvida rättigheten med fäst afseende å grund, som käranden (i stämningen eller senare under rättegången) åberopat, består eller ej. Här visar sig vikten af att vid den ofvan gjorda indelningen af rättigheterna till prestation i två särskilda grupper fasthålla, att uppkomstgrunden utan skillnad dem emellan inbegripes i individualiseringen. Liksom i mål om kraf på grund af försträckning domsfastställelsen angår den omstämda försträckningsfordringen och icke afgör något om, huruvida käranden på annan grund har att af svaranden fordra det begärda beloppet, så träffar domen i en rättegång, som har till föremål ett anspråk på rifning af en byggnad, ett afgörande icke om prestationsyrkandets befogenhet öfver hufvud utan allenast om dess befogenhet med hänsyn till viss grund¹⁷. Men medan domstolen i det förra målet endast kan taga hänsyn till den i stämningen åberopade grunden, har den i det senare att pröfva prestationsyrkandets befogenhet med hänsyn till hvarje under rättegången vare sig i stämningen eller senare vederbörligen åberopad grund.

I det föregående har hufvudsakligen varit tal om, huruvida för individualisering af en rättighet kräves angifvande af uppkomstgrunden och stämningen alltid måste fylla individualiseringsteoriens kraf. Jämväl i andra afseenden bör emellertid denna teori innebörd närmare belysas (utöfver hvad som skett redan i Bd I § 48). Tillämpad på

¹⁶ Då en persons talan om eganderätt till en viss sak ogillats, kan han följaktligen icke med åberopande af annan grund än förut anhängiggöra ny rättegång om eganderätten.

¹⁷ Annorlunda *Husberg*, anf. arb. sid. 43 ff., och förmodligen äfven *Liviln*.

frågan om hvad stämningen skall innehålla, får teorien ej anses påkalla en uttrycklig rättslig kvalificering, ett namngifvande af den rättighet, som göres till föremål för process. Endast faktiska uppgifter höra till individualiseringen; den rättsliga kvalificeringen är domstolens sak. Man skall enligt den till grund liggande tanken kunna af de faktiska uppgifterna sluta sig till, af hvilken art den rättighet är, som göres gällande, och om hvilken konkret rättighet af denna art fråga är. Likväl bör man otvifvelaktigt i viss mån modifiera det sagda. Ett strängt fasthållande därvid skulle medföra, att en sådan förändring i uppgifterna om det faktiska fundamentet, som väl icke i stället för det först anförda sätter ett helt annat faktiskt förlopp men dock har till följd en annan rättslig kvalificering, vore att hålla för otillåten i fall, då det anspråk, som göres gällande, är af beskaffenhet, att uppgift om grunden bör inflyta i stämningen. Käranden har t. ex. yrkat förpliktande för svaranden att utgifva ett visst penningbelopp; i stämningen påstår han, att svaranden mottagit beloppet i försträckning, men ändrar sedan detta därefter, att beloppet lämnats såsom handpenning för köp, som ej kommit till stånd¹⁸. Enligt svensk rätt och praxis finnes säkert ej hinder för en dylik ändring af innehållet i stämningen. Ett förbud skulle vara i hög grad stridande mot rättskipningens praktiska syfte. Hyllar man denna uppfattning, så är emellertid en gifven konsekvens däraf, att man måste antaga det ej vara nödvändigt att i stämningen så noga beskrifva det faktiska fundamentet för ett prestationsyrkande, att det kan till sin rättsliga kvalifikation fullt bestämmas.

I hvad mån för öfrigt det faktiska fundamentet behöfver angifvas i stämningen, beror af omständigheterna in concreto. Såsom ledande synpunkt kan uppställas, att man

¹⁸ En dylik ändring är i viss mån en ändring i uppgifterna angående prestationsyrkandets faktiska grund, ehuru denna såtillvida förblir densamma, som i det stora hela ett och samma faktiska förlopp afses.

bör kunna se om hvilket förlopp fråga är. Stundom kunna ganska allmänna och obestämda antydningar vara tillräckliga; i andra fall kunna t. o. m. långt i detalj gående bestämningar erfordras. Härmed sammanhänger, att hvad som i ett fall ter sig såsom ett blott beriktigande eller fullständigande, i ett annat fall kan utgöra en verklig förändring, den ursprungliga grundens utbytande mot ett helt annat faktiskt förlopp.

III. Ofvan under I framhölls, att kärandens talan (hans begäran om rättsskydd) anhängiggöres genom stämningen, och att denna därför måste angifva icke blott den rätt, hvarför käranden begär skydd, utan jämväl det skydd, som begäres. Stämningen bör m. a. o. så väl nämna det rättsförhållande, hvilket skall utgöra processens föremål, som ock upptaga ett yrkande angående detsamma¹⁹. På detta senare moment vill jag här ytterligare fästa uppmärksamheten. Yrkandet (*petitum*) bringar till uttryck hvad käranden begär i afseende å rättsförhållandet, hvad han alltså vill, att domen skall gå ut på. Om kärandens talan är en fastställsetalan, angifver yrkandet, att han påkallar fastställelse beträffande ett visst uppgifvet rättsförhållande. Går hans talan ut på vinnande af en konstitutiv dom, skall hans yrkande innehålla en uppgift på den rättsändring, som han vill genom domen ernå. Om slutligen talan afser att få svaranden förpliktad till fullgörande af en prestation, bör stämningen uppgifva denna. Dock är en noggrann fixering af prestationen ej nödvändig. En sådan är ej alltid ens möjlig att åstadkomma, t. ex. i redovisnings- och ersättningstvister storleken af det belopp, som kräves. Och äfven om möjligheten förefinnes, behöfver fixeringen ej vara fullt genomförd; så t. ex. är det vid kraf på kapital jämte ränta ej oefftergiftigt att nämna räntefoten.

IV. Af stämningens förut framhållna uppgift att draga

¹⁹ Jfr Bd I sid. 854 f.

gränserna för rättegången följer, att det icke är kâranden medgifvet att gå utom dessa gränser²⁰. Det förbud, som sålunda består, plägar betecknas såsom förbudet att ändra talan. När sådan ändring bör anses föreligga, framgår hufvudsakligen af den föregående utredningen. De uppgifter, som stämningen *nödvändigt* måste innehålla, få ej ändras. Denna sats ger, sammanställd med hvad förut utvecklats om nödvändigheten af att i stämningen uppgifva rättighetens uppkomstgrund, omedelbart vid handen, i hvad mån det står kâranden fritt att under rättegången åberopa en grund, som ej är nämnd i stämningen. När helst rättsförhållandet är af den beskaffenhet, att dess grund ej hör till stämningens nödvändiga innehåll, gör kâranden sig ej skyldig till någon otillåten ändring af talan, om han, efter att tidigare ha åberopat en viss grund, senare gör gällande en annan. Uppenbart är, att den ståndpunkt beträffande processföremålets fixerande i stämningen, som vår rätt sålunda intager, för med sig — något som otvifvelaktigt bör karakteriseras såsom en fördel — att kâranden har stor frihet i fråga om sin talans utvecklande. Med hänsyn därtill äro, åtminstone så vidt rör omprocessad rätts uppkomstgrund, bestämmelser angående tillåtligheten att

²⁰ Det ligger i öppen dag, att ej heller svaranden kan erhålla dom öfver något, som ligger utom stämningens ram. För pröfning af hans sakinvändningar förutsättes ej, att de stämningensvis gjorts gällande. Hvad svaranden vill ha med verkan af rättskraft fastställt måste dock instämmas. (Särskild utredning påkallas beträffande kvittningsinvändning; jfr Bd I, sid. 1236—1238 och där citerade ställen i mina skrifter.) Att svaranden icke utan stämning kan framställa och få dom öfver ett yrkande om kârandens förpliktande att fullgöra en prestation (frånsett naturligtvis yrkande om ersättning för rättegångskostnaden), ligger i öppen dag; jfr rättsfall i N. J. A. 1917 sid. 224, hvarmed dock bör jämföras N. J. A. 1881 sid. 314. Den utgång, som det i N. J. A. 1925 sid. 430 refererade rättsfallet erhöi, kan synas stå i strid med det sist sagda, men jag för min del tillägger ej fallet en dylik innebörd; jag ser det nämligen i belysning af hvad jag i förevarande band (Bd II) sid. 26 af detta arbete anför.

ändra talan ej af behovet påkallade, och dylika bestämmelser äro ej heller inrymda i vår processlag.

Särskild uppmärksamhet påkallar frågan, huruvida i mål angående svarandens förpliktande att fullgöra en prestation (i hvilka alltså ett anspråk göres gällande) käranden eger under rättegången fordra en annan prestation än den i stämningen nämnda. Då en annan prestation är uttryck för ett annat anspråk²¹, innebär ifrågavarande ändring en ändring af talan och är följaktligen enligt den i vår lag omfattade regeln icke medgifven. Det torde dock vara otvifvelaktigt, att vissa undantag från regeln böra göras. Om ett visst faktiskt förhållande ger upphof till olika rättsliga påföljder, emellan hvilka den berättigade eger välja, torde det böra anses tillåtet för käranden att under rättegången ersätta det genom stämningen framställda anspråket med ett annat på samma faktiska grund baserad anspråk²². Praktiska skäl tala med stor styrka för denna mening. Vidare bör käranden i fall, då efter rättegångens anhängiggörande något inträffat, som omöjliggör fullgörandet af den ursprungliga prestationen, ega i den anhängiga rättegången kräfva den ersättningsprestation, hvartill han må kunna vara berättigad²³. De billighets- och lämplighetshänsyn, som komma i betraktande till stöd härför, kunna ej gärna förbises.

Att käranden eger inskränka sitt i stämningen väckta yrkande till att afse endast en del af hvad han fordrat, behöfver knappast ens nämnas. Huruvida man kan tillåta käranden att utvidga sitt yrkande, så att han fordrar mer, påkallar däremot undersökning²⁴. Uppenbarligen är detta

²¹ Jfr Bd I sid. 887.

²² Jfr N. J. A. 1920 sid. 92 och min bok om Rättsmedlen sid. 159 not 47.

²³ Jfr N. J. A. 1905 sid. 314 och min bok om Rättsmedlen sid. 171 not 63.

²⁴ Jfr Bd I sid. 887—889 samt Rättsmedlen sid. 159—162.

icke medgifvet, så framt det plus, hvartill han utsträcker sin talan, är uttryck för ett nytt alldeles självständigt anspråk²⁵. De fall, beträffande hvilka bedömandet må kunna utfalla annorlunda, utmärkas däraf, att det är eller dock icke utan fog kan ifrågasättas förhålla sig så, att käranden genom att fordra mer icke gör gällande ett nytt anspråk vid sidan af det omstämda utan samma anspråk i större omfattning. Det torde vara otvifvelaktigt, att, om den fordrade prestationens storlek ej behöft angifvas i stämningen (såsom fallet är i redovisnings- och ersättningstvister; jfr ofvan), den omständigheten, att käranden likväl däri yrkat utbekommande af ett till siffran bestämdt belopp, icke hindrar honom från att senare på grund af den i målet förebragta utredningen begära ett större belopp; häri kan ej anses ligga annat än ett tillåtet beriktigande. Ej annorlunda är jag för min del böjd att bedöma det (visserligen ej i allo likställda) spörsmålet, huruvida käranden, som har att fordra ett från början fullt bestämdt belopp men stämmer endast om utfående af en del däraf, sedan under rättegången eger utvidga sin talan till att afse det hela. Vida tvifvelaktigare äro öfriga hithörande fall. Hit hänför jag sådan utvidgning af kärandens talan (utöfver hvad han yrkat i stämningen), som består antingen i kraf på en accessorisk prestation (ränta eller afkomst af en sak) eller — beträffande fordran, som förfaller till betalning i olika terminer eller afser periodvis återkommande prestationer — i yrkande om utbekommande af ytterligare någon (vare sig redan då rättegången anhängiggjordes eller under densamma till betalning förfallen) post. Det synes mig knappast kunna råda någon meningsskiljaktighet om, att det

²⁵ Detta följer af hvad redan i det föregående utvecklats. Det ligger sålunda i öppen dag, att en kärande, som stämt om utfående af ett belopp på grund af försträckning, icke under rättegången kan utan ny stämning yrka förpliktande för svaranden att utgifva ytterligare ett belopp, som han är skyldig på grund af köp.

mest praktiska och tilltalande är att icke anse en utvidgning i dessa fall otillåten. Mot förbudet i gamla 25: 21 RB att döma öfver det, som ej är instämddt, kan en sådan utvidgning ej obetingadt sägas strida. Ett visst teoretiskt berättigande kan man ju nämligen ej fränkänna den uppfattningen, att det är fråga om ett totalanspråk, hvori ingå såsom delar anspråken på kapital och på ränta (resp. på saken och på dess afkomst) eller på de särskilda fordringsposterna, och att i och med instämmandet af ett delanspråk det hela kommit att ligga inom stämningens ram. Något vidare värde tillägger jag dock ej dess ganska godtyckliga teoretiska spekulationer. I praxis torde icke den uppfattningen ha trängt igenom, att käranden eger på sätt nu är i fråga utvidga sin talan²⁶; dock torde man vara böjd för att fästa afseende vid, huruvida svaranden motsätter sig utvidgningen eller ej²⁷.

Det förekommer ej sällan, att käranden i stämningen förbehåller sig fri och öppen talan. Ett sådant förbehåll kan tydligtvis icke tillerkännas den verkan, att käranden eger öfverskrida de gränser för rättegången, som utmärkas genom stämningens omnämmande af saken²⁸.

V. Medan gällande rätts ståndpunkt beträffande stämningens angifvande af saken i det hela kan anses vara tillfredsställande såtillvida, som enligt densamma vida men likväl ej otillbörligt sväfvande gränser för domstolens handläggning och pröfning uppdragas, lämnar den mycket öfrigt att önska från den synpunkten, att handläggningen

²⁶ Måhända torde det förhålla sig annorlunda betr. den utvidgning, som består däri, att käranden, som ej stämt om ränta, under rättegången framställer yrkande därom; jfr N. J. A. 1899 sid. 178.

²⁷ Se N. J. A. 1920 sid. 17.

²⁸ I praxis framträder likväl en viss benägenhet att tillmäta förbehållet »fri och öppen talan» betydelse; jfr N. J. A. 1899 sid. 402. Betr. detta rättsfall är emellertid att märka, att de nya af käranden under rättegången utan stämning framställda yrkandena stodo i sådant sammanhang med hvad han yrkat i stämningen, att de icke rätteligen kunde anses gå utöfver dess ram.

icke blir genom stämningen tillräckligt förberedd. Såsom upprepade gånger i detta arbete framhållits, bör stämningen ha ett så fylligt innehåll, att en grundlig utredning af målet kan komma till stånd redan vid första rättegångstillfället; stämningen ensam eller — där målets beskaffenhet det påfordrar — i förening med en förberedande behandling af detsamma bör vara anlagd härpå. Krafvet på rättskipningens snabbhet kan ej därförutan tillgodoses. Att detta måste beaktas i en reformerad processlag, kan ej gärna vara föremål för meningsskiljaktighet, och i de senare processlagförslagen har ock tagits hänsyn härtill²⁹.

²⁹ Se Nya Lagberedningens principbetänkande II kap. 1 § 3 i förslagen samt Processkommissionens betänkande III kap. 3 mom. 1 i sammanfattningen.

.....

INNEHÅLLSÖFVERSIKT.

KAPITEL II.

Underrättsförfarandets allmänna gång.

§ 71. *Allmänna anmärkningar om underrättsförfarandet* s. 169—184.

I. Uppgiften är att se till, huru underrättsförfarandet i stort sedt gestaltar sig s. 169 f. II. Framställningen om förfarandets allmänna gång afser dels hvilka handlingar ingå i förfarandet, dels ordningsföljden emellan de olika handlingarna s. 170. III. I afseende å handlingarnas ordningsföljd tänker man främst på hvad logiska grunder bjuda och vidare på en reglering, som sker antingen genom allmänna regler i lagen eller genom processledning af domstolen s. 170 f. Olika grunder för förfarandets ordnande genom allmänna regler; historisk utveckling s. 171—174. Utmärkande drag för den svenska underrättsprocessen s. 174. IV. Förfarandets koncentration till ett enda rättegångstillfälle eller fördelning på ett flertal tillfällen s. 174—176. Eventualprincipen s. 176—180. V. Om huru det svenska civilprocessuella underrättsförfarandet i stort sedt gestaltar sig s. 180—184. VI. Förfarandet i mål, som instämts till hofrätt, är väsentligen lika med underrättsförfarandet s. 184.

§ 72. *Processdriften* s. 185—195.

I. Bestämning af begreppet processdrift s. 185—191. II. Hvilka handlingar äro att hänföra till processdriften? s. 191—195.

§ 73. *Domarens formella processledning* s. 195—209.

I. Begreppet formell processledning; dit hör ej vare sig a) handhafvandet af rättegångspolitiet eller b) domstolens åtgärder för att den måtte blifva lagligen sammansatt eller c) domarens verksamhet för åvägabringande af förlikning s. 195—197. d) Närmare om begreppsskillnaden emellan materiell och formell processledning s. 198 f. II. De handlingar, som höra till den formella processledningen, kunna fördelas på två hufvudgrupper: dels de handlingar, genom hvilka domaren ordnar förfarandet, dels de, i hvilka domarens ledning af förfarandet i öfrigt kommer till uttryck s. 199. Vikten af en kraftig formell processledning; behofvet däraf väsentligen beroende af förhandlingsformen; svensk rätts ståndpunkt s. 199—201. III. Närmare om processledningen i ordningssyfte; hvad den inbegriper s. 201—205. IV. Processledningen betr. bevisningen s. 205—207. V. Af hvem den formella processledningen handhas s. 207 f. VI. Om de processledande förfogandenas innebörd, bindande verkan m. m. s. 208 f.

§ 74. *Koncentration. Uppskof* s. 209—256.

A. Koncentration.

Framställningen afser endast processen vid underrätterna enl. gällande svensk lag s. 209 f. I. Utläggning af 14:3 st. 1 RB s. 210—219. II. Präklusionsbestämmelser i 16 kap. RB s. 219.

B. Uppskof.

I. I vissa utländska lagar skiljes emellan två hufvudkategorier af fall, i hvilka förfarandet ansås: dels de vanliga uppskofsfallen, dels fall, i hvilka förfarandet anses fullständigt afstanna: närmare om detta särskiljande och om dess betydelse m. h. t. svensk rätt s. 219—222. II. Om beslut att förklara mål hvilande enligt svensk rätt, särsk. om nödvändigheten eller möjligheten att förklara ett mål hvilande i afbidan på utgången af en annan process s. 222—234. III. RB:s bestämmelser om meddelande af uppskofsbeslut: a) 24:1 RB s. 234—241 (innefattande utredning af, i hvilka fall domstolen bör ex officio förordna

om uppskof). b) 14:3 st. 2 RB s. 241—246. c) Om upptagande i uppskofsbeslut af föreläggande för part s. 246—251. d) Enighet emellan parterna om uppskof s. 251—253. e) Om uppskofssystemet i praxis s. 253—256.

ÅTTONDE AFDELNINGEN.

Närmare om förfarandet i underrätt.

KAPITEL I.

Om stämning.

§ 75. *Allmänna anmärkningar* s. 257—265.

1) Käranden tager initiativ till ordinär civil rättegång genom sin hänvändelse till domstol med begäran om rättsskydd, och den, mot hvilken han begär rättsskydd, svaranden, måste genom ett meddelande om den mot honom väckta talan göras till part i rättegången s. 257 f. 2) Stämning är den akt, som inleder processen; olika betydelser af ordet stämning s. 258—260. 3) Utan stämning kan ej någon ordinär civil process komma till stånd s. 260—262. 4) Stämningens uppgift att uppdraga gränserna för rättegången och lämna svaranden tillfälle att förbereda sitt svaromål s. 263—265.

§ 76. *Ansökan om samt utfördande och delgivning af stämning. Stämningens processuella natur* s. 265—345.

A. *Ansökan om stämning.*

I. Ansökan om stämning kan vara muntlig eller skriftlig; stämningssökanden; om rätt för flere kärande att begära en gemensam stämning m. m. s. 265—267. II. Stämningssökare s. 267—271. III. Hvad stämningens ansökan skall innehålla: a) uppgift på parterna s. 271—277; b) uppgift på domstolen s. 277; c) uppgift på saken s. 277. d) Det står käranden fritt att uppgifva, huru lång tid han behöfver för delgifningen s. 277 f.; e) Bör stämningssökaren söka få brist i stäm-

ningsansökans innehåll fylld? s. 278. IV. Stämningensvägran s. 278—284.

B. Utfördande af stämning.

Hvad stämningen skall innehålla s. 285—289.

C. Delgifning af stämning.

I. Hvilka spörsmål bestämmelserna härom afse s. 290. II. Den allmänna regeln om delgifningssättet, 11:7 RB, s. 290—294. III. Hvem skall stämning delgifvas? s. 294—297. IV. 11:14—19 RB: a) 14 § s. 298; b) 15 § s. 298—302; c) 16—19 §§ s. 302—311 (innefattande, bland annat, en undersökning af begreppet offentlig stämning). V. 11—13 §§ s. 311—314. VI. Skillnad bör göras emellan den delgifning, som åligger kändanden, och de åtgärder i delgifningsafseende, som kunna åligga den, till hvilken kändandens delgifning riktats s. 314 f. VII. Anmärkningar ang. 11:9 och 10 RB s. 315—317. a) Särsk. om 9 § s. 317—322. b) Särsk. om 10 § s. 322—325. VIII. Stadgandena om stämningstid: a) de allmänna reglerna i 11:21 och 22 RB s. 326—331; b) 11:23—29 RB s. 331 f.; c) 11:31 RB s. 332 f. IX. 11:37 och 38 RB s. 333—336.

D. Stämmingsreglernas processuella natur.

I. Delgifning af stämning är en absolut förutsättning för inledande af rättegång; 11:32 st. 1 RB angår blott brist i sättet för delgifning s. 337 f. II. Verkan af brister i stämningens innehåll s. 339 f. III. Utläggning af stadgandena i 11:32 RB s. 340—343.

E. Om stämning till hofrätt, 11:35 RB, s. 344 f.

§ 77. Om stämningen såsom rättegångens grundval s. 345—361.

I. Innebörden af satsen, att stämningen är rättegångens grundval s. 345 f. II. Närmare om hvad stämningen skall innehålla för att lagens föreskrift om sakens omnämmande skall kunna anses uppfylld; utveckling af individualiserings-teorien (särsk. om, huruvida rättighetens uppkomstgrund behöfver nämnas) s. 346—356. III.

Stämningen skall innehålla ett yrkande s. 356.
IV. Förbudet att ändra talan s. 356—360. V.
Gällande rätts ståndpunkt otillfredsställande så
till vida, som handläggningen ej blir genom stäm-
ningen tillräckligt förberedd s. 360 f.
